

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Mihkel Tõkke

**EESTI PUUETEGA INIMESTE KODADE HUVIKAITSE TEGEVUS PUUETEGA
INIMESTE ESINDAMISEL**

Juhendaja: Dagmar Narusson, MA

Tartu 2017

Autorideklaratsioon

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Mihkel Tõkke

29.05.2017

ABSTRACT

The topic of the master's thesis is "Estonian chambers of disabled people advocacy activities when representing people with disabilities".

The thesis focuses on advocacy activities done by Estonian chambers of disabled people in representing people with disabilities. Advocacy literature is emerging in the world, but it is marginally covered in Estonia especially in the context of people with disabilities. In addition little research has been done regarding advocacy work by the Estonian chambers of disabled people and how it has developed over time according to the changing needs of the target group. Therefore it is important to pay attention to the development of advocacy work done by Estonian chambers of disabled people.

The aim of the study is to analyze, describe and to provide an overview of the advocacy activities and approaches taken by the Estonian chambers of disabled people in representing people with disabilities. My research is motivated by the knowledge that so far activities done by the Estonian chambers of disabled people have not been researched through the perspective of advocacy work. Considering the aim of the thesis, this research tries to answer these questions:

1. How the ratification of the UN Convention on the rights of persons with disabilities has affected the work done by the Estonian chambers of disabled people?
2. How the advocacy work done by the Estonian Chambers of disabled people has changed in the last 5 – 10 years?
3. How do Estonian chambers of disabled people understand advocacy in the context of their work.

The thesis is of a qualitative nature and the research method is combined of document analysis and semi-structured interviews with the managers of the chambers. Analysis of the documents includes statutes and development plans of the chambers.

The thesis consists of four chapters and the summary. The first, theoretical chapter gives an theoretical overview of the subject. It covers advocacy work and its nature, the UN Convention on the rights of persons with disabilities, the concept of disability and it's context in society, and finally an introduction of the Estonian chambers of disabled people. The second chapter consists of a description of the research methodology and it gives an overview of how and in what way the data was gathered. The chapter also introduces the sample and ethical aspects of the study. In the third chapter the results are presented divided into two parts, firstly the documents analysis followed by outtakes from the interviews combined with the discussion. In the fourth part I discuss the info gathered from the analysis and compare it with the theory.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
1. TEOREETILINE ÜLEVAADE	8
1.1. Huvikaitse	8
1.1.1. Huvikaitse poliitikameetmete kaudu	9
1.1.2. Õigustel põhinev huvikaitse	11
1.1.3. Huvikaitse puuetega inimeste võimendamise kaudu	12
1.2. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon.....	14
1.2.1. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni jõustumine Eestis	16
1.2.2. Kodanikuühiskonna roll seoses konventsiooniga.....	18
1.3. Puude käsitlus	19
1.4. Puuetega inimeste esindusorganisatsioonid	23
1.4.1. Eesti puuetega inimeste kojad.....	24
PROBLEEMIPÜSTITUS.....	26
2. METOODIKA.....	28
2.1. Uurimis- ja andmekogumismeetod	28
2.2. Uurimuses osalejad.....	29
2.4. Eetilised aspektid ja lahendused	30
3. TULEMUSED	31
3.1. Kodade põhikirjad ja arengukavad.....	31
3.1.1. Huvikaitse põhimõtted põhikirjades	33
3.1.2. Huvikaitse põhimõtted arengukavades	34
3.2. Intervjuude analüüs	35
3.2.1. Inimõigustel põhinev huvikaitse	36
3.2.2. Inimeste võimendamine.....	42
3.2.3. Poliitikameetmete väljatöötamine	48
3.2.4. Huvikaitse käsitlus kodade vaatenurgast.....	52
4. ARUTELU.....	68
4.1. Inimõigustel põhinev käsitlus	68
4.2. Inimeste võimendamine.....	69
4.3. Poliitikameetmete kujundamine.....	70
4.4. Kodade huvikaitse käsitlus	71
KOKKUVÕTE.....	74
KASUTATUD KIRJANDUS	76
LISA 1.....	88

SISSEJUHATUS

Käesoleva magistritöö keskmes on Eesti puuetega inimeste kodade huvikaitsetegevus puuetega inimeste esindamisel. Huvikaitse teemat käsitletakse teiste riikide kirjanduses järjest enam, kuid Eestis on teema vähe käsitletud, eriti puuetega inimeste kodade kontekstis. Ühtlasi pole uuritud Eesti puuetega inimeste kodade (edaspidi kodade) huvikaitsetegevust ning selle arengut ajas vastavalt sihtgrupi vajaduste muutumisele. Seetõttu on oluline pöörata tähelepanu, kuidas on toimunud huvikaitsetegevuste areng Eesti puuetega inimeste kodades.

Magistritöö eesmärk on analüüsida ja anda ülevaade Eesti puuetega inimeste kodade huvikaitsetegevustest puuetega inimeste esindamisel Eestis. Huvikaitseks peetakse mingi kindla ühenduse liikmete ja teiste selle sihtrühma kuuluvate inimeste huvide ja väärtuste kaitsmist (Lagerspetz, 2007). Mõistet on Eestis kasutatud alates 2000-ndate algusest koos vabaihenduste elujõulisuse indeksiga, mille eesmärk on mõõta Eesti vabaihenduste tegevusvõimekust (EMSL, 2014).

Minu uurimistöö teema on ajendatud teadmised, et siiani ei ole uuritud kodade tegevust huvikaitsetöö valdkonnas. Uurimistöö käigus soovin mõista, kuidas käsitlevad huvikaitsetööd kodad (kodade esindajad), kes on peamised puuetega inimeste esindusorganisatsioonid Eestis. Uurimuse läbiviimiseks valisin kvalitatiivse lähenemise ning uurimismeetod on dokumentide analüüs ja poolstruktureeritud intervjuud kodade juhtidega. Dokumentide analüüs sisaldab endas kodade põhikirjade ja arengukavade analüüsi, taotlusega leida, kuidas kodad käsitlevad huvikaitsetööd organisatsiooni alusdokumentides. Seejärel viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud 7 koja tegevjuhi või juhatuse liikmega. Intervjuudes osalejate valimisel lähtusin põhimõttest, et oleks olemas Eesti erinevate piirkondade regionaalne esindatus.

Magistritöö koosneb neljast osast ja kokkuvõttest. Töö esimeses, teoreetilises osas, käsitlen huvikaitse olemust ja erinevaid vorme, ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni, puude mõistet ja selle käsitlemist ühiskonnas ning tutvustan puuetega inimeste kodasid. Esimese peatüki lõpus on probleemipüstitus ja uurimuse eesmärgi sõnastamine.

Teise peatüki sisuks on uurimismetoodika kirjeldus. Peatükis annan ülevaate, millist meetodit kasutades ja kuidas andmeid kogusin. Lisaks kirjeldan uurimuses osalejate valimist ning uurimuse eetilisi aspekte.

Kolmandas peatükis esitlen tulemusi. Nimetatud peatükk on jagatud kaheks, esimeses osas dokumentide analüüs ning teises intervjuude analüüs. Dokumentide analüüsi osas annan ülevaate kodade põhikirjadest ja arengukavadest. Intervjuude analüüs on jaotatud neljaks suuremaks osaks: Inimõigustel põhinev huvikaitse, inimeste võimestamine, poliitikameetmete väljatöötamine ning huvikaitse käsitus kodade vaatenurgast.

Neljas peatükk on arutelu, kus esitlen tulemusi, ning seon intervjuude analüüsist tulnud andmed huvikaitsealases kirjanduses väljatoodud teemade ja aspektidega.

Soovin tänada oma juhendajat, Dagmar Narussoni, toetava panuse eest magistritöö valmimisse. Lisaks avaldan tänu Eesti puuetega inimeste kodade juhtidele, kes nõustusid uurimistöös osalema ning kelle panust Eesti ühiskonda austan väga. Viimasena tänaksin oma lähedasi, kes samuti toetasid mind selle pika, kohati väsitava, kuid põneva protsessi jooksul.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE

Teoreetilises osas annan ülevaate huvikaitse erinevatest käsitlustest, ÜRO konventsiooni rollist puuetega inimeste õiguste kaitsmisel, puude mõistest ning tutvustan puuetega inimeste kodasid.

1.1.Huvikaitse

Antud peatükis käsitlen huvikaitset ning selle erinevaid vorme. Kirjeldan huvikaitset poliitikameetmete kaudu, õigustel põhinevat huvikaitset ning inimeste võimendamist. Ülevaade annab selgema ettekujutuse ning arusaama huvikaitse erinevatest vormidest, mida puuetega inimeste esindusorganisatsioonid oma tegevustes kasutavad.

Flynn (2010) on puudevaldkonna kirjanduse analüüsist tuletanud mitmeid põhimõtteid huvikaitse juhisteks, sealhulgas sotsiaalne õiglus ja kaasamine, puuetega inimeste võimendamine, iseseisvuse austamine ja huvikaitse kasutamine süsteemsete reformide algatamiseks. Kõik need põhimõtted toetavad tegelikult huvikaitse keskset eesmärki – tagada aktiivne kodanikuõigus/kodanikkus.

Hea Huvikaitse käsiraamat (2011) kirjeldab huvikaitset kui vabaihenduste tegevust oma liikmete, sihtrühmade, teema või piirkonna huvide, väärtuste ja õiguste esindamisel ning kaitsmisel. Huvikaitsetegevuse kaudu toimub teiste hoiakute ja käitumise mõjutamine ja muutmine. See annab mõista, et huvikaitsetegevustel on enamasti mitu osapoolt ning tegevuste mõju on mitmetasandiline.

Holness ja Rule (2014) kirjeldavad huvikaitset kui tegevust, mille eesmärk on teadvustada inimesele, et tal on õigus võrdsele kohtlemisele ning võimaldada talle mehhanismid, et see kohtlemine oleks ka kättesaadav. Mehhanismid, mis kaitseksid inimest diskrimineerimise, eelarvamuste, kahju ja ebavõrdsuse eest. Krahn ja Campell (2011) kohaselt põhineb huvikaitse poliitilistel ja seaduslikel argumentidel, et edendada erinevaid valdkondi nagu tervishoiu ligipääsetavus, elukoha valimise võimalus jne. Flynn (2013) lisab veel täiendavalt, et huvikaitset saab kirjeldada kui toetatud otsustamist, kus toetajad aitavad inimesel oma

õigust maksma panna ilma kontrolli võtmiseta esindatu otsuse sisu üle.

Üks peamine tegevus, mida Eesti puuetega inimeste kojad teevad on puuetega inimeste huvide kaitse. Huvikaitse, mida Eestis tuntakse kui sünonüümi terminile “eestkoste” samastub ingliskeelse vastega *advocacy*. Huvikaitse, mida Eestis tuntakse ka sünonüümina kasutust leidva termini eestkostena, ingliskeelne vaste on *advocacy*. Sellel mõistel on palju erinevaid käsitlusi ning puudub üks konkreetne definitsioon, mis suudaks määratleda kogu huvitegevust selle erinevates vormides. Lagerspetz (2007) järgi on huvikaitse siiski kindla ühenduse liikmete ja selle sihtgruppi kuuluvate inimeste esindamine. Palju mõjutab huvikaitse tegevusi eesmärk, mida soovitakse saavutada ning kellega suhtlus toimub. Samas kirjeldab Mänd (2011), et mõiste “eestkoste” omab eesti keeles mitut tähendust, sest sõna teine tähendus on õigussuhe, mille määrab kohus piiratud teovõimega isiku õiguste kaitseks ja tema eest teatud tegevuste tegemiseks. Terminoloogilise selguse hoidmiseks kasutan sõna huvikaitse, mis iseloomustab paremini ühe inimgrupi huvide esindamist või kaitsmist ning ei seostu üksikisikult otsustusõiguse äravõtmisega.

1.1.1. Huvikaitse poliitikameetmete kaudu

Organisatsioon Save the Children (2016) kirjeldab huvikaitset kui organiseeritud tegevuste kogumit, mille eesmärgiks on mõjutada valitsuse või muu avaliku institutsiooni tegevusi, poliitikat, õigusloomet kui ka muid organisatsioone (nii riiklikke kui rahvusvahelisi), erasektorit ja kodanikuühiskonda, et saavutada positiivseid muutusi oma sihtgrupi jaoks. Organisatsioon jätkab, et huvikaitse juures on olulise tähtsusega ka see, et vajalikud muutused poliitikas kui ka õigusloomes tervikuna saavad rakendatud. Sellest võime järeldada, et huvikaitstes ei toimu tegevust lihtsalt protsessi pärast, vaid sellelt tuleks oodata konkreetset tulemit.

Huvikaitse eesmärgid ja tegevus on tugevalt seotud seda juhtiva organisatsiooni tegevusvaldkonnaga. On organisatsioone (ibid), mis keskenduvad huvikaitse tegevuses kindlale sihtgrupile ja oma liikmete esindamisele, ning organisatsioone, mis pööravad tähelepanu üldisemale ühiskondlikule muutusele. Tegevussuunda mõjutab ka regionaalne paiknemine, näiteks MTÜ Kodukant pöörab tähelepanu tingimuste loomiseks kogukonna

püsivaks heaoluks igal võimalikul moel ehk huvikaitse on keskendunud asukohapõhisele arengule (Kogukonna huvikaitse hea tava, 2012).

Minu töö keskendub just huvikaitsele puuetega inimeste valdkonnas, mida teostavad Eestis puuetega inimeste kojad. Selles võtmes on huvikaitse kui organiseeritud tegevus positiivse muutuse algatamiseks. Lord, Guernsey, Balfe, Karr, deFranco ja (2012) kirjeldavad puuetega inimeste valdkonnas huvikaitsetena võimendamist, et anda puuetega inimestele hääl ühiskonnas. Nad jätkavad, et see hõlmab endas puudepoliitika ja seadusandluse arengu toetamist ning otsustajate veenmist toetamiseks vastavaid seaduseelnõusid või poliitikat. Toimub mõjuvõimu omandamine ning kasutamine, et mõjutada kindlat puuetega inimestega seotud poliitikat ning teiste kodanike mobiliseerimine muutuste toetamiseks (ibid). Seeläbi näeme, et huvikaitse hõlmab endas enamasti palju inimesi või organisatsioone, kes töötavad koos ühise eesmärgi ning muutuse nimel. Huvikaitsetegevus saab toimuda mitmel tasandil: riiklikul, kohalikul, piirkondlikul või rahvusvahelisel tasandil.

Holland (2008) jõudis oma uurimistöös Visegradi gruppi kuuluvate riikide (Poola, Ungari, Tšehhi, Slovakkia) puhul järeldusele, et puuetega inimeste huvikaitsetöö on piirkonnas enamasti toimunud konsensusel põhineva arengu suunas. Peamine tähelepanu on pööratud hüvede pakkumisele, mitte puuetega inimeste õigustele. Ta kirjeldab lähemalt kahte töövormi, kuidas organisatsioonid puuetega inimeste õigusi esindavad – konsensus- või konfliktiteooria. Konfliktiteooria on rakenduses enamasti Ameerikas, kus puuetega inimeste organisatsioonid saavutavad muutusi vastandumise, kohtusse kaebamise ning debateerimise kaudu. Konsensusteooria toimib koostöökohtade leidmisel ning keskendub kättesaadavate teenuste pakkumisele (ibid). Sarnaseid arenguid puuetega inimeste huvikaitsetöös võime näha ka Eestis.

Oliver ja Barnes (2006) rõhutavad, et puudega inimesed esindavad heterogeenset gruppi, kus esinevad väga mitmekesised erivajadused erinevate ootuste ja soovidega ning see omakorda loob aluse väga erinevatele poliitikatele. Mitmekesisus sihtgrupi seas tähendab, et huvikaitsetöö tegijad puuetega inimeste valdkonnas peavad suutma korraga hoomata nii suurt pilti kui detaile.

1.1.2. Õigustel põhinev huvikaitse

Inimõigused kätkevad endas universaalset eesmärki saavutada õiglus kõigile ning realiseerida iga inimese potentsiaali. Inimõigused on tööriistad, millega mõõta puudujääke teatud gruppide jaoks ühiskonnas võrreldes eesmärkidega, mida nad saavutada tahaksid (Baylies, 2002). Bickenbach (2001) rõhutab, et inimõigustel põhinevat lähenemisviisi puuetega inimeste huvikaitstes peetakse viimaste aastakümnete üheks kõige hädavajalikumaks arenguks võrdsete võimaluste loomiseks puuetega inimestele. Quinn (2009) toob välja, et õigusloome puuetega inimeste valdkonnas ei tegele baasväärtuste nagu inimväärikus, autonoomia ja võrdsus muutmise, vaid pöörab tähelepanu, kuidas need õigused on rakendamata jäänud või väärtalt kasutatud. Mercer ja Macdonald (2007) lisavad, et puuetega inimestel ei ole alati piisavalt rahalisi vahendeid või isegi ligipääsu kasutamaks põhilisi teenuseid nagu rehabilitatsioon, üldarstiabi või õigusnõustamine, et kindlustada õiguste kaitset.

Huvikaitset kui sotsiaalse muutuse töövahendit on kasutatud juba kümnendeid vähemusgruppide poolt, et nõuda võrdseid õigusi ja lahendada võimu ebavõrdset kasutamist ühiskonnas. Oliver ja Barnes (2006) järgi on just viimastel kümnenditel kasvanud ametlik arusaam huvikaitse vajalikkusest ning loodud spetsiaalseid huvikaitse süsteeme edendamaks ja kaitsmaks puuetega inimeste õigusi. Lord, Guersney, Balfe, Karr ja Flowers (2009) kirjeldavad, et ligipääs õigusmõistmisele on lai kontseptsioon, mis hõlmab endas ligipääsu süsteemidele, protseduuridele, informatsioonile ning paikadele, kus toimub õigusmõistmise protsess.

Huvikaitse kõige lihtsam definitsioon on “suu avamine” nende inimeste hüvanguks, keda koheldakse ebavõrdselt. Elysee (1996) kirjeldab huvikaitset kui poliitilisse ja inimõiguste konteksti asetuvat tegevust, mis saab alguse puuetega inimeste ebavõrdse kohtlemise tekkivast tundest. Vanhala (2011) toob samas välja mitmeid põhjuseid, miks puuetega inimeste valdkonna MTÜ-d ei pruugi valida kohtuprotsessi õiguste kaitseks, isegi kui neil oleksid põhjendatud väited. Ta kirjeldab põhjustena seaduslike võimaluste puudumist või raskuseid ressursside mobiliseerimisega ning kollektiivse identiteedi küsimused. Kollektiivse identiteedi puudumise all mõtleb ta puuetega inimeste esindusorganisatsioonide erinevaid huvikaitse eesmärke ning vajadusi. Armstrong (2003) kirjeldab, et kohtuprotsessi kui sotsiaalse muutuse loomise vahendit saab kirjeldada kui kriitilis - pragmaatilist. Ta jätkab, et

organisatsioonid on teadlikud kohtuprotsessi piirangutest sotsiaalse muutuse loomiseks ning otsivad pigem teisi strateegiaid, sealhulgas huvikaitset.

Õigustel põhinev huvikaitse peab seega tähelepanu pöörama, et inimene jõuaks võimaluseni oma õigusi kaitsta.

1.1.3. Huvikaitse puuetega inimeste võimestamise kaudu

Morris (2005) on seisukohal, et aktiivse kodanikkonna tagamiseks peavad puuetega inimesed saama ligipääsetavuse, osalemis- ja enesemääratlemise võimaluse ning võimaluse sisukalt panustada ühiskonda. Viimase paarikümne aasta jooksul on toimunud märgatav muutus puude käsitluses. Isaac, Raja ja Ravanan (2010) kirjeldavad, et heategevusel põhinev arusaam on muutunud õigustel ja võrdsetel võimalustel põhinevaks arusaamaks. Huvikaitse õiguste võimestamise mehhanismina võimaldab pakkuda toetavat, ajakohast ning paindlikku töövahendit individuaalsel ja süsteemsel tasandil (Flynn, 2013). Marginaliseerunud gruppide hulgas on puuetega inimesed olnud kõige peidetumad avalikkuse eest. Couser (2007) järgi on paljud inimesed olnud eraldatud institutsioonides, isegi kui elutingimused on head olnud, ei ole neil võimaldatud olla nähtavad ning omada häält ühiskonnas.

Flynn (2013) tõstab esile, et kui puuetega inimesi nähakse kui tugevaid indiviide, on lihtsam õigustada nende õiguste edendamist, selle asemel, et otsused tehakse nende nimel nende eest. Couser (2007) lisab, et kui tõmmata paralleele üldise inimõiguste propageerimise ning puuetega inimeste õiguste propageerimise vahel, ei ole need siiski arenenud võrdsel moel. Läänes kuuluvad puuetega inimeste õigused tsiivilõiguse alla, ehk need on sisse kirjutatud riiklikesse õigusaktidesse, mitte rahvusvahelistesse deklaratsioonidesse.

Rahvusvahelise puuetega inimeste huvikaitseorganisatsiooni *Disabled People's International* esimees Javed Abidi (2011) rõhutab: *“Puuetega inimeste õiguste konventsioon on ainult nii hea kui selle rakendamine ja täitmine. Kuigi paljud riigid võistlevad omavahel ratifitseerimise nimel, siis selle täitmine on siiani hirmsalt kehv. See, kuidas meie ühiskond on korraldatud, muudab meid puudega inimesteks, puue ei ole midagi, mis kuulub individile, vaid ühiskond loob seda.”* Couser (2007) leiab samuti, et seadus ei saa minna liiga kaugemale

ette kultuurinarratiivist. Sellest võime järeldada, et lisaks õigustel põhinevale huvikaitsele peab muutma ka laiemat ühiskondlikku suhtumist. Suhe puude narratiivi ja puude õiguse vahel on kahepoolne, vahel võib narratiiv tagasiulatuvalt seadust muuta kas laiemaks või kitsamaks (ibid).

Lang ja Kett (2011) kirjeldavad, et õigustel põhineva käsitluse järgi ei tee eakaks, naiseks või puudega inimeseks olemine indiviidi kohe haavatavamaks, kuid seda võib põhjustada keskkonnas ligipääsu, informatsiooni ja toetuse puudumine. Nad lisavad, et õigustel põhineva käsitluse järgi on kõigil võrdsed võimalused, kuid teatud individid võivad vajada rohkem toetust, et neid õigusi realiseerida. Bostad ja Hanisch (2016) väidavad, et traditsioonilised vabaduse käsitlused on suhteliselt mitteamestavad või tundetud seoses erinevustega inimkonnas. Puuetega inimeste elud esitavad filosoofidele väljakutse vabaduse määratlemisel mitte ainult läbi sõltumatuse ja vastastikuse sõltuvuse, vaid ka läbi kellestki teises sõltuvuses olemise (ibid). Autorid kirjeldavad, et vabaduse saavutamiseks võivad puudega inimesed erinevates olukordades vajada kõrvalabi ning seetõttu muutub vabaduse tundmine võimalikuks teiste inimeste kaudu. Traditsiooniline vabaduse käsitlus on puudulik, sest puude tõttu ei ole mõned individid võimelised saama täielikult iseiseisvaks või suutelised rahuldama teiste vajadusi võrdsel tasemel (ibid). Nad jätkavad, et peame pakkuma hoolt, mitte ainult läbi põetamise, pesemise, valvamise ja olemas olemise, vaid kaitsma ka inimese identiteedi säilimist.

Lang ja Kett (2011) räägivad puudest kui valdkondadevahelisest küsimusest, mis hõlmab endas sotsiaal- ja majanduspoliitikat, haridus ning tööhõivet, sotsiaalkaitset ja universaalset disaini. Ka puudega inimesed ise esindavad heterogeenset gruppi, kus on erinevusi soo, sotsiaal-majandusliku ja geograafilise paiknevuse osas. Kõiki neid aspekte tuleb arvesse võtta kui tegeleme puudepoliitika ellu viimisega. Need erinevused mängivad rolli ka puudegruppide poliitilise esindatuse puhul, sest teatud gruppidel on rohkem poliitilist mõju kui teistel (ibid).

Kaasav areng on protsess, mis kaasab ja hõlmab kõiki, eriti neid, kes on tihti marginaliseeritud või diskrimineeritud. Puuetega inimesed ja nende pereliikmed ning maapiirkondades ja agulites elavad inimesed ei saa tihti kasu erinevatest algatustest ning

seetõttu on eriti oluline kindlustada, et nad saaksid tähendusväärset osaleda poliitikate arendusprotsessides. (WHO, 2010)

Mittler (2015) kirjeldab, et teadliku huvikaitsetöö aluseks on täpne informatsioon ning arengud informatsiooni ja kommunikatsiooni tehnoloogia vallas on julgustanud kodanikke sõna võtma ning oma seisukohtade eest seisma. Infotehnoloogilised lahendused huvikaitsetöös võimaldavad levitada oma sõnumit ning ühineda ühise eesmärgi nimel.

1.2. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon

Antud peatükis kirjeldan ühte olulisemat rahvusvahelist alusdokumenti, mis kirjeldab puuetega inimeste õigusi. Konventsioonile toetuvad oma huvikaitsetöös ning puuetega inimeste õiguste edendamisel väga paljud puuetega inimeste esindusorganisatsioonid.

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (edaspidi ÜRO) Puuetega Inimeste Õiguste Konventsiooni (edaspidi konventsiooni) eelkäijaks oli Puuetega Inimestel Võrdsete Võimaluste Loomise Standardreeglid (edaspidi standardreeglid), mis koostati puuetega inimeste dekaadil 1983-1992 saadud kogemustest (UN, 1993). 1993. aastal võttis ÜRO Peaassamblee vastu märgilise tähtsusega standardreeglite dokumendi (UN, 1993). Lang (2009) toob välja, et standardreeglites kirjas olnud 22 põhimõtet töötati välja Rahvusvahelisele Puuetega Inimeste Tegevuskavale tuginedes ning selleks ajaks oli järjest enam tunnustust saanud põhimõte, et puude sotsiaalne käsitlus peaks olema aluseks sotsiaalpoliitilistele arengutele valdkonnas. Rahvusvahelise Tegevuskava eesmärk oli edendada efektiivseid meetmeid puude ennetamiseks, rehabilitatsiooni arendamiseks ja täieliku osalemise võimaldamiseks ühiskonnas (World Programme of Action Concerning Disabled Persons, 1982).

Lang (2009) jätkab, et standardreeglid koostati põhinedes Inimõiguste ülddeklaratsioonile, rahvusvahelise majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste paktile, rahvusvahelise kodaniku- ja poliitiliste õiguste paktile, lapse õiguste konventsioonile, naiste mis tahes diskrimineerimise lõpetamise konventsioonile ning puuetega inimesi käsitlevale

ülemaailmsele tegevusprogrammile. Standardreeglid kirjeldasid, et abinõude eesmärk on võrdse lähteprintsiooni loomine, saavutamaks võrdseid võimalusi kõigile. Standardreeglid ei kehtestanud uut seadust ega olnud kohustuslikud, kuid nende eesmärk oli luua rahvusvaheline norm, mida riigid respektieriksid (ibid). Mittler (2015) kirjeldab, et kuigi konventsioon pole seaduslikult siduv dokument rahvusvahelises kohtus, on ta siiski vahend, kuidas panna riike vastutust kandma ning on hüppelauaks huvikaitsele. Ohu märgina tõstab Hathaway (2007) esile, et kuna paljudel rahvusvahelistel kokkulepetel ja konventsioonidel puudub võimalus neid ellu viia, on hakanud teadlased neid kutsuma “surnud kirjadeks”, mis sisaldavad endas juttu, kuid reaalselt riigi elu ei mõjuta.

Kaheksakümne date kiiret arengut kinnitab Lang (2009) järgi ka see, et 1981. aasta kinnitati ÜRO poolt Rahvusvaheliseks Puuetega Inimeste aastaks, millele järgnes peagi ÜRO esimene Puuetega Inimeste Dekaad aastatel 1983 – 1992. Ta jätkab, et dekaadi teemaks oli täielik osalemine ning võrdsus ning sarnaseid puuetega inimeste dekaade on toimunud veel 1993 – 2003 Aasia ja Vaikse Ookeani Puuetega Inimeste Dekaa di nimetuse ning 1999 – 2009 Aafrika Puuetega Inimeste Dekaa di nime all.

Lang (2009) toob välja, et üheksakümne date lõpuks kasvas maailmas soov, et eksisteeriks seaduslikult siduv leping või konventsioon, mille alusel oleks võimalik riike puuetega inimeste õiguste edendamise eest vastutama panna. Samuti lisab ta, et juba konventsiooni loomise protsessi algusest peeti väga oluliseks, et kodanikuühiskonna organisatsioonid oleksid läbirääkimistesse kaasatud. See on erinev varasematest lepingutest või konventsioonidest, kus tavaliselt osales ainult riigi esindaja.

ÜRO Peaassamblee resolutsioon 56/168, 19. detsembril 2001 aastal, (UN Ad Hoc, 2017) kutsus kokku komitee, mille liikmete tegevuse eesmärgiks oli kaaluda tehtud ettepanekute alusel kõikehõlmava ning tervikliku konventsiooni loomist, mis kaitseks puuetega inimeste õigusi. Ettepanekuid võisid teha nii kodanikuühiskonna organisatsioonid kui ka riikide esindajad. Komitee esimene istung toimus 29. juuli kuni 9. august 2002, teisel istungil 16. - 27. juuni 2003 otsustas komitee moodustada töögrupi, kes paneks kokku konventsiooni esimese versiooni (ibid). Ülevaade jätkab, et töögrupp pidi konventsiooni esimese versiooni koostamisel arvesse võtma kõiki varasemaid ettepanekuid, mis komiteele saadetud oli ning koosnes ÜRO liikmesriikide esindajatest, valitsusväliste organisatsioonide esindajatest ning Rahvusvahelisest Inimõiguste Instituudist.

Esimene kohtumine leidis aset 5. - 16. jaanuar 2004. Komitee alustas läbirääkimisi kolmanda istungi ajal, 24.mai - 4. juuni. 2004 (UN Ad Hoc, 2017). Konventsioon läbis komitees mitu lugemist ning seitsmenda istungi ajal 16. jaanuar - 3. veebruar 2006 kaalus komitee eelnõu ettepanekut. 13. detsembril 2006 kinnitas Peaassamblee puuetega inimeste õiguste konventsiooni ja fakultatiivprotokolli ühehäälselt (ibid). Konventsioon ja fakultatiivprotokoll olid avatud allkirjastamiseks liikmesriikidele ja regionaalsetele ühingutele ÜRO peakorteris New Yorgis 30. märtsil 2007. Peale seda jõustus konventsioon 3. mail 2008 (ibid). Aastal 2016 tähistas konventsioon juba 10-aastast juubelit. 87% ÜRO liikmetest ehk 168 riiki on ratifitseerinud puuetega inimeste õiguste konventsiooni ning 47% ehk 91 riiki fakultatiivprotokolli (UN, 2016). Siiani pole konventsiooni ratifitseerinud veel 26 riiki ning fakultatiivprotokolli 98 liikmesriiki (ibid).

Konventsiooni ratifitseerimise järgselt on liikmesriigil kohustus esitada kahe aasta jooksul Puuetega Inimeste Õiguste Komiteele (edaspidi komitee) aruanne selle täitmise kohta ning peale seda esitada uus aruanne iga nelja aasta tagant (Mittler, 2015). Sama autor toob välja, et algselt kohtus komitee kolm korda aastas, kuid nüüd on see suure koormuse tõttu muudetud viiele korrale ning liikmesriikidele on jäetud rohkem aega valmistumiseks. Komitee koosneb 18 valitud liikmest, kellest enamus on puudega inimesed (Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2017) .

1.2.1. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni jõustumine Eestis

Siin peatükis tutvustan konventsiooni loomise ajalugu, et tekiks selgem ettekujutus dokumendist, mis on üks peamisi aluseid puuetega inimeste õiguste kaitseks rahvusvahelisel tasandil. Märgilise sammuna puuetega inimeste õiguste kaitseks riigis, on ka Eesti konventsiooni ratifitseerinud.

Eesti Vabariigi president kirjutas konventsioonile alla 25. septembril 2007. aastal (Puuetega inimeste õiguste..., 2012), kuid Eesti ratifitseeris konventsiooni ja ühines selle juurde kuuluva fakultatiivprotokolliga alles 30. mail 2012. aastal. Konventsioon jõustus 29. juuni 2012

(Puuetega inimeste õiguste..., 2006) ning selle ratifitseerimisega võttis Eesti endale ÜRO eesaruandluse kohustuse konventsiooni täitmise kohta.

Esimese kohustusliku aruande esitas Eesti riik 2015. aasta lõpus (Sotsiaalministeerium, 2015). Konventsioon määratleb puuetega inimeste õigused ning kirjeldab valdkonniti teemasid, millega riik peaks süsteemselt tegelema, et tagada puuetega inimestele võrdsed õigused ühiskonnas. Konventsiooni ratifitseerimisega võttis riik endale kohustuse teostada järelevalvet konventsioonis kirjeldatud õiguste tagamise üle (Puuetega inimeste õiguste..., 2006). Uurimistöö kirjutamise hetkel puudub Eestis konventsiooni riiklik sõltumatu järelevalve organ ja seetõttu puudub ka Eestis võimalus inimestel oma kaebustega vastava sõltumatu organi poole pöörduda. Selle tõttu jäävad teatud rikkumised tähelepanuta ning Eesti riik ei täida endale võetud kohustust.

Eesti puuetega inimeste kodade võrgustik pöörab sellele suurendatud tähelepanu ning katusorganisatsiooni Eesti Puuetega Inimeste Koja (EPIK, 2016) arengukava eesmärk on konventsiooni rakendamise ja järelevalve seadustamine. Eesti esimeses kohustuslikus riiklikus raportis konventsiooni täitmise kohta kirjeldatakse järelevalvet: *“2015. aasta alguses alustati ettevalmistusi soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku nimetamiseks konventsiooni sõltumatuks järelevalvemehhanismiks. Selleks tehakse vajalikud parandused seadusandluses ja määratakse vajalikud ressursid selle ülesande täitmiseks”* (Sotsiaalministeerium, 2015). Lisaks riigiraportile soovib EPIK (2016) esitada konventsiooni täitmise kohta Eestis sõltumatu variraporti, mida samuti tutvustatakse ning kaitstakse ÜRO-s. Sõltumatu variraport annab puuetega inimeste ja nende esindusorganisatsioonidele võimaluse esitada enda vaade õiguste ja kohustuste täitmise kohta riigis (Disability Council International, i.a. ; International Disability Alliance, 2010).

Suur osa konventsiooni eesmärke kandvast järelevalvetööst põhineb kolmandal sektoril ning puuetega inimeste valdkonna esindusorganisatsioonidel. Järelevalvet ei teostata ühtse tegevuskava või töökorralduse alusel. Enamus tööst, mis kolmandas sektoris tehakse, toimub õhinapõhiselt ning vabatahtlikult. Samas tekivad sellise õhinapõhisusega paratamatult piirangud ning see ei ole jätkusuutlik. Kodanikuühiskonna Sihtkapital (2014) kirjeldab, et organisatsioonidel on võrreldes majanduslangusele eelnenud ajaga piiratum ligipääs

rahastusele. 14 protsendil MTÜ-dest puudub igasugune rahastus ning 75 protsenti tegeleb mingil viisil uute liikmete otsinguga. Eesmärk, millele Eesti Puuetega Inimeste Koda katusorganisatsioonina Eestis tähelepanu pöörab, on ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni rakendamine ja järelevalve seadustamine (EPIK, 2016). Puudega inimeste sotsiaalne lõimumine (Statistikaamet, 2014) toob välja, et siiani puudub ÜRO konventsiooni põhimõtetest lähtuv tegevuspiiranguga inimeste õiguste tagamiseks vajalik riiklik strateegia. See suunaks valdkonna kitsaskohtade kindlaks tegemist, uute andmete kogumist õiguste tagamise jälgimiseks ning toetaks puuetega inimeste tegelikku lõimumist ühiskonda.

1.2.2. Kodanikuühiskonna roll seoses konventsiooniga

Kodanikuühiskonna organisatsioonid nagu puuetega inimeste kojad saavad oma tegevustega edendada konventsiooni alustel põhinevat puuetega inimeste õiguste kaitse rakendamist. Esindusorganisatsioonid saavad tõstatada erinevaid teemasid, mis vajaksid ühiskonnas tähelepanu.

Lang (2009) kirjeldab, et konventsioon on vajalik, kuid mitte piisav vahend, et saavutada puuetega inimeste õiguste tagamine ühiskonnas ning seda ei tuleks käsitseda kui imerohtu, mis lõpetab diskrimineerimise probleemid. Ta jätkab, et konventsiooni vastuvõtmist saab lugeda 30-ne aasta kulminatsiooniks huvikaitsetöös ÜRO ning kodanikuühiskonna organisatsioonide vahel (Barnes, 1991; UPIAS, 1976; Albrecht, 1976 kaudu).

Lisaks konventsioonile endale on riikidel võimalik alla kirjutada fakultatiivprotokollile. Selle ratifitseerimine annab puuetega inimestele võimaluse pöörduda otse komitee poole, kui nad tunnevad, et riik on nende õigusi rikkunud (Lang, 2009). Mittler (2015) kirjeldab, et puuetega inimeste esindusorganisatsioonid tunnevad erinevates riikides fakultatiivprotokolli ratifitseerimise vastu suurt huvi ning üritavad mõjutada riike seda ratifitseerima. Flynn (2013) lisab, et konventsioonile eelnevalt ei olnud üheski peamises inimõiguste konventsioonis mainitud võrdset ligipääsu õigusmõistmisele.

Täiendavalt on puuetega inimeste organisatsioonidel ning mittetulundusühingutel võimalus esitada oma sõltumatu raport ehk variraport komiteele. Variraporti koostamiseks on mitmeid

juhendeid (Disability Council International, i.a. ; International Disability Alliance, 2010). Variraporti kaudu saavad organisatsioonid kirjeldada enda nägemust ja tegelikku olukorda puuetega inimeste jaoks riigis. Puuetega inimeste esindusorganisatsioonide ja riigi esitatud raportite alusel teeb komitee lõpuks järeldused ning kutsub esindajaid andma täiendavaid selgitusi. Mittler (2015) kirjeldab, et kohalikel puuetega inimeste organisatsioonidel on oluline tagada meediakajastust komitee järeldustele ning selle põhjal tekitada avalikku diskussiooni. Avaliku debati tekitamisel peaksid puuetega inimeste organisatsioonid olema valmis esitama vastuväiteid riigi kriitikale komitee seisukohtade osas ning komitee poolne raport on hea alus, et algatada valitsusega kohtumist huvikaitsetegevuse raames.

1.3. Puude käsitlus

Puuetega inimeste huvikaitse mõistmiseks on oluline kirjeldada ka puude mõiste käsitluse arengut ja muutumist. Antud peatükis kirjeldan erinevaid puudekäsitlusi, millest mõned on nüüdseks juba aegunud ja kasutust leida ei tohiks. Samas on aegunud käsitluse kirjeldamine oluline, et anda ülevaade huvikaitse arenguloost. Lisaks kirjeldan peatükis tänapäevaseid puude käsitlusi ning puudega seotud hoiakuid.

Puue on ajas muutuv mõiste, mis on leidnud palju erinevaid käsitlusi rahvusvahelisel kui ka Eesti tasandil. Ajalooliselt oli esimene puude meditsiiniline käsitlus ning seejärel arenes välja sotsiaalne. Peamiselt on jagunenud puude defineerimine kahe - meditsiinilise ja sotsiaalse käsitluse vahel. Meditsiiniline käsitlus keskendub puudele kui tervisest tulenevale probleemile, mis avaldub terviserikkena (RFK, 2004). Sotsiaalne käsitlus võtab omaks laiemat pildi ning näeb puude osana inimese ümbritsevast keskkonnast või hoolimatusest tulenevaid takistusi osalemaks ühiskonnaelus. 1980. aastal võttis Ülemaailmne Terviseorganisatsioon (WHO, 1980) kasutusele nüüdseks juba aegunud terminitega rahvusvahelise puuete, vaeguste ja invaliidsuse klassifikatsiooni, mis soovitas täpsustatud lähenemisviisi.

ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni eelkäija, standardreeglid, mis Eestis kiideti heaks 16. mail 1995 defineerisid samuti siis veel invapoliitika nime kandnud valdkonna põhimõisted (EPIK, 1995). Aegunud käsitlus kirjeldas puuet (*impairment*) kui inimese mõne anatoomilise, füsioloogilise või psühholoogilise struktuuri või funktsiooni kaotust või kõrvalekallet. Vaegus (*disability*) võttis antud dokumendi kontekstis kokku hulga erinevaid vaegusi, mille all peeti silmas näiteks füüsilisi ja meelelisi puudeid või intellektuaalset puuet,

tervisehäireid ja psüühikahäireid. Termin invaliidsus (*handicap*) tähendas võimaluste kaotust või piiratust võtta ühiskonna elust osa võrdväärselt teiste inimestega, ehk kirjeldas puudega inimese ja keskkonna omavahelist suhet (ibid). Mitmed antud dokumendis kasutatud seisukohad ja terminid on nüüdseks juba aegunud või ebakorretsed ning kasutust leida ei tohiks.

Vanhala (2015) järgi on toimunud muutused rahvusvahelises ning siseriiklikus puude käsitlemises, kus defineeritakse puuet kui mitmekülget interaktsiooni indiviidi ja sotsiaalpoliitilise keskkonna vahel. See on algatanud muutusi ka rahvusvahelises ning siseriiklikus seadusandluses. Puudevaldkonna spetsialistid nimetavad seda transformatsiooni meditsiinilise või heategevusliku puudekäsitlemise muutumisest sotsiaalse ning inimõigustel põhinevale käsitlemisele (ibid). Selline paradigma muutus on toonud kaasa katseid avada tööhõive, hariduse, majutuse, transpordi ja ka muid teenuseid puudega inimestele.

Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO, 2017) järgi on puue lai mõiste, mille alla kuuluvad kahjustused, tegutsemise piirangud ning osalemise piirangud. Kahjustust mõistetakse keha funktsioneerimise takistuse või keha struktuuri probleemina; tegutsemise piirang väljendub raskustes, mida individ kogeb mõnda tegevust tehes ja osalemise piirangud tõusevad esile erinevates elusituatsioonides (ibid). Maailma Terviseorganisatsiooni andmed (WHO, 2011) toovad välja, et iga seitsmes inimene kogeb puudest tulenevaid raskusi. Maailmas on rohkem kui 1000 miljonit puudega inimest, mis on umbes 15% maailma elanikkonnast või üks inimene seitsmest. 1000-st miljonist inimesest 110 kuni 190 miljonit täiskasvanut kogeb märkimisväärseid funktsioneerimiskahjustusi. Hinnanguliselt on 93 miljonit last – või üks 20-st alla 15 aastast lapsest mõõduka või raske puudega. (ibid)

Konventsioon (2006) kirjeldab puudega inimese mõiste lahti kui isiku, kellel on pikaajaline füüsiline, vaimne, intellektuaalne või meeleline kahjustus, mis koostoimel erinevate takistustega, võib tõkestada nende täielikku ja tõhusat osalemist ühiskonnas. Tähelepanu pööratakse ka võrdsete aluste loomisele osalemiseks ühiskonnas. Konventsiooni tõlgendus näitab käsitlemise muutumist, kus puue on mitmetahuline ning ei ole ainult inimese individuaalne või intrapersonaalne probleem. Haukanõmm (2011) toob välja, et konventsiooni üheks läbivaks teemaks on suhtumise muutmine puuetega inimestesse, mille kohaselt puudega inimeses ei nähta enam heategevuse “objekti”, kes vajab meditsiinilist abi või ravi ning sotsiaalset kaitset, vaid kui “subjekti” kellel on õigused, kes on võimeline oma

õigusi kasutama ning tegema oma elu puudutavaid otsuseid vabalt ja informeeritult, osalema aktiivselt ning võrdõiguslikult ühiskonnaelus, panustades nagu iga teine inimene. Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus (2016) mõistab puuet omakorda kui inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekallet, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega, tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel.

Kakskümmend aastat tagasi oli ainult kahe riigi põhiseaduses (Saksamaa ja Rootsi) puue välja toodud kui alus võrdsel kaitsele ning mitte üheski Euroopa riigis ei olnud riiklikku seadust, mis kirjeldaks meetmeid puude alusel diskrimineerimise vastu võitlemiseks (Vanhala, 2015). Ta jätkab, et termin “puuetega inimeste õigused” sisaldab endas laia valikut kaitset ning õigusi, mille eesmärk on tagada võrdsus ning puuetega inimeste austamine. Autor lisab veel, et puudel põhinev diskrimineerimine võib tulla eelarvamuslikest hoiakutest, seoses sellega, mida puudega inimene suudab ja ei suuda teha. Samas tuleb puude alusel diskrimineerimist pidada erinevaks teistest diskrimineerimise vormidest nagu näiteks rassism. Puude alusel diskrimineerimise muudab erinevaks see, et ta on väga tihti kontekstist või konkreetsest olukorrast sõltuv (ibid).

Võrdse kohtlemise seadus (2017) defineerib puuet samuti inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotuse ja kõrvalekaldeks, kuid lisab täiendavaks kriteeriumiks, et millel on oluline ja pikaajaline ebasoodus mõju igapäevatoimingute sooritamisele. VõrdKS lisab veel, et puudega töötajale eelise andmist, ka sobiva töökeskkonna loomist ei peeta diskrimineerimiseks.

Kaasaegses puudekäsitluses on järjest olulisemaks muutumas õiguspõhine lähenemine ning kogukonda kaasamise aspekt. Nielsen (2012) kirjeldab, et Ameerika põlisrahvaste seas peeti puuet kui millekski, mis esineb siis, kui inimesel puudusid või olid nõrgad suhted oma kogukonnaga. Indiviididel võis esineda tervisekahjustusi, kuid puudeks peeti seda, kui inimese suhted või võimalus kogukonnaelus osaleda katkesid. Isaac jt (2010) lisavad, et puude terviklikus arusaamas on tugev inimõiguste dimensioon ning seda seostatakse tihti sotsiaalse tõrjutuse ja kõrgendatud vaesusriskiga.

Lang (2009), Barnes (1991) ja Oliver (1990) rõhutavad, et kõiki puudega inimesi ühendab, sõltumata nende puudest fakt, et nad kogevad tõrjutust, diskrimineerimist ning allasurumist.

Sellest tulenevalt nad leiavad, et puudega inimesed peaksid ühinema, et kaotada selliseid tõrjuvaid ning diskrimineerivaid praktikaid. Samas toob Lang (2009) välja, et antud seisukoht ei arvesta sellega, et erinevad puudeliigid ja nende esindusorganisatsioonid ei pruugi jagada sama poliitilist eesmärki või tajuda samamoodi diskrimineerimist ning tõrjutust. Ta jätkab, et sellest tulenevalt on “teise generatsiooni” puude valdkonna teoreetikud hakanud kahtluse alla seadma universaalse ja homogeense diskrimineerimise käsitlust. Uus käsitlus näeb, et puuetel on sotsiaalne hierarhia ning mõned puudegrupid saavad rohkem poliitilist usutavust kui teised.

Seda kinnitavad ka Lang, Kett, Groce ja Trani (2011) õiguspõhisest vaatenurgast lähtudes ei muuda puue inimest olemuslikult haavatavaks, kuid seda teevad informatsiooni, ligipääsetavuse ja toetuse puudumine, mis võimendavad puuet. Sellest lähtudes peaks igal indiviidil olema võrdne ligipääs teenustele, sest mõned inimesed vajavad lihtsalt rohkem tuge, et neid teenuseid kätte saada. Vanhala (2015) jätkab, et alles viimase kahekümne aasta sees on puuet hakatud nägema kui võrdsuse või inimõiguste küsimust, enamuses sellele eelnenud ajast nähti puuet sotsiaalkaitse, hoolekande, tervise ning heategevuse sihtmärgina. Veel toob ta välja, et võrdne ja inimõigustel ning kodanikuõigustel põhinev käsitlus muutus aktuaalseks alles peale seda.

Watson (2002) uuring tõi välja, et arvestatav hulk puudega inimesi ei näe enda puuet kui peamist ja iseloomustavat omadust enese juures. Lang (2009) lisab täiendavalt juurde, et see tõestab veel rohkem, et puuetega inimesed moodustavad väga heterogeense grupi, kus indiviididel on mitmekesised eesmärgid ning erinevad poliitilised huvid. Lisaks tekitab see küsimusi, et kui edukad saavad huvikaitsetöös olla suured katusorganisatsioonid, kes koondavad enda alla väga erinevate puuetega ja terviseprobleemidega inimesi (ibid). Vanhala (2015) arendab heterogeense grupi mõtet edasi ning toob oma töös välja, et takistused, millega inimesed silmitsi seisavad on nende puudest tulenevalt väga erinevad. Sellest lähtuvalt on väga erinevad ka sammud, mida nende takistuste kõrvaldamiseks teha on võimalik. Inimese eneseidentifitseerimine muutub ajas ning sellega ka inimese arusaam enda puudest või selle olemasolust. See omakorda tähendab, et suure hulga inimeste mobiliseerimine, et väljendada rahulolematust ning nõuda õigusi, võib olla väga keeruline (Engel ja Munger, 2003).

1.4. Puuetega inimeste esindusorganisatsioonid

Siin peatükis kirjeldan puuetega inimeste esindusorganisatsioone ja tutvustan Eesti puuetega inimeste kodade võrgustikku.

1980.-ndatel loodi puuetega inimeste esindusorganisatsioone üle maailma. Enamasti juhivad puuetega inimeste esindusorganisatsioone puudega isikud, kelle peamine eesmärk on edendada puuetega inimeste õiguste kaitset (Coleridge, 2007).

Isaac jt (2010) tõstavad esile, et mittetulundusühingud mitmetes riikides on võtnud liidri rolli puuetega inimeste kaasamise korraldamisel. Osalt on see tekkinud teadmisest, et puuetega inimeste kaasamine avatud tööturule on hädavajalik vaesuse kaotamiseks ning valitsuse koostöö MTÜ-dega tundub olevat tõhus viis, et täita puudega inimeste vajadusi. Kuna komitee ettepanekud ei ole seaduslikult siduvad, siis rõhutab Mittler (2012) kui oluline on, et organisatsioonid kasutaksid ja avaldaksid komitee seisukohti enda huvikaitse tegevuses. Tänapäevases huvikaitstes on internet oluline lisavõimalus, mis parandab erinevate eelnõude ja poliitikate kujundamisel avatust otsustusprotsessis. Interneti ligipääsetavus tähendab, et protsess saab toimuda avalikult, mitte suletud komitees (ibid). Internet on suhteliselt soodne ja ligipääsetav vahend, kuidas oma seisukohti tutvustada ning enda huvide eest seista.

Puuetega inimeste huvikaitse arenedes on osad organisatsioonid hakanud pakkuma ka teenuseid (Coleridge, 2007). Mittler (2012) kirjeldab, et puudega inimesed on parimad iseenda saadikud, eriti kui üldsus saab teada nende olemasolust ning panusest, mida nad saaksid ühiskonnale anda kui eemaldada erinevad takistused osalemises. Sellest tulenevalt oli puuetega inimestel suur roll konventsiooni koostamise protsessis, mis oli esimene, kus kaasati täisväärtuslike liikmetena puuetega inimeste esindusorganisatsioone kogu arendusprotsessi koos poliitikute, professionaalide ja ametnikega. Nende panus peegeldub vastuvõtmises ning puude sotsiaalse mudeli rakendamises (ibid).

Muret valmistab, et riiklikel tasanditel on puuetega inimeste organisatsioonid juba ülekoormatud, ressursside puuduses, ning tihti poliitikakujundamisest kõrvale jäetud (marginaliseeritud) (Lang jt, 2011). Nad lisavad, et võib esineda ka olukordi, kus puuetega inimeste organisatsioonid ei mõista ka ise täiesti põhimõtteid ja protseduure õiguste ja

kohustuste suhtes. Organisatsioonidel võib puududa oskus, kuidas panna valitsust vastutust võtma ja lisaks sellele töötavad mitmed organisatsioonid isoleeritult ning see vähendab nende võimekust olla sotsiaalse ja poliitilise muutuse algatajaks. (ibid). Täiendavalt toob Flynn (2013) välja ohukoha kui sõltumatuid huvikaitsjaid rahastab riik, mille tõttu võib nende sõltumatus kahtluse alla sattuda. Lang jt (2011) kinnitavad seda, tuues välja, et paljude puuetega inimeste huvikaitsesega tegelevate organisatsioonide võimekus on piiratud ning tihti toetab nende tegevust riik.

1.4.1. Eesti puuetega inimeste kojad

Puuetega inimeste õiguste kaitsel on Eestis oluline roll puuetega inimeste kodadel. Puuetega inimeste kojad koondavad enda alla 15 maakonna ning Tallinna puudeorganisatsioonid ning nende katusorganisatsiooni Eesti Puuetega Inimeste Koja, et ühiselt kaitsta ning esindada puuetega inimeste huvisid. Ühiskond on muutumas ning puudega inimese identiteet ei ole enam nii tugevalt seotud tema puudega või haigusega kui varem (EPIK, 2016). Puuetega inimeste kojad peavad kohanema muutustega ühiskonnas ning samas jätkuvalt täitma oma eesmärgesid esindada ning kaitsta puuetega inimeste huve. Eesti Puuetega Inimeste Koda asutati 26. veebruaril 1993. aastal. EPIKotta kuulub 2016. aasta lõpu seisuga 48 organisatsiooni, millest 16 maakondlikku koda ning 32 üle-eestilist puudespetsiifilist või kroonilise haiguse spetsiifilist liitu või ühendust. Kokku esindab EPIKoda 240 liikmesorganisatsiooni ligi 22 000 liikmega (oktoober 2015 seisuga) (EPIK, 2016).

Leppik (2011) kirjeldab kodade loomise ajaloos, et EPIK oli alguses sotsiaalministeeriumi juures tegutsev puuetega inimesi esindavate organisatsioonide ning ministeeriumite esindajate ühiskondlik nõuandev organisatsioon. Aastal 1994 kinnitati Eesti Puuetega Inimeste Fondi (EPI Fondi) põhikiri, mille ülesanne on siiani olnud raha kogumine hasartmängumaksust laekunud eraldiste kaudu ning toetada erinevaid programme, projekte ja kodade tegevust (ibid). Muutusi puuetega inimeste huvikaitses valdkonnas kinnitab ka Eesti katusorganisatsiooni - Eesti Puuetega Inimeste Koja uus arengukava aastateks 2017-2023. Arengukava koostamisel koos liikmesorganisatsioonidega tõusid esile järgmised arvestamist vajavad tulevikutrendid:

1. Puudega inimese ja kroonilise haige identiteet on muutumises ega ole nii ulatuslikult seotud puudega kui varem.
2. Puudega inimesed ja kroonilised haiged ei vaja enam ühingat. Võib osutada vajalikuks tegutseda väheneva ja vananeva liikmeskonna tingimustes.
3. EPIKoja huvikaitse mudel on muutumas - aina enam esindatakse kogu sihtrühma, mitte ainult liikmesorganisatsioonide liikmete huve.
4. EPIKoja roll info vahendajana on teisenenud - oluline on sihtgrupile olulise ja usaldusväärse info eraldamine ning infoedastuse kiirus.
5. Poliitikakujundusse kaasamine on muutumises. Esile on kerkinud formaalse ehk näilise kaasamise probleem.
6. Haldus- ja riigireformiga kaasnevad muudatused mõjutavad sotsiaalteenuste ja -toetuste korraldust.
7. ESF vahendite mahu vähenemise võimalik negatiivne mõju valdkonna arengule.
(EPIK, 2016)

EPIK arengukava näitab arenguid Eesti puuetega inimeste huvikaitse valdkonnas, kus järjest olulisemaks on muutumas laiapõhjaline ja õigustel põhinev käsitlus.

PROBLEEMIPÜSTITUS

Peamised huvikaitse organisatsioonid puuetega inimestele Eestis on puuetega inimeste kojad. Katusorganisatsioonidena koondavad kojad enda alla väga mitmekesise grupi ning erinevate vajadustega ühinguid ja inimesi. Puuetega inimeste enesekäsitus on muutumas (Watson, 2002; EPIK, 2016) ning see mõjutab ka Eesti puuetega inimeste kodade huvikaitsetööd. Uue olulise dokumendina on nüüd valdkonnas ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon (Puuetega..., 2006), mis annab põhimõttelised alused puuetega inimeste õiguste kaitseks. Eestis on siiani vähe uuritud kodade tegevust või konkreetsemalt huvikaitsetegevust puuetega inimeste valdkonnas. Üks oluline roll, mida kojad koos oma võrgustikega ühiskonnas täidavad, on aktiivsete kodanike tekitamine. Wilken (2016) kirjeldab, et aktiivset kodanikku eristab passiivsest kodanikust see, et ta osaleb ühiskonna hüvede loomisel ja ei ole ainult tarbija.

Eesti puuetega inimeste kodade huvikaitsetöö põhineb samuti võrdsetel alustel ning põhimõtetel, et kõigil on võimalik oma elukeskkonna muutmiseks parandada, kui talle antakse selleks võimalused. Samas on näha, et ühiskond tervikuna ei ole veel päris sellele mõttemallile järgi jõudnud. Wilken jt (2014) uuring tõi välja, et Eestis, Ungaris ning Hollandis takeruvad sotsiaalvaldkonna spetsialistid endiselt puude traditsioonilisse käsitusse, kus nähakse puudega inimest abivajaja ning hoolekande subjektina. Eesti puuetega inimeste kojad üritavad oma huvikaitsetööga võimestada puuetega inimesi kui indiviide, kellel on kodaniku- ning inimõigused.

Minule teadaolevalt ei ole Eestis varasemalt Eesti puuetega inimeste kodade võrgustikku ja huvikaitsetööd sellisel määral uuritud. Kirjeldatud on kodade tekkimise ajalugu (Leppik, 2011), kuid mitte ajas muutuvat huvikaitse käsitlust.

Kodade huvikaitsetööst ülevaate saamiseks soovin uurida ÜRO konventsiooni ratifitseerimise mõju Eesti kodade tööle ning analüüsida, kuidas on muutunud kodade huvikaitsetegevused viimase 5-10 aasta jooksul. Lisaks sellele soovin uurida, milline on Eesti kodade võrgustik tegelemaks huvikaitsetööga ning kuidas mõistavad kojad huvikaitse tegevuse tähendust enda töö kontekstis.

Lähtudes uurimistöö eesmärgist esitan järgnevad uurimisküsimused:

1. Kuidas on mõjutanud ÜRO konventsiooni ratifitseerimine Eesti kodade tööd?
2. Kuidas on muutunud kodade huvikaitsetegevused viimase 5 – 10 aasta jooksul?
3. Kuidas mõistavad kodad huvikaitse tegevuse tähendust enda töö kontekstis?

Lisaeesmärgina võiks uurimus tulla kasuks ühise huvikaitse käsitlemise loomisel Eesti puuetega inimeste kodade seas.

2. METOODIKA

Antud peatükis kirjeldan uurimis- ja andmekogumismeetodeid, uurimuses osalejaid, analüüsimeetodeid ning eetilisi aspekte ja lahendusi neile.

2.1.Uurimis- ja andmekogumismeetod

Uurimistöö metodoloogiliseks lähtekohaks valisin kvalitatiivse lähenemise. Minu magistritöö eesmärk on uurida Eesti puuetega inimeste kodade huvikaitse tegevust puuetega inimeste esindamisel. Lähtudes uurimistöö eesmärgist on kvalitatiivse lähenemise kaudu võimalik avada ning uurida süvitsi kodade igapäevast tegevust puuetega inimeste huvide kaitsmisel. Reaalse olukorra käsitlemiseks on vajalik kajastada kodadega seotud inimeste tõlgendust enda tööst. Kvantitatiivne uurimus ei annaks võimalust teemat süvitsi ja seotud inimeste tõlgenduste kaudu avada. Flick, Kardorff ja Steinke (2004) alusel annab kvalitatiivne uurimus andmeid selle inimese vaatenurgast, kes uurimuses osaleb ning selle kaudu üritab luua selgemat arusaama sotsiaalsest reaalsusest.

Andmete kogumise meetodiks valisin dokumendianalüüsi ning poolstruktureeritud intervjuud. Dokumendianalüüsi osas uurisin kodade arengukavasid ning põhikirju, mis annavad ülevaate huvikaitse tegevuste põhimõtetest ja muutumisest organisatsiooni töös viimase 5-10 aasta jooksul. Dokumentide analüüsis uurisin, kuidas on kirjeldatud huvikaitse tegevusi, milliseid sarnaseid termineid või alusdokumente on kasutatud, milliseid sarnasusi kodade arengukavades ja põhikirjades esineb ning kuidas on leidnud kajastust konventsioon.

Poolstruktureeritud intervjuude aluseks oli intervjuukava (Lisa 1). Kava koostamisel põhinesin enda uurimistöö teoreetilisel taustal, milles on käsitletud konventsiooni rolli, puude ja huvikaitse temaatikat ning puuetega inimeste esindusorganisatsioonide rolli ühiskonnas.

Kodade dokumentidega tutvumine ja juhtide intervjuueerimine annab võimaluse võrrelda huvikaitse käsitlust ka kodade omavahelises võrdluses. Huvikaitse tegevuste ajaline võrdlus aitab välja selgitada arengusuundi ehk kuidas kodade huvikaitse käsitus on muutunud.

2.2.Uurimuses osalejad

Uurimistöö osalejad moodustavad 17 Eesti puuetega inimeste kodade juhti. Kojad asuvad igas maakonnas, Tallinnas ning neid koondab katusorganisatsioon - üle-Eestiline koda. Intervjuud viisin läbi kuue koja tegevjuhi ning ühe koja juhatuse liikmega ehk kokku osales 7 koda. Kodade tegevjuhid ning juhatus on kodade igapäevase tööga kõige rohkem kursis ning oskavad analüüsida huvikaitse tegevuste olemust ja muutumist aja jooksul organisatsioonis. Uurimistöös on esindatud kojad Põhja-Eestist, Lõuna-Eestist, Lääne-Eestist, Ida-Eestist ning saartelt. Hankisin kodade kodulehtedelt isikute, kellega intervjuud läbi viia, kontaktid. Saatsin neile kutse osalemiseks koos lühitutvustusega uurimistöö sisu kohta ning intervjuu kavaga. Palusin neil eelnevalt tutvuda intervjuu kavaga ning seejärel nõusoleku olemasolul anda kinnitus osalemiseks. Uurimistöö regionaalse esindatuse jaoks valisin kodasid uurimuses osalema Eesti erinevatest otsadest ning käisin ise nende juures kohapeal

2.3.Analüüsimeetod

Kohtumise alguses küsisin intervjuueeritavatelt nõusoleku intervjuu lindistamiseks diktofoniga. Pärast intervjuueerimist transkribeerisin helisalvestised tekstifailiks. Analüüsiprotsessis asendasin osalenud inimeste nimed tähisega K ning eristasin numbritega K1 – K7. Transkribeeritud andmete analüüsimiseks kasutasin temaatilist analüüsi ning seejärel kodeerisin andmed. Saldana (2008) kirjeldab koodi kui sõna või väljendit, mis kokkuvõtvalt ning sümboolselt annab edasi teatud andmekogu tähendust. Esmalt lugesin korduvalt transkriptsioone ning kirjutasin märksõnu vastuste kohta, mis omasid olulist tähendust. Teise sammuna koondasin sarnase sisuga kodeeringud gruppidesse ning asusin uurima, milline on nende kontekst ja kuidas need avalduvad. Kolmanda sammuna moodustasin suuremad pealiskategooriad, mis koondasid enda alla kodeeringute grupid ja nendest moodustused uurimistöö analüüsi teemad. Analüüsimise jooksul jälgisin teadlikult, et minu enda väärtused või võimalikud eelhoiakud ei juhiks andmeanalüüsi suunda. Selle vältimiseks lugesin korduvalt transkriptsioone, et märgata uusi aspekte ning detaile, mis esimesel korral märkamata võisid jääda.

2.4. Eetilised aspektid ja lahendused

Uurimistöö alguses nägin ühe ohukohana seda, et töötan ise valdkonnas, mida hakkam uurima. Arvasin, et intervjuud läbi viies võivad intervjuueeritavad eeldada, et ma juba ise ka tean vastuseid. Samas oli minu uurimistöö jaoks oluline saada just intervjuueeritavate sisend ja subjektiivse kogemuse tõlgendus. Intervjuu alguses kirjeldasin osalejatele, et intervjuud läbi viies olen avastava uurija rollis ning vajadusel palun täpsustada ning tuua näiteid.

Uurimistöö tulemusel ühtlustunud huvikaitse käsitluse tekkimise ja rakendumise eelduseks on, et kõik kojad võtavad selle omaks. Mina ei saa nõuda selle rakendamist, kuid saan tutvustada seda võrgustikus ning tuua välja ühise käsitluse rakendamise tugevusi puuetega inimeste esindusorganisatsioonide töö jaoks.

Samuti pidasin eraldi silmas, et kojad ei oleks oma vastuste põhjal tuvastatavad, sest maksimaalne valimi suurus (17) ja minu valim (7) ei ole väga suur ning see tõstab tuvastamise võimalust. Eetilist küsimust leevendab küll kodade töö iseloom, mis tähendab, et nad on avalikes huvides tegutsevad organisatsioonid. Sellest olenemata pidasin uurimistööd tehes silmas üldisi eetikareegleid kaitsmaks uurimusega seotud indiviide. Silverman (2010, 153 - 154) kirjeldab põhilisi eetilisi aluseid uurimistöö läbiviimisel, millest ka mina lähtusin:

- Vabatahtlik osalemine ning õigus uurimusest taganeda
- Uuringus osalejate kaitse
- Kasu ning riskide hindamine osalejate jaoks
- Informeeritud nõusolek
- Eesmärk mitte kahju teha.

3. TULEMUSED

Tulemuste peatükis esitatu jaguneb kaheks, esimeses osas on dokumendianalüüs ning teises osas intervjuude analüüs. Dokumendianalüüsi osa keskendub Eesti puuetega inimeste kodade põhikirjade ja arengukavade uurimisele. Intervjuu tulemustel põhinevad alapealkirjad on saadud temaatilise sisuanalüüsi kaudu ning tulemuste analüüs koosneb neljast peatükist. Esimeses osas kirjeldan inimõigustel põhinevat huvikaitset ning teemadeks on konventsiooni väärtustamine, konventsioon aluspõhimõtetenä ning konventsiooni praktiline rakendamine. Teises osas selgitan inimeste võimestamist, mis hõlmab endas teadliku kodaniku aspekti, kodade rolli, mitmekesise liikmeskonna kirjeldust. Kolmandas peatükis käsitlen poliitikameetmete väljatöötamist, mis sisaldab endas kodade võimekust ja koostööd teiste organisatsioonidega. Neljandas peatükis kirjeldan kodade huvikaitse käsitlemist ja toon välja jätkusuutlikkuse, võrgustiku koostöö, huvikaitse eripärad, liikmete ootused, huvikaitse käsitlemise kodade vaatenurgast ning viimase punktina ühiste aluste loomise aspekti.

Analüüsis kasutan muutmata kujul väljavõtteid kodade juhtide intervjuudest. Tsitaatides kasutan märget /.../ mis tähistab vahele jäänud teksti või sõna ning tsitaadid on kirjutatud *kursiivis* koos jutumärkidega. Autori selgituse või täienduse lisan tsitaadile juurde [sulgude] vahele.

3.1. Kodade põhikirjad ja arengukavad

Kodade ajaloolisest taustast selgema ülevaate andmiseks koondasin nende asutamise aja võrdlevalt tabelisse (Tabel 1). Tabeli ülemises osas on kõige vanem koda ning alumises osas kõige noorem. Lisaks on tabelis lühendid, mida erinevate kodade nimetamisel analüüsis kasutan.

Koja nimi	Asutamise aeg
Eesti Puuetega Inimeste Koda (EPIK), 48 liikmesorganisatsiooni	26. veebruar 1993
Tartu Puuetega Inimeste Koda (TaPIK), 22 liikmesorganisatsiooni	12. aprill 1994

Ida-Virumaa Puuetega Inimeste Koda (I-V PIK), 20 liikmesorganisatsiooni	30. august 1994
Valgamaa Puuetega Inimeste Koda (VaPIK), 11 liikmesorganisatsiooni	22. september 1994
Saaremaa Puuetega Inimeste Koda (SPIK), 14 liikmesorganisatsiooni	7. november 1994
Põlva Puuetega Inimeste Koda (PPIK), 12 liikmesorganisatsiooni	23. november 1994
Viljandimaa Puuetega Inimeste Nõukoda (VPIN), 22 liikmesorganisatsiooni	1994
Pärnumaa Puuetega Inimeste Koda (PäPIK), 19 liikmesorganisatsiooni	21. juuni 1994
Lääne-Virumaa Puuetega Inimeste Koda (L-V PIK), 16 liikmesorganisatsiooni	16. veebruar 1995
Hiiumaa Puuetega Inimeste Koda (HPIK), 8 liikmesorganisatsiooni	16. märts 1995
Järvamaa Puuetega Inimeste Koda (JPIK), 12 liikmesorganisatsiooni	15. august 1995
Harjumaa Puuetega Inimeste Nõukoda (HPIN), 14 liikmesorganisatsiooni	21. november 1995
Läänemaa Puuetega Inimeste Koda (LPIK), 15 liikmesorganisatsiooni	1. märts 1995
Võrumaa Puuetega Inimeste Koda (VõPIK), 14 liikmesorganisatsiooni	7. november 1995
Tallinna Puuetega Inimeste Koda (TPIK), 21 liikmesorganisatsiooni	13. juuni 1997
Rapla Puuetega Inimeste Koda (RPIK), 9 liikmesorganisatsiooni	25. august 1997
Jõgevamaa Puuetega Inimeste Koda (JõPIK), 9 liikmesorganisatsiooni	5. oktoober 2000

Tabel 1. Eesti puuetega inimeste koad ja nende asutamise aeg (autori koostatud)

3.1.1. Huvikaitse põhimõtted põhikirjades

Teooria osas kirjeldatud erinevad huvikaitsevormid avalduvad ka kodade põhikirjades. Mitme koja põhikirjalise eesmärgina on välja toodud: “*olla puuetega inimeste valdkonnas tehtava töö maakondlikuks koostöö- ja koordniatsiooniorganisatsiooniks*”. Kojad pööravad oma tähelepanu liikmesühingute nõustamisele ja toetamisele puuetega inimeste esindamisel. Antud lähenemise puhul saab oluliseks märksõna koostöö, mida kirjeldatakse erinevatel tasanditel, üleriiklik (EPIK, 2015), omavalitsusasutused, maavalitsused (linna- ja maakomunaalvalitsused) ja üldsus (I-V PIK, 1994), firmad ja teised puuetega inimestega tegelevad ühingud ning organisatsioonid (VaPIK, 2004). Lisaks koostööle saab võimestamise kaudu tähelepanu puuetega inimeste elukvaliteedi parandamine (LPIK, i.a.), millele pööratakse tähelepanu heategevuse kaudu, mis hõlmab puuetega inimeste ja liikmete toetamist materiaalselt (humanitaarabi) (VõPIK, 2007). Elukvaliteedi kõrval tuuakse välja ka toimetuleku parandamist (JõPIK, 2007). Samale põhimõttele lähenetakse ka mittetulundusühingu liikmetele eluoluks võrdsete võimaluste tagamisega (RPIK, 2011).

Õigustel põhinev huvikaitse leiab kajastust põhikirjades puuetega inimeste inim-, kodaniku-, sotsiaalsete ning majanduslike õiguste kaitsmisega (EPIK, 2015; VõPIK, 2007). Lisaks tõstetakse esile ühistevõimete läbi puuetega inimeste ühingute ja selle kaudu iga üksikliikme huvide kaitsmist (VaPIK, 2004). Õiguslikku käsitlust toetab ka erinevate puuetega inimeste probleemide esiletoomine ja neile lahenduste otsimine (VPIN, i.a.). Huvide kaitsmise all mainitakse lisaks puuetega inimestele ka nende perede huvisid (HPIK, i.a.; HPIN, 2013).

Kojad nimetavad oma töö aluseks Eesti Vabariigi põhiseadust, kehtivat seadusandlust ja õigusakte ning organisatsiooni põhikirja. Lisaks sellele toovad kojad (I-V PIK, 1994; SPIK, i.a.; PPIK, 2013; JPIK, 2015) välja, et lähtuvad EPIK põhikirjast, eeskirjadest (VPIN, i.a.), juhenditest ja otsustes (L-V PIK, 2013).

Poliitikakujundamise kaudu huvikaitse tegemist kirjeldab EPIK (2015) kui rolli “*olla puuetega inimeste poliitika edendamise alaseks üleriigiliseks koostöö- ning koordniatsiooniorganiks*”. Seda tehakse puuetega inimeste huvide esindamise kaudu Euroopa ja rahvusvahelisel tasandil. Eesmärgiks on võetud ka oma liikmete probleemide ja nõudmiste

viimine omavalitsuse, maavalitsuse, riigi ning üldsuse tasandile (SPIK, i.a., PäPIK, i.a.). Oma töös poliitikakujundamisel on mainitud ühe alusena ka standardreegleid (L-V PIK, 2013). Kaasatuse suurendamiseks pööratakse ühtlasi tähelepanu ühiskonda integreerimise abinõude rakendamisele (HPIK, i.a.). Laiemas plaanis võib poliitikakujundamiseks pidada ka ühiskonna liikmete puuetega inimestesse suhtumise ja hoiakute positiivseks muutmist (JPIK, 2015). Poliitikakujundamise rollis peetakse oluliseks olla vahendajaks ühingute ning riigi ja omavalitsuste vahel (HPIN, 2013). Eesmärkide saavutamise nimel toimub töö koostöö edendamiseks avaliku, mittetulundus- ja erasektori vahel ühise invapoliitika väljatöötamiseks ning omakorda ellurakendamiseks kohalikul tasandil (TPIK, 2016).

3.1.2. Huvikaitse põhimõtted arengukavades

Puuetega inimeste võimestamisel põhinev huvikaitse kajastub arengukavades sotsiaalse tõrjutuse ja diskrimineerimise vastu võitlemise ning ennetamise kaudu (PPIK, 2013). Oma organisatsiooni süsteemse arengu kaudu soovitakse pakkuda puuetega inimeste elukvaliteedi ja toimetuleku parendamist (PäPIK, i.a.). L-V PIK (2013) kirjeldas arengukavas võrdsete võimaluste loomist ning elukvaliteedi tõstmist läbi invapoliitika kujundamise maakonnas. Lisaks pöörab L-V PIK tähelepanu organisatsiooni arendamisele läbi meeskonnatöö. Täpsustatud ei ole kas meeskonnatöö all mõeldakse katusorganisatsiooni töötajaid või ka võrgustikku kuuluvate liikmesühingute esindajaid. JPIK (2015) seab arengukavas eesmärgiks jätkusuutliku, elujõulise ning aktiivse liikmeskonnaga organisatsiooni saavutamise. Liikmeskonna toetamisele pööratud eesmärgid toimivad tegelikult ka puuetega inimeste võimestamisena, sest liikmesühingute juhid on enamasti sihtgrupi esindajad. Seega on sellisel eesmärgil topelttähendus ja see edendab organisatsiooni eesmärkide saavutamist mitmel tasandil. Sotsiaalvaldkonnas tegutseva keske ning jätkusuutliku katusorganisatsioonina näeb ennast ka HPIN (2013). Jätkusuutlikkus on oluline põhimõte, mis esineb mitme koja arengukavas (L-V PIK, 2013; JPIK, 2015; HPIN, 2013, TPIK, 2016). LPIK (i.a.) on seadnud eesmärgiks saavutada “projektivõimsust”, mille all mõeldakse toeks olemist liikmesorganisatsioonidele nende pingutustes puuetega inimeste elu motiveerimisel. Projektivõimsuse ja jätkusuutlikkuse kirjeldamist arengukavades võime tõlgendada lisaks huvikaitse võimekusele ka majandusliku elujõulisuse säilitamisena, mis on üks alus teiste tegevuste püsimiseks. Lisaks on ainulaadsena LPIK (i.a.) arengukavas mainitud missiooni

avardamist sõprus- ja koostööpartnerite lihtsustatud leidmiseks läbi infotehnoloogiliste vahendite ehk “hiirekliki” abil. JõPIK (2015) tõstab esile ka puuetega inimeste iseseisvaks toimetulekuks vajalike tingimuste ja sotsiaalse infrastruktuuri kujundamist.

EPIK (2016) nimetab oma visioonina olla sõltumatu ja professionaalne puudefaldkonna poliitika ja ühiskonna arvamuse kujundaja. Katusorganisatsioonina suunab EPIK oma eesmärkide seadmise kaudu ka valdkonna huvikaitsetööd laiemalt. Huvikaitse mõistet kasutati kahe koja arengukavades (TPIK, 2016 ja EPIK, 2016), need on ka ühed hilisemalt vastu võetud dokumendid. See võib näidata käsitluse ja sõnakasutuse muutust, kus laiemat puuetega inimeste huvide esindamist hakatakse nimetama konkreetsete sõnadega.

3.2. Intervjuude analüüs

Puuetega inimeste kodade huvikaitse tegevuste ning käsitluse analüüsiks kasutan uurimistöö teoreetilises osas kirjeldatud huvikaitse jaotust: inimõigustel põhinev, inimeste võimestamine ning poliitika kujundamine. Neljandas peatükis kirjeldan kodade enda arusaama huvikaitsetegevustest. Kolm esimest peatükki seovad reaalsed näited praktikast teoreetilise taustaga ning viimane peatükk seob kodade enda käsitluse teoreetilise alusega.

Esimeses peatükis, mille üldnimetus on inimõigustel põhinev huvikaitse, on teemadeks konventsiooni väärtustamine, konventsioon aluspõhimõtetenä ning konventsiooni praktiline rakendamine. Teise peatüki keskne teema on inimeste võimestamine, mis hõlmab endas teadliku kodaniku aspekti, kodade rolli, mitmekesise liikmeskonna kirjeldust. Kolmas peatükk räägib poliitikameetmete väljatöötamisest ning hõlmab endas kodade võimekust ja koostööd teiste organisatsioonidega. Neljandas peatükis kirjeldan kodade huvikaitse käsitlust ja toon välja jätkusuutlikkuse, võrgustiku koostöö, huvikaitse eripärad, liikmete ootused, huvikaitse käsitluse kodade vaatenurgast ning viimase punktina ühiste aluste loomise aspekti. Neljas osa lõpeb kokkuvõtte ning järeldustega.

3.2.1. Inimõigustel põhinev huvikaitse

Oluliseks põhimõtteks, millest kodade oma töös lähtuvad on inimõigused, ning konventsioon on töövahend, kus need õigused on kokku koondatud. Konventsiooni saab kasutada vahendina, et nendele õigustele tähelepanu juhtida ning teavitustööd teha. Selles peatükis kirjeldan konventsiooni väärtustamist, praktilist rakendamist ning kasutamist ühiste aluspõhimõtetenä.

Konventsiooni väärtustamine

Kodade juhid näevad konventsioonis enamasti täiendavat väärtust, mis toetab neid igapäevases töös ja erinevate olukordade lahendamisel.

Konventsiooni ratifitseerimise järgselt toimus selle tutvustamiseks mitmeid koolitusi, milles osalesid ka kodade juhid, kes peale seda jagasid neid teadmisi edasi ka oma liikmetele. K5 *“/.../ See ongi see sama koht, et kui ma ise selle koolituse ju läbisin, selle konventsioonist, see oli kohe tunda, et igatepidi, et see on üks väga hea asi. Oi küll on hea asi /.../.”*

Samas kirjeldasid kodade esindajad probleemina liikmete, puuetega inimeste ning laiema avalikkuse, sh koostööpartnerite teadlikkust konventsioonist. Madalam teadlikkus tekitab koja esindajatele täiendavat töökoormust selle sisu pideva selgitamise näol. K5 *“/.../ Ei KOV, ei muu tasand, tähendab mingid komisjonid, ehituskomisjonid kasvõi, nemad ei tea ju konventsioonist mitte midagi, neile ei ole räägitud /.../.”*; K3 *“/.../ Ega ei tea need omavalitsuste, vähemalt sellest piirkonnast küll need keegi neist dokumentidest väga ei tea. Ja Eesti Vabariigi valitsuski, et üritatakse neid asju mitte-mitte väga nii teha, kõik need konventsioonis nõutud organid jne on ju Eestis tegemata ja need järelevõtmehhanismid ja asjad /.../.”*

Konventsiooni praktiliseks rakendumiseks näevad kodade juhid, et oluline oleks ka teise poole ehk koostööpartnerite avatus või panus õiguste tagamiseks. Intervjueeritavate kirjelduse järgi on koostööpartnerite huvi ja teadlikkus konventsioonis kirjeldatud õiguste suhtes väga

erinev. K5 “/.../ tullakse teiselt poolt ka vastu, mitte meie üksi ei nõua mingeid, millele sul on tegelikult õigus, aga siuke mulje jääb sellest konventsioonist, et teine pool ka teab /.../.”

Kodade liikmetel ehk üksikisikutel, on enamasti praktilisemad vajadused ning see mõjutab huvi konventsiooni vastu või oskust seda väärtustada. Inimeste igapäevaste vajadustega tegelemine võtab ära energia, et süveneda teoreetilisse teksti, mille kasutegur ei pruugi olla otseselt või koheselt käega katsutav. Sellest tulenevalt soovitakse ka kohe näha uue dokumendi või seaduse otsest ning positiivset mõju elule. Suured ja kiired muutused valdkonnas koos seadusmuudatustega on teinud inimesed ettevaatlikuks ja muutustesse negatiivselt suhtuvaks. Tagasihoidlikkus uue rakendamise suhtes muudab keerulisemaks ka näiteks konventsiooni tõhususe riiklikul tasandil. K2 “/.../ Selles mõttes ma pigem arvan, et teadlikkus jääb huvi puuduse taha. Et nendel inimestel on neid oma probleeme ja muresid nii palju, et põhimõtteliselt ega nad ei süüvi /.../ puudega inimene tema muutub hästi isiklikuks, ta läheb nagu oma pere või oma isikliku mingisuguse probleemi tasandile eks ju /.../.”

Erinevatest elulistest probleemidest lähtudes või konventsiooni sisu keerukuse tõttu ei seosta inimesed konventsiooni päris eluga ning seetõttu tundub see kaugel. K1 “No pigem ma ütleks, et inimesed tunnetavad, et ta on natuke selline kaugel, kaugel üldsõnaline. /.../”; K5 “/.../ Kojas on järjest enam hääli, et meie oleme ainsad, kes teame konventsioonist, et tundub, et teised üldse ei tea /.../.”; K4 “Väga vähesed. Ja vähene huvi ka on. Eks see huvi puudus on ka sellest, et inimestel on kadunud üldse usk nagu millessegi eks ole. Ei ole just eriti, ütleme niisugusel haavataval kontingendil on usk tulevikku ära kadunud. /.../.”

Konventsiooni väärtus tõuseb esile pigem organisatsiooni tasemel. Üksikisiku tasemel on keeruline selle sisu mõista või rakendust leida. Sealt tõusebki esile kodade ja puuetega inimeste esindusorganisatsioonide oluline roll konventsioonis kirjeldatu rakendamisel ka üksikisiku hüvanguks. K7 “/.../ aga väärtust kui sellist üksikinimesena ma ei ole täheldand, et keegi väga sellesse usub /.../.”

Lisaks umbusule konventsiooni kasulikkuse suhtes, on intervjueritavad kogenud ka inimeste pahameelt ühe järjekordselt uue dokumendi suhtes. Negatiivsed hoiakud muudavad madalamaks ka inimeste teadlikkust. Intervjueritavad kirjeldavad, et peamine inimeste ring, kes konventsioonist teab ongi sellega otseselt oma tegevuse kaudu seotud inimesed. K1 “/.../

siis me oleme kogenud ka niisugust pahameelt, et mis sellest kasu on üks ole, et see on lihtsalt selline üldsõnaline pläma /.../.”; K5 “/.../Aga ma olen kuulnud tõesti tagasisidena, et näe, konventsioon võeti vastu, et mis sest kasu on? /.../.”

Konventsiooni rakendumise nõrga kohana näevad koja juhid tema deklaratiivset iseloomu, mis tähendab, et konventsioon sisaldab palju nõudeid ja eesmärgi, kuid mitte samme nende saavutamiseks. K4 “/.../ Ütleme ta on deklaratiivne dokument, siis niikaua inimestel huvi selle vastu ei ole. Selle läbi peab toimuma mingisugune pööre /.../.”; K1 “/.../ tegelikult me ei tea täpselt, et kas õiguste kaitse on kuidagi paranenud Eestis või mitte /.../.”

Intervjueeritavad kirjeldasid, et konventsiooni sisuga tutvumiseks on korraldatud ka eraldi koolitusi ning infopäevi liikmesorganisatsioonide esindajatele. Konventsioonile alla kirjutamise järgselt oli selle tutvustamine suurema tähelepanu all. K7 “/.../ võtsime kõik punktid eraldi lahti, rääkisime nendest ja mis me siis arvasime ja siis need /.../ selles mõttes meil on see läbi lapatud ja me oleme teadlikud, mis see on. /.../”; K5 “Jah. Tähendab alguses kohe, kui see koolitus sai läbitud /.../ tegime kohe üldkogu, kus ma tutvustasin seda ÜRO “konventsi”, siis rääkisin sellest ja mul oli neid raamatuid jagada /.../.”

Kuna konventsioon sisaldab väga palju infot, on vaja seda pidevalt oma organisatsiooni kontekstis analüüsida. Kodade juhid tõstavad esile, et infot on valdkonnas väga palju ning seetõttu tuleb olulisemaid punkte pidevalt üle korrata. Intervjueeritavad tunnevad, et ka nende organisatsiooni töö eesmärkide seadmiseks oleks oluline konventsiooni rakendada. K6 “/.../Aga ma arvan, et seda peaks rohkem tegema, kuna mulle tundub, et infot ka puuetega inimeste valdkonnas on meeletult. See infotulv on nii suur, et ta matab need ütleme need põhiväärtused nagu ära ja enam ei tea, tähendab, mis on oluline.”

Intervjueeritavad toovad välja ka, et konventsiooni mõistmist võib mõjutada inimeste vanus. Noored on uue info suhtes vastuvõtlikumad ning võivad näha ette olukordi, kus seda tulevikus kasutada. Eakamad inimesed tunnetavad muutuste võimalikkust või dokumendi kasu enda jaoks vähemal määral ning seetõttu on ka nende huvi rakendamise vastu madalam. K5 “Täitsa võin öelda kaksipidi näidet, kuna ma käisin ka organisatsioonide kohtumisel rääkimas, siis eakamad ütlesid - mind see ei puuduta enam nii, et nemad leiavad, et see ei

räägi nendega, see materjal. See on noorematele noh nendel, kes on nagu eluliselt vaja /.../ näha oli, et tegu oli nooremate inimestega, et just nemad tunnevad see sama huvikaitse teema, et aaa mul võib ükskord vaja minna seda.”; K3 “/.../ Nad on juba nii vanad, et neil mingist konventsioonist või asja siin hakata rääkima, ega neist ei ole nagu arusaajaidki väga enam ja huvi selle asja vastu /.../.”

Konventsiooni aluspõhimõtete praktikas rakendamine

Konventsioon tõstab esile väärtusi, mida kodad oma tegevuse kaudu Eestis võimendada üritavad. K6 “/.../ Meie väärtushinnanguid rõhutab, alusdokument.”

Konventsioon pakub võimaluse kodadel oma töös inimõigustele põhinevale dokumendile viidata. Konventsioonile toetudes saab määratleda organisatsiooni eesmärgid ning tegevusi nende saavutamiseks. Puuetega inimeste pöördumiste puhul koja poole saab erinevate lahenduste otsimisel teoreetilise põhja konventsioonist. K5 “/.../ Tegelt meie tunneme küll, et see on suureks abiks edasi liikumisel ja ta on tõesti üks dokument mustvalgel /.../.”; K7 “/.../ Põhimõtteliselt on ju seal õigused kõik.”; K6 “/.../ ta ongi nagu see tegutsemise alus tihtipeale ja ja ja sellest luuakse, selle alusel siis pannakse eesmärgid, mis on ju konkreetsed jällegi, eks ole, ja sellele eesmärgid pannakse ja tehakse konkreetseid tegevusi. /.../.”

Kodade esindajad tõstsid esile, et konventsiooni eelkäija standardreeglite näol oli juba varasemalt aluseks huvikaitsetööle. Standardreeglid rakendusid Eestis pikalt enne konventsiooni ning on seega paljude kodade huvikaitse tegevuse aluseks olnud. K6 “/.../ No ma mäletan seda juba 90ndate aastate lõpus kahe tuhande, et noh, see on tegelikult on ikkagi see meie alus. Need konventsiooni või mis iganes need olid [standardreeglid]. Mmm nii, et jah see on siis huvikaitse tegevuse alus olnud.”

Samas ei ole mitte kõik kodade liikmesühingute esindajad tutvunud konventsiooniga ning intervjuueeritavad toovad välja, et pigem ollaksegi kursis konventsiooni eelkäija - standardreeglitega. K3 “/.../ No ikkagi ta ühtib paljudes asjades, aga ma ütlen, et ega siin need kohalikud ühingud ega nad teda lugenud küll ei ole ja ega selle dokumendi alusel küll nagu midagi ei tehta. Heal juhul need standardreeglid on mida nagu teatakse.” Kodade liikmesühingute liikmed tunnevad, et tegemist on neist sõltumatult koostatud dokumendiga

ning selle tõttu on ka seoste tajumine konventsiooni ja reaalse elu vahel madalam. K7 “/.../ Aga sellest nad aru ei saa, tavaliselt inimene tema jaoks jääb kaugeks, see on jälle mingisugune dokument, mis on poliitikute poolt või kuskil ei tea kui kaugel jälle kirja pandud /.../.”

Organisatsioonide juhid on konventsioonist teadlikumad ning oskavad paremini oma eesmärkide seadmisel konventsioonile toetuda. Lihtliikmed ei pruugi konventsiooni sisu või eesmärke nii täpselt mõista. K6 “No kui nüüd võtta orgjuhte, siis ma arvan orgjuhid ikkagi päris hästi teavad seda, teine asi on nüüd lihtliikmetega /.../.” Samas julgustavad kodade juhid oma liikmesorganisatsioonide esindajad konventsiooni puuetega inimeste esindamisel praktikas rakendama. K7 “/.../ siis see on väga kasulik materjal, et siis me oleme ikka öelnud, et rõhuga sellele konventsioonile ka, et mingisugused punktid tooge välja /.../.”

Konventsiooni hinnatakse kui töövahendit organisatsioonile, mis peaks olema alus kogu puuetega inimeste esindamisele Eestis. K1 “Ma arvan, et on, sellepärast, et me oma huvikaitse töös saame ikkagi viidata konventsioonile. Kui sellele mis on ka Eestis tegelikult, peaks olema selline aluspõhimõtete kogumik /.../.”

Intervjuueritavad kirjeldavad, et tugevam seos konventsiooni eesmärkide rakendumisest reaalses elus on neil, kes tegutsevad või töötavad valdkonnas. Teadmine rakendub läbi praktika? K1 “/.../ Et kuidagi, et see seos on selline õrn, et tegelikult ka konventsioon nagu alustalane loob üldse võimalused, et midagi tekiks sotsiaalsüsteemis ja areneks. Ma arvan, et tavalisel nõ puudega inimesel, kes ei tööta valdkonnas, tegelt see seos on võrdlemisi nõrk. “

Intervjuueritavad tõstavad esile, et siiski vajaks rohkem teadvustamist riigi ja kohalike omavalitsuste vastutus konventsioonis kirjeldatud õiguste ellu viimise suhtes. K2 “Ja ega nad ei mõista. Ma arvan vähesed, kes mõistavad, et on olemas mingisugune dokument nt millele nad saaksid nagu tugineda, et selles mõttes ikkagi seal on ju väga palju kirjas just seda, et millised noh kohustused on siis riigil ja KOV-del ja milline on tema noh õigus mingeid asju saada. Et nad nagu väga seda endale ikkagi ei teadvusta /.../.”

Konventsiooni eesmärk on olla õigustel põhinev kogumik, millega saab lahendada reaalselt igapäevatoos tekkinud küsimusi ning probleeme. K5 “/.../ Ütleb seda ja noh, teil on ju kõik tegelikult need fakultatiivprotokollid olemas, et tegelikult on ju ametlik dokument nagu meie see põhiseadus või ükskõik, mis teine dokument.” Samas toovad kodade juhid välja ka, et reaalselt igapäevases töös konventsioon rakendust ei leia ja on pigem teoreetiline või põhimõtteline alus. K3 “/.../ Igapäev praktilises töös küll ei kasuta praktiliselt üldse.”

Võrgustikuliikmete koolitamine loob võimaluse ühingute juhtidel ja liikmetel muutuda eksperdiksid teatud valdkonnas, mis tõstab nende ühiskondlikku aktiivsust ja õiguspõhist teadlikkust puuetega inimeste esindamisel. K1 “/.../ No liikmed teavad kindlasti kui tava noh need puuetega inimesed, /.../ Nii, et meil on võrgustikus päris tõsiseid eksperte võib öelda sellel alal /.../.”

Kõik liikmed või liikmetest üksikisikud ei tule konventsiooni rakendumise idee ning põhimõtetega kaasa. Inimeste igapäevased vajadused on nende jaoks olulisemad ning teoreetilisel tasandil olev konventsioon ei tundu pakkuvat praktilisi lahendusi küsimustele. K4 “ /.../ Minu meelest on see sõnum siin just see, et seda temaatikat, sellesse ei usuta, et seda üldse vaja on. Siin on nagu see teema ka, et kõigil on ütleme see maised vajadused on palju suuremad. /.../.”

Intervjueeritavad näevad konventsiooni kasutegurina ka võimalust sellele toetuda erinevate pöördumiste koostamisel. K7 “/.../ Noh meie põhisõnum oli see, et meil on nüüd tegelikult kogu aeg olemas midagi, millele toetuda kui me läheme kuskile, kui me näeme, et meile on liiga tehtud /.../.”; K5 “/.../ Ja noh olen kasutanud ka märgukirjade saatmiseks tõesti konventsiooni artikleid täiesti, et ÜRO puuetega inimeste konventsioon /.../.”; K4 “No meie jaoks tähendab see kindlasti seda, et me teatud seadustele saame koputada, eks ole, /.../ Ma arvan, et õiguste ja kohustuste niisugune tasakaal peab ikkagi olema./.../.”

Intervjueeritavad kirjeldasid, et inimesi motiveeriks uute dokumentide ja seaduste juures just käega katsutavate muutuste tunnetamine. Ilma põhjaliku seletuse ja tutvustusega tundub konventsioon liialt teoreetiline ning keerulise keelekasutusega. Konventsiooni ligipääsetavuse suurendamiseks oleks vaja anda see välja ka lihtsas keeles. K4 “No ma arvan, tähendab

puudega inimene ootab praegu, et mis sellega praktiliselt, käega katsutavat tuleb /.../.”; K2 “/.../kui suudetaks nüüd Eesti riigis nüüd kasvõi väga lihtsas tõlke keeles see materjal kuidagi kuskil kättesaadavaks /.../.”

Kodade juhid lisavad, et kuna konventsioon ei ole kohustuslik dokument, vaid pigem soovituslik alus, tuleb neil ise huvikaitsega rohkem vaeva näha. Ka seaduste üldsõnalisuse tõttu on pidevalt tõestamist puuetega inimeste õiguste kaitsemiseks rohkem. K6 *“Nojah kuna ta ei ole ju mingisugune kohustuslik, pigem on ta selline rahvusvahelise hea tava küsimus, siis on raske siit ilma väga jõulise survestamiseta saada Et pigem ongi see, et me peame natuke jõulisemad olema /.../.”; K2 “/.../ meil on seadused väga ümarasõnalised ja nad ei ei kaitse ei seda klienti ütleme, või seda puudega inimest ennast või kui ka teenuse osutajaid, on see ümarasõnalisus, loed sina kust otsast sina loed /.../.”*

Konventsiooni sõltumatu järelevalveorgani puudumise tõttu Eestis on kontrolli või avaliku võimu toetuse tajumine selle rakendamise üle madal. K3 *“/.../ See konventsioon on jah kasvõi siin üle-eestilisel tasandil ega suht niimoodi vähekasutatav teema, ainult et ÜRO need raporteid nõuab ja asju, aga allapoole ega sellega küll nüüd väga igapäevaselt seda dokumenti ei vaadata ega nõuta.”*

3.2.2. Inimeste võimestamine

Antud osas käsitlen inimeste võimestamise aspekti kodade töös, peatükis kirjeldan aktiivse ja teadliku kodaniku olemust, koja rolli ning mitmekesisist liikmeskonda.

Aktiivne ja teadlik kodanik

Oluline roll kodade huvikaitsetöös on inimese enda teadlikkuse tõstmine tema õigustest, võimalustest ja kohustustest ning seeläbi ka tema ühiskondliku aktiivsuse tõstmine. Läbi teadlikkuse kasvatamise, on võimalik julgustada inimest oma elu üle kontrolli võtma.

Kodade juhid näevad, et puuetega inimeste seas on palju neid, kes ootavad oma õiguste ellu viimist, kuid ei mõista enda rolli või olulisust selles protsessis. K7 *“Nad ei mõista väga palju,*

nad saavad aru, et neil on hirmsasti õigusi. Ja õigused tulenevad sellest, et nad on puuetega inimesed. Tegelikult on ju need konventsioonis need täiesti tavalised inimeste õigused /.../.” Selle tõttu on kodade huvikaitse enamasti inimest ennast kaasav ning aktiveeriv, kus tegevusi ei tehta tema eest, vaid koos inimesega. See julgustab inimest ise aktiivsem kodanik olema ja võrdsete õiguste loomisesse panustama. K4 “/.../ igal inimesel on oma kodanikukohustused, mida ta peab täitma, mitte ainult õiguseid.” Kodade vaatenurgast on inimeste aktiveerimine oluline eesmärk, kuid selle saavutamine võib inimese võrgustikust kaugenema panna, sest kõik tema vajadused on rahuldatud. K2 “/.../ üldiselt ikkagi need kes on rakendunud, nemad on tõenäoliselt ka teadlikumad, aga kuna neil ei ole noh väga vajadust eks ju, et nad on nagu üks osa ühiskonnast, ja nad eks ju ju nad on oma koha leidnud, siis nendel selles mõttes ei ole huvi selle vastu /.../.”

Intervjueeritavad tõstavad esile inimeste harimise vajadust, seda nii puuetega inimeste seas kui ka ühiskonnaliikmete hulgas laiemalt. Nad kirjeldavad ühiskonna suhtumist puuetega inimestesse hoiakute kaudu, kus puudega inimesed on pigem nõudjad kui ühiskonda panustajad. K4 “Ma arvan, et kõige suurem takistus on selline imidz, väljakujunenud, et puudega inimene pigem just rohkem teab oma õigusi, mitte kohustusi /.../.” Samas tajuvad intervjueeritavad hoiakute muutumist ja seda ka just läbi puuetega inimeste käitumise: puudega inimesed ning nende lähedased on hakanud rohkem kodade poole pöörduma. K7 “/.../ Mitte probleemid ei ole muutunud, vaid inimesed on hakanud meie poole pöörduma. Kui vanasti ei pöördunud, siis nüüd nad pöörduvad /.../.”

Selle tõttu pööravadki kodad palju tähelepanu oma liikmete harimisse ja kodanikuoskuste arendamisse. Kodad üritavad tekitada tasakaalu ühiskonnale seatud ootuste ning oma võimetekohase panuse andmise vahel. K7 “/.../ jääb kõlama see, et neil on tohutult õigusi ja millegipärast need õigused kõik peaks neile nagu kandikul kätte tooma. Nad ei süüvi sellesse, absoluutselt ei süvene, et hästi hea on ju öelda, et mul on õigus midagi saada ja mul on õigus olla ja, aga ise sellesse nagu panustamata.” Inimeste võimekus erinevates olukordades tegutseda väljendub ka õpitud abituses ning kodade esindajad kirjeldasid, et see on samuti osa tööst, millega tuleb tegeleda. K4 “ /.../ kõik tahavad olla võrdsed, aga on situatsioone, kui ei meeldi võrdne olla, siis ma olen abistatav. Väga palju on seda õpitud abitust, just vanematel inimestel /.../.”

Kodanikuhariduse arendamine on pidev protsess, mida kojad teevad läbi erinevate projektide, infopäevade, koostöökohtumiste. Sellest tulenevalt ongi näha, et lisaks inimeste toetamisele ja nõustamisele, on huvikaitsetöös tähelepanu ka inimeste harimisel. K4 “/.../ *Ja nende caseide lahendamine ja läbi selle kuidugi neid inimesei on ikkagi vaja koolitada ja veelkord koolitada. /.../ Siis meie peaks ikkagi koolitama inimesi kodanikuõpetuses, inimesed ei tea, et nendest midagi oleneb /.../.*” Lisaks kodanikuharidusele on projektides pööratud tähelepanu ka inimeste eneseväärtustamise tõstmisele. Õpetatud neid nägema endas peituvaid oskusi ning kogemusi teistega jagama. K6 “/.../ *Et see on näiteks ka õpetuseks teistele, et see oli hästi üllatav. Inimesed olid nagu noh tundsid ka, et nad on siiski mingi väärtus, et mina leian seda, et me oleme väga hästi seda teinud /.../.*” Kodanikuhariduse kaudu tõstetakse ka oma liikmesühingu esindajate teadlikkust erinevatest puuetest ja nende mõjust inimese tervisele. Kodade juhid kirjeldasid, et üllatavalt palju on võrgustikus endas diskrimineerimist või teadmatust teiste puuete suhtes. K5 “/.../ *Ei meil ei ole selles mõttes sellist võõristust ja minu jaoks on ka see ära kadunud, et vat minu puue, see on oluline. Sinu puue see pole mingi puue, mis sa siin kiitled /.../.*”

Kui enamasti tegutsevad kojad organisatsioonide tasemel, siis esineb ka olukordi, kus lahendatakse üksikisiku tasandil küsimusi. Selle kaudu panustavad kojad oma huvikaitsetöoga aktiivse kodaniku tekitamisse. K4 “/.../ *Ütleme konkreetne inimene pöördub, siis me kindlasti hakkame seda rida ajama, kellega seda lahendada seda küsimust. Meie oleme niisugusi praktilisi case lahendame küll /.../.*” Samas ei tähenda see seda, et kojad lahendaksid inimese eest probleemi ära, vaid nõustavad ning toetavad teda protsessis. K7 “/.../ *Nüüd esindus...huvide esindatus on nüüd selline, et üksikisiku tasandil tegutseme endiselt nii, et kui keegi meie poole üksikisikuna pöördub, mitte et ta on kuskil meil liikmeskonnas või midagi, et siis me suuname, vajadusel sekkume /.../.*”

Erinevate puuetega inimeste valdkonna probleemidega seostuvad inimestele tihti kojad ning esmast infot või kontakti otsitakse kodade kaudu. Järgnevate sammudena pööratakse teiste asutuste poole juba uut infot omades või kui on tegemist väga tõsise probleemiga. K7 “/.../ *Omaavalitsusse pööratakse alles siis, kui on väga suur probleem /.../.*” Lisaks toovad kodade esindajad välja, et nendeni jõuab ka pöördumisi ja abipalveid, kus info võib olla moonutatud või vajab täiendavat kontrollimist. K4 “/.../ *Aga sageli, mille vastu me põrkame, see*

informatsioon, mis meile tuleb ei ole väga objektiivne. /.../ noh, väga palju peab seda kontrollima. /.../.”

Kojad panevad rõhku, et see esmase info saamise ootus oleks täidetud ja koda inimestele avatud. Nähakse vaeva, et hoida teatud kvaliteeti, mis organisatsiooni nimega kaasas käib. K4 *“/.../ Koda peab olema lahti tööpäeviti kindlatel kellaaegadel ja kui seal on inimene, siis see inimene, kes tuleb jutule, ei pea tulema teist korda homme, ta peab saama kohe vastuse. /.../ Kõik teavad, et meil ei ole ukсед mitte kunagi suletud ja siit ikkagi iga töötaja on võimeline nagu aitama ja suunama /.../.”* Infovahetust ja nõustamist kirjeldavadki kojad kui oma igapäevase töö osa. K7 *“/.../ siis meie otsime nagu selle tee või siis kui ta saab ise hakkama, siis suuname ta õigele rajale. /.../.”*; K2 *“/.../ Ja täna on tegelikult see huvikaitse see, et esiteks, et inimesed saaksid ise teadlikumaks oma õigustes /.../.”*

Inimeste võimendamise puhul tuleb erinevus sisse ka vanusel põhinevalt. Noored, kes käivad tööl on juba erinevate tegevustega hõivatud, ning seetõttu ei soovi olla nii tihedalt seotud ühingute tegevusega. Nende info ning “näost-näkku” kohtumiste vajadus on erinev eakatest. K3 *“/.../ Ja paljud inimesed saavad tööl käia, ja kes vähegi saab, töötab. Noortel, ma ei tea, pole nagu ka see huvi, on nagu mujal kuskil, et sellist ühingu värki /.../.”*; K4 *Elamine eilses päevas, see on meie kõige üks suurem edasimineku takistus /.../ ja kuna see on ka valdavalt meie organisatsioonide liikmeskond, siis me peame selle peale väga tõsiselt mõtlema /.../.”*

Kojad pööravad tähelepanu ka otsekohtumistele liikmetega ning inimestega, selleks külastatakse ka ise erinevaid piirkondi enda tegutsemisalas. K3 *“/.../ Pluss siis see, et me oleme ikka valdades kohapeal käinud ja inimestega kohtunud, et iga aasta mõne valla. Selline see igapäevane tegevus siin .”*; K5 *“/.../ aidata nojah, ühesõnaga neid pöörduda, kas siis pöörduda või kaasata normaalsesse ellu nii palju kui võimalik /.../.”*

Juhid näevad, et inimeste teadlikkus on tõusnud ning vajadusel julgetakse küsida ja informatsiooni otsida. Teadlikkuse ja aktiivsuse kasvu toetab võimalus olla paremini kaasatud tööturul ning haridussüsteemis. K5 *“/.../ aga aktiivsus on ilmselt läbi selle teadlikkuse, enam ei ole neid, kes mööda seina äärt vaikselt hiilivad, tullakse julgelt igast uksest, et selles mõttes*

küll pole midagi /.../.”; K1 “/.../ võib-olla inimesed on natuke rohkem teadlikumad oma õigustest ja puuetega inimesed on nüüd rohkem kaasatud tööturul ja hariduses /.../.”

Samas nähakse ka seda, et kuigi inimeste teadlikkus või julgus on tõusnud, siis viimase aja kiired muutused valdkonnas muudavad inimesi ebakindlaks tuleviku suhtes. K2 *“/.../mis on muutunud, et nad on ebakindlamaks muutunud. Vaata ma saan täna aru, et see tormiline areng, mis nagu on, et need tava niuke lihtne puudega inimene, et ta nagu ei jõua järgi sellele /.../.”; K1 “/.../ Et see ei peagi tähendama otseselt probleemi seal valdkonnas, aga lihtsalt et inimesed ei suuda orienteeruda ja ümber orienteeruda.”*

Negatiivse aspektina toodi välja liikmete seas motivatsioonilangust, mis kajastub erinevates üritustes ja tegevustes osalemises. Viimase kümne aasta jooksul on osalemine teatud eranditega järk-järgult vähenenud ning siiani toimunud tegutsemisvormid ja –viisid vajaksid üle vaatamist ning uuendamist. K2 *“Ega inimesed on väsinud, /.../ täna on situatsioon, kus ühingud noh nagu teevad üritusi ja teevad ju tasuta neid üritusi üks ju ja nagu motivatsioon on kadunud, vaata inimesed ei taha enam osaleda /.../.”*

Vähene osalemine ei ole mitte ainult juhul, kui koda korraldab oma liikmetele üritust, vaid ka siis, kui liikmesühing teeb ürituse enda inimestele. K2 *“/.../ Et selles suhtes oligi, et me just vaatame siin - ühingute juhidki ütlevad, et noh, kui sa nagu korraldad mingisuguseid üritusi ja kutsud lektoreid noh huvi puudus on. Aasta aastalt osalejaid on vähem /.../.”* Teatud mõttes mängibki siiski võtmerolli just kodade liikmesühingute juhtide aktiivsena püsimine, see on määrav ka liikmete jaoks. K5 *“/.../ Kui org juhid juba ka kaasa tulevad see on väga suur samm /.../.”*

Lisaks liikmete vananemisele ja aktiivsuse langusele, valmistab kodade esindajatele muret liikmesühingute jätkusuutlikkuse sest raske on leida uusi juhte. Liikmed võivad organisatsioonis pikalt olla, kuid ei soovi juhtimist enda peale võtta või kui on leitud uus juht, siis ta ei pruugi kaua püsida. K3 *“/.../ isegi kui ta on ühingus siis keegi ei taha vastutust ja seda asjaajamist oma peale võtta. Seda hästi kardetakse nagu /.../.”*

Koja roll ja mitmekesine liikmeskond

K7 “/.../Tegelikult oli ju koja roll pidevalt esindada puuetega inimeste õigusi /.../”

Kodade juhid näevad organisatsioonil korraga väga paljusid erinevaid rolle. Ühe fundamentaalse rollina nähakse just info jagamist. K7 “/.../ja muidugi kõige suurem roll aegade algusest on meil ikkagi info jagamine /.../.” Sellele järgneb suur tähelepanu oma liikmete toetamisel nii nõustamise, projektitegevuste, ruumide võimaldamise, kontaktide jagamise ja koostöö kaudu. K3 “/.../See on nagu hästi oluline praegu, et süsteem ikkagi nagu koos püsiks ja üritame neile tingimusi luua siin majas ja et see asi võrdlemisi lihtne oleks.

Kojad üritavad olla avatud ning seeläbi valmis vastama ka väga erinevatele küsimustele, mis inimestel tekkida võivad. K5 “/.../ ma ütlesin ikka, et meil ei ole rumalaid küsimusi, vastused võivad rumalad olla, küsige julgesti /.../.”; K7 “Tead ausalt ma ütleks: nii palju kui on konventsioonis artikleid, nii palju tuleb küsimusi /.../.” Kojad ise lähevad enda rolli defineerimisel kaugemale kui lihtsalt info- või nõustamispunkt. Ühe olulisema väärtusena nähakse just praktilisi kogemusi ja liikmesühingute inimeste spetsiifilisi teadmisi oma puudevaldkonnas. K6 “/.../ta ei ole tegelikult nõustamispunkt, pigem on ta selline /.../ hästi palju sellist kogemuste jagamist.”

Palju tähelepanu võtab ka erinevate seadusemuudatuste ja reformide selgitamine. Viimastel aastatel toimub valdkonnas kiireid muutusi ning inimestel on raskusi nendes orienteeriumisega. Varem olnud kindlustunne, kui üks seadus kestis pikalt, on ära kadunud. Ka kodade juhid ise peavad pidevalt jälgima ja ennast seadustega kursis hoidma. K7 “/.../ Seoses seadusemuudatustega tuleb ka probleeme juurde. /.../.”; K1 “/.../Nii kui mingi selline suur muudatus tuleb, et siis osa pöördumisi on kohe seotud sellest muudatusest arusaamisega /.../.”; K2” /.../ vaata vanasti oli ju, oli mingi seadus, see oli selge, ta kestis aastaid, ta oli turvaline, aga täna on ju see, et sa ei jõua jälgida kui palju on koguaeg Riigi Teatajas mingisuguste muudatuste muudatusi ja seadusemuudatusi ja mingeid muudatusi /.../.”

Liikmesorganisatsioonide juhid on enamasti inimesed, keda mõjutab antud ühingu huvikaitseline probleem või tervisehäire. Valdkonnad, kus liikmesühingute juhid

elukutselistena tegutsevad on väga erinevad, ja seetõttu erinevad ka nende oskused ja kogemused tegutsemaks kodanikuühiskonna ja mittetulundusühingute kontekstis. K3 “/.../ Inimesed on ju tekkinud erinevatest valdkondadest suht niimoodi juhuslikult ja täiesti loomulik, et nad ei tea seda seadusandlust ja neid nõudeid, mida see valdkond nõuab /.../.” Samas tajuvad kodade juhid üksteisel kohustust vastutada ning oskust arvestada kõikide organisatsiooni kuuluvate inimeste vajadustega. K6 “/.../nemad ju hoiavad kätt pulsil ja peaksid oma valdkonna huvi inimestes, ega siis puudega inimesed on ka kõik erinevad /.../.”

Kojad teevad tööd puuetega inimeste laiemal ühiskondlikul aktsepteerimise nimel. Intervjueeritavad kirjeldavad, et ühiskonna avatus on suurenenud ning samas on seda kohustuslikus korras ka erinevad seadused mõjutanud. Kodade juhid mainisid “peale surutud tolerantsuse” aspekti läbi erinevate seaduste või kohanduste. K3 “/.../ Ühiskond nagu rohkem järjest arvestab ja võib-olla ta on ka pidanud arvestama /.../.”

Kodade juhid kirjeldavad, et liikmeskond on väga kirju ning seetõttu liikmete poolt seatud ootused katusorganisatsioonile võivad suuresti erineda. See muudab liikmete huvide eest seismise keerulisemaks, sest kõikide huve korraga esindada võib olla suur väljakutse. K2 “/.../Sellepärast, et noh ma ütlen, et ega siis nende puuetega inimeste olukord on selline, et nad on esiteks oma huvidega juba seinast sein, eks ju /.../.”; K1 “/.../Ja noh, mis siis veel takistab, et võib-olla mingis mõttes isegi takistab see, et meie liikmeskond on hästi mitmekesine. Et me oleme nii puuetega inimeste organisatsioone koondav katus kui ka tegelikult krooniliste haigustega patsiente koondav katus /.../.”

K5 “Absoluutselt, kindlasti. Kohe kindlasti. Kes siis veel maakonnas kui mitte koda, kes seda siis juhi rolli seal mängib? /.../.”; K7 “/.../ Me kogume kokku erineva info puuetega inimeste organisatsioonidest, probleemid, kordaminekud, õnnestumised ja siis me leiame koostöös selle lahenduse /.../.”

3.2.3. Poliitikameetmete väljatöötamine

Antud peatükis annan ülevaate kodade tegevusest poliitikameetmete mõjutamisel, kirjeldan nende võimekust selle tegemiseks ning koostööd teiste organisatsioonidega.

Kodade võimekus

Poliitikameetmete mõjutamise rolli täitmist ning võimekust muudab kodade sõnul keeruliseks konventsiooni järelevalve komitee puudumine Eestis. K1 *“/.../ komitee tegevus on natuke nagu varjusurmas, sest järelevalvet ei ole seadustatud ja keegi ei ole saanud komitee ellukutsumiseks ei seaduslikku õigust ega rahastust, /.../, “*

Kuna konventsiooni järelevalvet pole konkreetses vormis, on kodade esindajatel kahtlus, et millisel määral on konventsiooni põhimõtted aluseks valdkonna töös ka riiklikul tasandil. K6 *“Ee nojah, küsimus on selles, et kuivõrd see konventsioon ja konventsiooni ratifitseerimine siis ikkagi nüüd on nagu riikliku töö alus ja poliitikute töö alus eks ole /.../.”*

Oluline tegevus kodade tegevuses poliitika mõjutamiseks on otsustajate survestamine. See toimub enamasti läbi argumenteerimise, seaduseelnõude, arvamuste koondamisega võrgustikust ning osalemise komisjonides ja töörühmades. Lisaks koostatakse ka ekspertarvamusi. K1 *“/.../ Mis tähendab nii poliitika kujundajate survestamist kui siis tegelikult oma inimeste teavitamist. Ja noh, koja roll ongi selline survestada poliitikakujundajaid, esitada küsimusi /.../.”*; K7 *“/.../ Tegevused on meil erinevad, need ei ole ühtsed, sellepärast, et vajadused on erinevad ja ka võimekus on erinev /.../.”*

Kui puudub riiklikul tasemel tunnustus ja sõltumatu komitee, kuhu erinevate küsimustega pöörduda, on konventsiooni võimestamine ka kodade jaoks keerulisem. Kojad tegutsevad enamasti piiratud ressursside ning töötajate arvuga ning seetõttu täidavad inimesed organisatsioonis mitmeid rolle. K6 *“/.../ see on nüüd omaette küsimus, et kas me suudame seda kehtestada ennast ja selle kohta ma praegu ütlen, et seda on püütud küll väga palju teha, aga tihtipeale on ikkagi see, et see laev läheb omasoodu /.../.”*; K5 *“/.../ Hakkame pihta sellest, aga just see - võimekusest jääb puudu /.../.”* Kojad näevad oma võimekuste tõstmise võimalust sõltumatu komitee tööle rakendumise kaudu. See annaks teatud garantiid ja konkreetse institutsiooni, kuhu vajaduse korral pöörduda. K1 *“/.../sõltumatu järelevalve komitee mehitamine ja tööle kaasa aitamine. “*

Suur koormus muudab kodade huvikaitsetöö reaktiivseks, kus reageeritakse tekkivatele probleemidele ning välisele sisendile. Kodade juhid mõistavad seda, kuid samas sooviksid juhtida organisatsiooni proaktiivse lähenemise suunas, kus eksisteeriks võimekus ise erinevaid teemasid tõstatada ning neile tähelepanu juhtida. Intervjueeritavad tajuvad ka sellise ettearvamatu ja suure koormusega töö mõju liikmesühingute juhtidele, kellest osad on oma ühingu juba aastakümneid “vedanud”. K1 “/.../Praegune huvikaitsetöö on rohkem selline reaktiivne, tuleb mingisugune eelnõu, siis me reageerime. Me suhteliselt vähe jõuame teha sellist, noh, ennetavat proaktiivset huvikaitset.”; K7 “/.../ sest entusiasmi peal on isegi ime, et 20 aastat on vastu peetud /.../.” Eelpool mainitud suure töökoormuse ning sotsiaalvaldkonnas toimuvate kiirete muutuste tõttu on kodade juhtidel keeruline end iga aspektiga kursis hoida. K2 “/.../ Eesti riigis muutub ju kõik nii nagu kiirrongilt hakkad maha jääma, et vb nendel on nagu see, et nad lihtsalt enam ei jõua selle rütmiga, noh, nagu sammu pidada /.../.”

Koostöö teiste organisatsioonidega

Kodade juhid tõid välja, ühe ülesandena, ka tähelepanu juhtimist, kui mõne olulise õiguse vastu eksitakse. Teadlikkuse tõstmine toimub nii üksikisiku, omavalitsuse ja riigi ning ühiskonna tasandil. K7 “/.../Et siis noh, et roll ongi see teadvustamine, aegajalt jälle võtta teemaks kui tundub, et kuskil komistatakse.” Lisaks on omavalitsuste tasandil pideva tähelepanu all ka erinevate teenuste kättesaadavuse küsimused ning vajaduspõhise lähenemise arendamine. Kodade juhid peavad tegelema kohati liiga jäiga süsteemiga, kus ei ole võimalik või ei soovita arvestada üksikjuhtumeid ja erivajadusi. K7 “ /.../ Hästi laialt, no alati, tüüpiline teema on sotsiaalteenuste saamine /.../.”; K1 “/.../ Samamoodi see KOV sotsiaalteenuste teema on ilmselt selline eee lõppematu lugulaul /.../.” Takistusena huvikaitsetes tajuti, kui omavalitsus ei mõista vajadusi, ning ka neile tuleb pidevalt ennast ja puuetega inimeste vajadusi tõestada. K5 “/.../ noh, see on ka siukene, mis väsitab kohutavalt tegelikult, et sotsiaalosalakond, mis peaks meiega koostööd tegema /.../.”

Kodade esindajad näevad, et inimestel on huvi kaasa rääkida ja panustada, kuid seda on vähendanud siiani teatud tasemel toimiv näiline kaasamine riigi ja omavalitsuste poolt. Välja toodi olukordi, kus küsiti sisendit, kuid reaalselt sellest mingit muutust ei tulnud või on aeg tagasiside andmiseks nii lühike, et sisuliselt panustada ja inimesi koondada võimatu. K4 “/.../

Saaks nendel teemadel kaasa rääkida, sest siit tuleneb ka see, et see kaasatus on kõik ainult niisugune sõnakõlks, siiani /.../.”

Huvikaitsealase koostöö murekohana nähakse ka pideva poliitilise võimu vahetumist, mis tähendab tihti, et organisatsiooni eesmärgid ja tegevusi tuleb hakata uuesti tutvustama. Inimeste vahetumisega algab enesetõestamine otsast peale. K5 *“/.../ iga nelja aasta tagant hakkab jälle ju ka kohalikes omavalitsustes nende valimiste tõttu hakkab jälle see operett pihta, tuleb ju poliitiline nägu, kes ei tea konventsioonist midagi /.../.”*; K3 *“/.../ Eesti poliitika on selline, et huvi tuntakse siis, kui on valimised ja väga üksikud on need, kes jäävad nagu tõesti probleeme lahendama ja tegelema /.../.”*

Olulist rolli nähakse koostöös omavalitsusega, kes on peamine sotsiaalteenuste ja toetuste pakkuja piirkonnas. Koostööd tehakse nii infovahetuse, teenuste arendamise ja osutamise kui ka otsese nõustamistöö vallas. K2 *“No vaata huvikaitse on ka see, et noh vaata KOV tasanditel täna on ju riik pannud väga palju, mis puudutab ju tegelikult puuetega inimeste õiguste täitmist ja tegelikult KOV-dele /.../.”*; K7 *“/.../ No põhiline on koostöö. Koostööl omavalitsustega on hästi suur roll ja praegu alates eelmisest aastast on maavalitsusega hästi suur.*

Samas tuli intervjuudest välja, et koostöö omavalitsustega on piirkonniti väga erinev ning võib olla isegi huvikaitsetöö takistus, mitte toetav aspekt. K2 *“/.../ Kus ei tunnista oma kohustusi, kuna nad teavad, et kui KOV ei täida oma kohustusi, ei kaasne sellele mittemingisuguseid karistusi või sanktsioone, eks ju. Siis on väga raske sellises KOV-is ka seista nt huvikaitse eest, eks ju /.../.”*; K6 *“Ma näen seda, et meil on käivitatud väga palju reforme praegu ja tegelikult, eee, need ohud, ei ole nagu maandatud /.../.”*

Koostööd omavalitsustega mõjutab kodade arvates ka liikmesühingute aktiivsus oma piirkonnas. Mida rohkem on organisatsioon oma liikmetega tuntud, seda lihtsam on leida uusi koostöövõimalusi ja kasvab huvikaitsetöö tulemuslikkus. K3 *“/.../ Kõik oleneb kohalikest, ma ei tea millest, ühingute aktiivsusest, läbisaamisest, oma piirkonna, tema oluliste asutustega /.../.”*

Kojad lähenevad huvikaitsele erinevalt ning teatud kodade põhiline tähelepanu on just poliitika kujundamisel, mida tehakse läbi erinevates komisjonides osalemise ja arengudokumentides kajastumise. K3 *“Huvikaitse, eks me siin osaleme igasugustes kohapealsetes toimivates komisjonides, igasugu, mis iganes kohtades, kus vähegi annab, oma jala oleme sisse saanud /.../.”*; K2 *“/.../ Ja ma arvangi seda, et tegelikult tänane ülesanne vb meil ongi ikkagi rohkem teha tööd KOV-dega ja selgitada neile nagu neid kohustusi /.../.”*

3.2.4. Huvikaitse käsitus kodade vaatenurgast

Selles peatükis kirjeldan, kuidas kojad ise mõtestavad ja käsitlevad oma huvikaitsetegevust valdkonnas. Räägin jätkusuutlikkusest, võrgustiku omavahelisest koostööst, puuetega inimeste huvide kaitsmise eripäradest, liikmete ootusest kodadele, huvikaitsetegevuste muutumisest 5 – 10 aasta jooksul ning ühiste aluste rakendamisest ja eksisteerimisest kodade huvikaitsetöös.

Jätkusuutlikkus

Siin peatükis toon välja inimeste ja rahaliste ressursside mõju huvikaitse jätkusuutlikkusele.

Kojad ise näevad oma liikmesühinguid just eriti väärtuslikena spetsiifilise kompetentsi jagamisel, mis puudutab antud liikmesühingu valdkonda. K6 *“/.../ kui sul on vaja teatud ühingu kompetentsi, siis see on sul hästi kättesaadav ja saab kohe nagu otse allikast väga head nõu /.../.”*

Kodade juhid lisasid veel, et ka nende liikmesühingud suhtlevad harva teiste kodade liikmesühingutega, kuid seda esineb. K4 *“/.../ Ütleme ka oleme nii, et ka meie liikmesorg ju suhtlevad teiste kodade organisatsioonidega /.../.”* Peamiselt küll kirjeldati, et liikmesühingud omavahel või ka teiste kodade ühingutega koostööd enamasti ei tee ja pigem on see erand. Tihti tegutsetakse üksi ning korraldatud üritused ja tegevused on siiski suunatud ainult oma liikmetele. Kodade juhid julgustavad liikmesühinguid järjest rohkem oma tegevusi ja üritusi avama kõigile. K3 *“/.../ et siukest väikest ühingutevahelist koostööd on ka, aga ta on ka siuke,*

üksiknäitajad niimoodi. Põhimõtteliselt igauks ajab oma rida.”; K4 “/.../ lihtsalt me räägime ja räägime, et ärge tehke selliseid koolitusi, kus teile ütleme üksinda omaette teemadel /.../.”

Kojad hindasid enda ja liikmesühingutevahelist kommunikatsiooni enamasti heaks ning paremaks kui kodade omavahelist suhtlust. Universaalsena kirjeldati ühingute juhtide olulist rolli kogu organisatsiooni suunamises ja kommunikatsiooni loomises teiste ühingutega. K7 *“/.../ Et väga suur erinevus on, et see just selles suhtes, et infovahetus on väga tihe liikmesühingute vahel. Kodade vahel praktiliselt ei ole.”; K4 “/.../ Osa ühinguid töötavad väga hästi, aga kõik algab ühingu juhtide tasandil. /.../.”*

Kodade omavahelise koostöö takistava tegurina nähakse aja ning ressursside puudumist. Enamasti täidavad sellise koostöö rolli ühise katusorganisatsiooni EPIK üritused, kuhu enamasti kõik esindajad kokku tulevad. K6 *“/.../ Nii, et ma ütlen, et ega ei jõuagi kõigiga koostööd teha ja noh koostöö tehakse siis, kui saadakse kokku omavahel, need suvepäevad või mis iganes /.../.”; K4 “/.../ Meie, alati võiks rohkem, aga raha ju takistab. Me võiks siin kogu aeg vuristada ringi ja kutsuda külla, aga materiaaslelt lihtsalt on takistused.” Oli ka arvamusi, et kodade vahel sisulist koostööd ei olegi, kuid selle arendamise järgi tuntakse vajadust. K7 *“/.../ Koostööd ei ole, ma võin seda ausalt öelda. /.../ me tunneme, et meil oleks vaja nagu seda võrgustikku luua uuesti.”**

Tulevikku vaadates nähakse, et koja juhil on oluline roll, mis võib muutuvast ühiskonnas veel kasvada, kuid seetõttu esineb juhtidel tihtipeale raskusi ülesannete rohkusega. Igapäevase töö koormus ei võimalda keskenduda sügavamatele eesmärkidele ning enamasti tuleb juhtidel tegeleda jooksvate küsimuste lahendamise ja funktsioon sellel koja juhatajal siis peaks olema. Ma tunnen ennast küll selles rollide paljususes aeg-ajalt.”; K1 *“/.../ on olnud nii palju tulekahjusid, mida on vaja olnud kustutada koguaeg, see tulekustuti kogu aeg on käes, jooksed ringi /.../.”*

Eraldi toodi välja, et osad kojad on hakanud osutama ka erinevaid teenuseid. Teenuste pakkumist nähti koja jätkusuutlikkust tugevdava aspektina, sest see on täiendav majanduslik sissetulek ning samas ka kogukonnas enda olulisuse kindlustamine. Samas tajusid mõned kodade juhid, et nende organisatsioonil pole võimekust alustada erinevate teenuste osutamist.

K2 “/.../ Sellepärast, et tegelikult on nagu, ütleme need kojad tunnevad ennast igas mõttes kindlamini, kellel on teenused, eks ju /.../.”; K7 “/.../ enamused kojad osutavad teenuseid, nad on võtnud nagu, nad on koostööpartneriks nagu KOV-le ja siis osutavad teenuseid. Aga meil seda tegevusvõimekust ei ole /.../.”

Esineb ka kodasid, kes on oma tegevuses just huvikaitsele keskendunud ja ei otsi aktiivselt võimalusi teenuste osutamiseks. K3 “/.../ mõned siin tegelevad teenuse pakkumistega rohkem ja mõned vähem. Me nagu teenuseid ei paku, oleme keskendunud huvikaitsele /.../.” Huvikaitsele keskendumine eeldab aga seisukohtade ja arvamuste kujundamist, mis tähendab pidevat infokorjet oma liikmete käest. Kodade esindajad tõid välja, et sisendi andmine mõnele eelnõule või seadusemuudatusele võib olla keeruline, sest liikmesühingud ei tunne kommenteerimise vastu huvi. Liikmesühingute juhtide seas on valdkonna tundmise suhtes erinev tase ning see mõjutab tagasisidet päringutele. Sageli teemadele, mis tunduvad ühingu tegevustega mitte seotud, üldse ei vastata. K7 “/.../ mis on väga kehv, on see, et inimesed ei taha oma arvamusi avaldada mingitele eelnõudele, nt seaduseelnõudele /.../.”

Huvikaitse jätkusuutlikkuse probleemina või pikaajalise planeerimise takistusena nähti kodade rahastust. Rahastus võiks alati olla suurem, kuid peamise murekohana toodi välja tegelikult toetuse suuruse pidev muutumine. Pikemaajade või mitmeaastaseid plaane ei saa ette teha, sest rahastuse hulk järgnevat aastaks selgub alles aasta lõpus. Projektipõhine planeerimine on kodade juhtidele täiendav koormus. K1 “No üks konks on kindlasti meie rahastus. Ma ei mõtle siin ainult seda, et noh raha on alati vähe, aga tegelikult rohkem seda, et see raha, mmm, tuleb aasta kaupa /.../ tegelikult meil on väga raske oma tegevusi planeerida pikema aja peale /.../.”; K2 “väsitav on see sama teema, et meil on nagu siuke õudne projektipõhisus /.../.”

Piiratud rahaliste ressursside ja tööjõu puuduse kaudu tekib olukord, kus kodadel on keeruline professionaalse huvikaitsega tegeleda nii, et see oleks ka tõenduspõhine. K6 “/.../aga kohalikud kojad - ääretult keeruline on huvikaitsega tegeleda adekvaatselt, /.../ et oleks ka nagu noh uuringu põhine ja ka professionaalne, vat siis seda on küll, ei jõua nad kodade tasandil teha /.../.”; K7 “/.../ Tegelikult see pisike raha, mis me saame, sellele on nii palju ajalisi ressurssi vaja kulutada ja paberit, et meeletu hulk /.../.”

Kodade juhtide arvates sõltumine riigi või omavalitsuse rahastusest, võib väliselt mõjutada nende huvikaitse sõltumatust. K1 *“/.../ oleksid sellised strateegilised koostööpartnerid, kellega oleks koostöölepped 3 või 5 aastaks näiteks. /.../ Võib-olla see tooks endaga kaasa jälle sellise suurema ministeeriumi mõju all olemise, mida me ka nagu ei taha /.../.”* Ühe lahendusena pakuti, et kodadel võiks olla tegevustoetusepõhine rahastus, mis tähendab, et eelarve sees on võimalik erinevaid summasid vajadusel liigutada või kohendada. K7 *“/.../ Et väga hea oleks, kui olekski lihtsalt meil tegevustoetus ja lihtne aruanne, mis me siis kokkuvõttes selle rahaga teinud oleme, mitte nii, et ma pean iga oma eurot tõestama /.../.”*

Praegune rahastussüsteem võimendab olukorda, kus juba tegutsemisvõimekust kaotavad organisatsioonid soovivad siiski liikmed olla ning täidavad minimaalsed nõuded, et saada iga-aastast rahastust. Sellise baasrahastuse saamine on see, mis motiveerib liikmesühinguid aruandeid täitma, kuigi ka selles vajatakse enamasti palju katusorganisatsiooni tuge. K4 *“/.../ Aga me peaksime, jah, vaatama üle seda rahastussüsteemi, mis nagu tingib ka seda, et kõik tahavad liikmed olla /.../.”*

Inimeste aspektist vaadatuna tajuvad kodade juhid murekohana liikmeskonna inimeste vananemist. Kodade tekkimise algusaastatel oli osade inimeste liitumise motivatsiooniks materiaalsete hüvede (humanitaarabi välismaalt) saamine. Nüüd on selline kodade tegevus enamasti lõppenud ja just selle poole vastu huvi tundvad inimesed on kas muutunud ebaaktiivseks või ühingust lahkunud, K1 *“/.../ Ja paljud inimesed on need samad, kes hakkasid 90datel vedama, nad on lihtsalt vanemaks jäänud ja ei jaksa enam niipalju ja seda järelekasvu ei tule, et see jätkusuutlikkus on nagu küsimärgi all /.../.”*; K7 *“/.../ tegutsevad juba traditsioonide peal, traditsioonide najal, neil on kõik nii nagu nad aastast-aastasse teevad /.../.”*

Probleem pole ka mitte ainult liikmete vananemine, vaid just see, et liikmete vananedes ning organisatsioonist lahkudes ei tule asemele uusi ja nooremaid inimesi. Organisatsiooni liikmete arv võibki lihtsalt väheneda ja organisatsioon lõpetada tegevuse. K2 *“/.../ ikkagi on juba siuke 55 ja pluss, kes seal toimetavad eks ju. Ja, ja ma arvan, et see on nende üks hirm, et kuidas nagu ellu jääda või toime tulla.”*; K3 *“vanus, vanus, vanus on. Järjest vanemaks jäävad*

inimesed. Kes siin esimesed juba nõukogude lõpus alustasid. Eesti Vabariigi alguses ja aktiivselt ja ei tule nagu uusi nooremaid peale, ei tule /.../.”

Liikmesühingu juhtide vananemise tõttu muutub ka liikmesorganisatsioonide iseloom ning tegutsemise aktiivsus. Kodade juhid tõlgendavad uute inimeste puudust kui soovimatust võtta vastutust organisatsiooni juhtimise ees. Lisatakse veel, et olles pikalt ühe juhiga olnud, ei pruugi ühingu inimesed osata hinnata senise juhi panust või tegelikku töökoormust. K3 “/.../ Järjest need ühingute juhid jäävad vanemaks ja ei taha keegi nagu asemele tulla. Keegi ei taha seda vastutust oma peale võtta /.../.”; K2 “/.../ Et nagu noh inimesed on mugavalt tarbinud seda, mis nüüd keegi on seal 10-12-15 aastat teinud onju, nad tõenäoliselt ei oska ka seda väärtustada /.../.” Liikmesühingu juhtide vananedes muutuvad seni aktiivsed esindusliikmed ise abi vajavateks inimesteks, kes kohanevad uue olukorraga. K4 “/.../probleemid tulevad ikkagi iseendast ja oma kohanemisest või oma mittekohanemisest tingituna /.../.”;

K1 “/.../ Aga on selliseid organisatsioone, kus noh, kus ongi näha, et see inimene, eestvedaja, on juba elukaares jõudnud ise sellisesse väga küpsesse faasi, kedagi tagant ei tule /.../.”

Vananev liikmeskond muudab koja reageerimisvõime aeglasemaks, sest inimesed vajavad pikemat aega valmistumiseks. K3 “/.../Kui me ikka mingit üritust plaanime, siis peab paar kuud ette niimoodi planeerima, selles mõttes, et kui nad korra kuus kokku saavad siis saab vähemalt ühing oma liikmetele selle info niimoodi laiali saata /.../.”

Peamine vastuolu noorte ja vanade liikmete puhul tekibki nende ootuste erinevuses ühingule. Eakad liikmed ei soovi nii palju uut infot, teabeüritusi, vaid pigem sotsialiseerumise võimalust. Noored samas ei soovi niisama kokku tulla ja laua taga istuda. Noored soovivad aktiivset ja kasulikku infot või selgitusi erinevatele arengutele valdkonnas, sest infopuudus sellisel määral neid ei mõjuta. Noorte oskus iseseisvalt läbi erinevate kanalite infot hankida on suurem. K4 “/.../ Teiselt poolt muidugi on jäänud väga vananev, noored juurde ei tule, sest noored saavad oma informatsiooni kõik kätte. Vanad ei taha niivõrd infot nagu ma ütlesin, nad ei tahagi õppida nagu midagi, nad tahavad seltsielu, koos käia /.../.”; K7 “/.../ noored ei astu enam organisatsiooni, sest nad ei näe sellest nagu mingit tulu, neid ei huvita need asjad, mida see organisatsioon teeb /.../.”

Noorte liitumist mõjutab ka asjaolu, et nad ei soovi ennast siduda puude või puudeorganisatsiooni "sildiga". Kui eakamad ühingu liikmed defineerivad ennast paljuski läbi oma ühingu ja puude, siis noored ei soovi enam sellist märgistust kasutada. Noored soovivad esmalt ennast defineerida läbi oma tegevuse, iseloomu ja huvide. Puue on selles kontekstis teisejärguline aspekt, mis võib lihtsalt vajada täiendavaid kohandusi võrdsele osalemiseks. Kui mõni organisatsioon on enda etteotsa leidnud noore inimese, siis tihti ei ole see kaua kestnud, ning noor on juhi kohalt lahkunud. Intervjueeritavate arvates mängib olulist rolli noore juhi puhul suur vanusevahe ühingu liikmetega. K2 *".../ See on nii üle Eesti, see asi, et tegelikult noored nagu väga ei tahagi enam võib-olla nii väga eristuda ja väga kuuludagi kuhugile .../."*; K3 *".../ Et siin on mõned ühingud noorema inimese omal etteotsa leidnud, aga kui sa endast 30 aastat vanemate mingit seltskonda pead organiseerima, löbustama, siis nad üsna ruttu kaovad sealt eesotsast ära .../."*

Kodade juhid lisasid, et kuigi uusi liikmeid teatud määral lisandub, jääb üldseis enamasti samaks või püsib teatud languses, sest vanemad liikmed kaovad. K5 *".../ sama palju kui on liikmeid juurde tulnud on ka manala teele läinud .../."*; K4 *".../ No vot ja praegu me oleme selles faasis, et meil ei ole tegelikult nagu jätkusuutlikkust .../ sellepärast, et organisatsioonid on nii vanad ja nende etteotsa ei tule noori inimesi .../."*

Võrgustiku koostöö

Käesolevas osas kirjeldan võrgustikuliikmete omavahelist koostööd ja selle erinevaid vorme.

Kodade juhid näevad, et parim koostöö on kahepoolne infovahetus liikmetega. Võrgustikuliikmete koostöö on seotud ka selle liikmete võimekusega, mis on päris erinev. On organisatsioone, keda hästi teatakse ning neid, kelle kontakt katusorganisatsiooniga on vähene. K1 *".../ need kes on aktiivsed ja võimekad, kes reageerivad ja siis need organisatsioonid, liikmed, kellest me eriti nagu midagi ei kuule .../."*

Kojad üritavad luua kaasavat õhkkonda, millest liikmed ise sooviksid osa saada ning millesse panustada, kuid samas tõdevad, et see on keeruline. K1 *".../ lihtsalt võib-olla me ka ise ei ole*

osanud kujundada sellist noh kaasavat õhkkonda /.../ samas see on nende õigus olla sõltumatu /.../.” Peamine infovahetus võrgustikuga oli kodade puhul erinev, mainiti nii meililisti, igakuiseid kohtumisi, kohapealseid kohtumisi, kodulehte, skype kasutamist ja muidugi telefoni teel suhtlust. Mõned kodad proovivad luua kaasavat õhkkonda ka ise teisi külastades ja nende käekäigu kohta uurides. K3 *“/.../ me oleme enamus kodasid nii igal aastal ühe koja võtnud ja nendel külas käinud. Vaadanud, et mis tingimustes nad elavad, mis probleemid, mis värgid, millega nad tegelevad /.../.”*

Ühe koostöövajadusena nägid mõned kodade juhid omavahelise infojagamise suuremat kasutamist või välja arendamist. Silmas peeti just kõikide kodade omavahelist suhtlust, mitte info edastamist ainult katusorganisatsioon EPIK kaudu. K3 *“Äkki siis ei ole vajadust, et kui vajadus oleks, küll siis leiaks. Infot võiks vahetada, seda ma leian, aga see ma ei tea /.../.”* Omavahelise suhtluse suurendamises nähti võimalust, kuidas jagada kogemusi ja ka lahenduskäike erinevate juhtumite puhul. K3 *“/.../ See olekski abi juba ka endagi kohapeal tegutsemiseks, kui tead mismoodi keegi kuskil teises kohas toimetanud on. Sellist asja nagu võiks olla, aga ei ole tekkinud sellist infovahetust nagu mingit siukest rutiini.”*; K7 *“/.../ aastaid on juba niimoodi, et kõik kodad tegutsevad eraldi /.../ ja kuna meil on ka juba aeg sealmaal, et muutust on vaja /.../.”*

Omavahelise suhtluse takistusena tõid kodade esindajad välja juhtide suure töökoormuse ja seetõttu lihtsalt ei jää aega koostöö arendamiseks teiste kodadega. Jooksvaid kohustusi on nii palju, et uute kontaktide loomine eeldaks aega ja energiat, mida neil ei ole. K7 *“Takistab, tegelikult takistabki ressursi, ajaressursi puudus, sest inimestel praegu, no minul küll /.../.”* Seetõttu tuleb hästi kriitiliselt hinnata, et milline on koostöö tegemise vajadus ja kasutegur. Esines ka arvamust, et pigem võiks pöörata peamise tähelepanu suhtluse parandamisele oma liikmesorganisatsioonidega. K6 *“No siis tuleb vaadata, et mis vajadus see on kooostööd teha, kas on vajadus koostööd teha /.../.”*

Lisaks tõid intervjuueeritavad välja, et võrgustikus on ühinguid, kes kasutavad huvikaitseks teistsuguseid põhimõtteid ning tegevusi. K1 *“/.../ Samas kui osad organisatsioonid leiavadki, et nemad teevadki põhiliselt huvikaitset läbi avaliku meedia, nemad ei viitsi neid pagana eelnõusid lugeda, vaid nad tulevad säravate ettepanekutega otse meediasse välja, vb see mingis mõttes töötab nagu paremini /.../.”*

Enamuse jooksvast suhtlusest moodustab virtuaalne kommunikatsioon ja näost näkku suhtlemine ei ole kodade suurte kauguste tõttu enamasti rakendatav. K4 *“Noh suhtlusvahendid muidugi ikka toetavad, et me saame kiirelt suhelda meili teel ja ütleme telefonid kõik on olemas /.../.”*; K7 *“/.../ Ikkagi kõige kiirema ja efektiivsema info sa saad jagada telefoni teel. Ja siis sa tead, et su info on kohale jõudnud, muidu võidki ootama jääda /.../.”* Samas kui tekib võimalus, on kodade juhid väga huvitatud oma kogemuste jagamisest ja võimalusest teiste käest nõu küsida. Koja juhtimine on küllaltki ainulaadne amet just mitmekülgsede kohustuste tõttu. K3 *“/.../ Tõesti kolmekesi pikalt istusime ja arutasime. Ma leian, et see on ka nagu koostöö /.../.”*

Samas nähti, et juhtide niigi suurele koormusele lisandub täiendava kurnava faktorina teatud tegevuste, kohustuste ning inimeste kordumine. Lisaks ootamatutele tegevustele ja nõustamisele, on vaja pidevalt korraldada ning ellu viia liikmetega seotud üritusi. Koja juhid tõid välja, et neis esineb teatud korduvust ning uusi ideid jääb puudu. Kontakt liikmetega ei too ka tihti uusi mõtteid või ootusi. Samad tegevused ja inimesed korduvad kogu aeg. K7 *“/.../ tänu sellele, et juhid kuluvad, piltlikult öeldes kuluvad, sest uut verd ei tule, uusi ideid ei tule ja kui sa kogu aeg seal ühes rütmis paned, sa lihtsalt väsid ära /.../.”*; K5 *“/.../ Et kui sa juba tõesti tunnend, et ühtede ja samade nägude nägemine hakkab teid kõiki varsti endast välja viima. Te ei pea ju tõesti organisatsiooni neid üritusi korraldama /.../.”*

Huvikaitse eripärad

Selles osas kirjeldan, kuidas mõistavad kodade juhid huvikaitse eripärasid puuetega inimeste valdkonnas.

Üks olulisemaid suundi kodade huvikaitstes on oma inimeste teavitamine ja võimestamine. Käsitlus on muutumas järjest laiemaks ka inimeste mõttes, kellele kodade huvikaitsetegevused on suunatud. K1 *“/.../ me oma inimesi, oma liikmeid ja liikmete liikmeid ja laiemalt puuetega inimesi nagu teavitame, võimestame nende õigustest üldse, süsteemi korraldustest, et kuidas nad paremini jõuaksid selle vähese abini, mis on ette nähtud /.../.”*

Viimase aja muutustest on esile tõusnud info jagamise vormi muutus. Kui varem oli aastaid koja peamine eesmärk ja tegevus lihtsalt info edastamine, siis nüüd on see läinud mitmetasandilisemaks. Puhas info edastamine enam inimesi ei huvita, sest juurde on tekkinud palju erinevaid infokanaleid ning seetõttu tegemist pigem info üleküllusega. Koja uueks rolliks on saanud suure infokoguse filtreerimine, sellest oluliseima välja toomine ning inimestele mõistetavaks tegemine. Intervjuude käigus toodi välja, et erinevate asutuste keelekasutus on tavalise inimese jaoks liiga keeruline ning koda ongi see, kes aitab seda tihti lahti mõtestada ja selgitada. K7 “*.../ Nüüd on pigem see, et kui info saadakse kätte ja sellest ei saada aru, siis tullakse kotta ja küsitakse, et mis see tähendab, et mis see minule annab, mis see minu jaoks tähendab, kas see on mulle oluline, ma ei saa sellest aru, palun seleta lahti. Et vot me oleme nagu rohkem nüüd juba nõuandja rollis .../.*” Lisaks sellele muutuvad viisid, kuidas nõustamine toimub. Kojad toovad välja, et aina enam toimub nõustamine internetis läbi erinevate foorumite, Facebooki gruppide ja lehtede ning e-posti kaudu. K6 “*.../ palju asju kolinud netti näiteks nõustamine, inimesed ei saa näost näkku enam kokku, vaid ongi erinevad kommuunid eks ole .../.*”

Selle rolli ellu viimiseks on vajalik, et kodade juhid ja meeskond pööraksid tähelepanu ka enda koolitamisele. Tuleb pidevalt hoida ennast kursis aktuaalse infoga ja muutustega valdkonnas. K4 “*.../ Et läbi eelkõige peaks olema kodade juhatused ja juhtkonnad peaksid olema väga kõrgel tasemel .../.*”; K7 “*.../ igasugune huvikaitse ikkagi eeldab seda, et inimesed, kes sellega tegelevad on professionaalid või vähemalt püüavad siis kogu aeg olla kursis sellega, mis toimub .../.*”

Ühiskonna avatuse suurenedes on kodade huvikaitsetöö muutunud samuti laialdasemaks. Enam ei tegeleta nii palju liikmete huvide kaitsega, vaid käsitus on läinud aina laiahaardelisemaks ning tegeletakse kõikide sihtgruppi kuuluvate inimeste esindamisega. K6 “*.../ kuna ühiskond on nüüd ka avatum, siis noored leiavad väljundi nagu seal ühiskonnas rohkem, et polegi sellist vajadust otseselt sellistele eriühingutele .../.*”

Kodade huvikaitse tegeleb baasvajaduste tagamisega ning seetõttu ei saa toimuda liikmelisuse põhjal eristamist. Ühingud tagavad oma liikmete vajadustele suurema kõlapinna, kuid ei tohiks segmenteerida vastavalt erinevatele puuetele. K1 “*.../ meie huvikaitse on nagu seotud*

sellise ka maslow püramiidi alumise astmega, et inimeste esmane, tegelikult esmane, toimetulek, tervis /.../. Selle laia käsitluse tõttu ei saa puuetega inimeste huvikaitset määratleda konkreetselt ühte või teise valdkonda, sest ka inimese elu hõlmab läbilõiget ühiskonna erinevatest osadest. K3 “/.../ aga see puuetega inimeste huvikaitse on siuke valdkondade ülene, me ei ole üks ja ainuke. Me ei ole mingi sotsiaalvaldkonna /.../.” Kodade huvikaitsetöö on väga tugevalt seotud eksisteerimise ja toimetuleku küsimustega. K1 “/.../ Et noh, meiega ei ole mõtet liituda, kui sul on nagu kõik hästi ja sa mõtled, et kas ma täna kasutan roosat või punast salvrätti, et see on minu elus nagu probleem. Et meie mõtleme ikka sellele, et kas meil üldse salvrätte on /.../”

Uurides intervjueeritavatelt huvikaitse tähendust organisatsiooni jaoks, tõsteti esile puuetega inimeste elukvaliteedi parandamist. K1 *“See tähendab puuetega inimeste elukvaliteedi parandamist läbi poliitikate mõjutamise.”* Lisaks vigadele tähelepanu juhtimisele, nägid kojad, et oluline on ka vajadusel ise koolitada. K2 *“/.../ kas ka ise minna ja koolitada neid, kellest sõltub konkreetse puudega inimese heaolu /.../.”* Olulisena tõsteti veel esile puuetega inimeste valdkonna arengute ja uudistega kursis olemist ning vajadusel avalikkuse tähelepanu ebakõladele juhtimist. K7 *“/.../ olla kursis puuetega inimestega, kuidas ma ütlen. Kõige sellega, mis puudutab puuetega inimesi Eestis /.../.”* Aktuaalsete teemade käsitlemine on muutnud ka kodade tööpõhimõtteid probleeme lahendavalt ja tagantjärgi abistavatelt tegevuselt rohkem ennetustöö suunas. K5 *“/.../ siis ma jõudsin ka selle kogemuseni, et me oleme nagu ennetustöö peale osaliselt läinud /.../.”*

Seoses puuetega inimeste esindusühingute väga efektiivse tööga, võib tekkida teatud mõttes paradoksaalne olukord, kus oma eesmärgi saavutanud ühingu järgi kaob ühiskonnas vajadus, sest organisatsiooni loomise aluseks saanud probleem on saanud lahenduse. K5 *“/.../ nende funktsioon on mingil moel juba nagu see eesmärk on saavutatud, et sellega ka nüüd jälle omal moel see organisatsiooni kui selline funktsioneerimine hakkab olema küsitav /.../.”* Üks intervjueeritav leidis, et sõna huvikaitse ei olegi kõige õigem mõiste iseloomustamiseks tööd puuetega inimeste esindamisel. Just selle tõttu, et puuetega inimeste esindamine läheb kaugemale huvist, ja põhineb rohkem fundamentaalsel väärtustel ja vajadustel. Huvist lähtuvalt tegutsemine oli koja esindaja arvates pigem selline valikute ja “pehmema

otsustamise” küsimus. K6 “/.../ see ei ole nagu minu arvates isegi õige sõna. Või eksitav sõna, mis asi see huvi on /.../.”

Puuetega inimeste huvikaitse erinevusena nähti seda, et puudega inimene ei pruugi alati ise kõikide oma tegevustega iseseisvalt toime tulla ning koda aitab luua võrdse tasandi inimese ja ühiskonna vahel. K4 “/.../ Ütleme tervisest tingituna ta ei saa alati igas situatsioonis võrdsena esineda /.../.” Lisaks välistele tingimustele ja universaalse ligipääsu põhimõtete edendamisele, pööravad kodad huvikaitstes tähelepanu ka puudega inimesele endale. Inimest julgustatakse seisma oma õiguste eest ning toetatakse sisemise arengu ja enesekindluse tekkimist. K5 “/.../ teadvustamine, mis sest, et sul see puue on, samad võrdsed õigused, õigus haridusele, eks ole, õigus oma hobidega tegeleda, õigus tööle, õigus puhata, eks ole /.../.”

Puuetega inimeste huvikaitse põhineb kodades inimõigustel ning inimeste suhtes kuidagi erinevate tunnuste põhjal eristamist ei toimu. Ka varasema, peamiselt liikmete põhine huvikaitse, on muutumas järjest universaalsemaks ning kõiki puudega inimesi hõlmavaks huvikaitseks. Kodad ei käsitle puudega inimest kuidagi erinevalt teistest ühiskonnaliikmetest ja selle põhimõtte alusel toimub palju tööd ka keskkonna loomisel võrdseks kaasatuseks ühiskonda. K7 “/.../ eripärad on selles, et puudega inimene on erivajadusega inimene ja seoses sellega on tal rohkem vajadusi kui nõ tavainimesel ja sellega ta erinebki /.../.” Oluline osa puudega inimese huvikaitsetöös on ka lähivõrgustikul ning kodad üritavad oma tegevuste kaudu olla avatud ka pereliikmete ja lähedaste kaasamisele. Selline lähivõrgustiku kaasamine suurendab lähedaste teadlikkust ja oskusi puudega inimese toetamiseks. K5 “/.../ Huvikaitse ongi pigem see, et aidata, jah, tal tõesti noh olla ühiskonna normaalne liige ja /.../ ka see eneseväärtustamine võiks üks märksõna olla, et ikka oled sa väärt /.../.”

Liikmete ootused

Liikmete poolt on samuti üks peamisi ootusi kodadele info edastamine. Lisaks sellele on palju liikmesühingute nõustamist seoses projektide koostamise ja aruandlusega, mis on vajalik tegevus rahastuse saamiseks. K7 “/.../ Et nüüd on ka üks väga oluline koja tegevus, on projektide nõustamine liikmesorganisatsioonidele, et need projektid saaksid sellised, et oleks võimalik siis läbi EPIFondi raha saada /.../.” Lisaks kestvalt olulisele info edastamisele, on

valdkonnas liikuva info rohkuse tõttu muutunud olulisemaks ka selle filtreerimine ehk kojad analüüsivad eelnevalt info läbi ja esitavad liikmetele juba kokkuvõtliku versiooni. Seda kirjeldasid kodade juhid ühe boonusega, mis motiveerib ühingu liikmed olema. K1 “/.../ sellist info edastamist, vaid ka info filtreerimist aina rohkem, kuna infot on väga palju, siis liikmed tahavad, et meie oleksime see puhver, kes sorteerib tõesti välja nende jaoks olulise /.../.”

Kodade juhid tajuvad survet, sest liikmete ootused on alati väga kõrged. Vahel tunduvad ootused kodade juhtide jaoks ka õigustamatult kõrged või tasakaalust väljas liikmete valmisolekuga ise elluviimisesse panustada. K1 “No liikmete ootused on kõrged olnud ilmselt kogu aeg /.../.”; K2 “/.../ selliste inimeste, kes on harjunud tarbima liikmena ja kes ise väga ei panusta ja samas on nad väga kõvad kriitika kritiseerijad /.../.” Osad juhid näevad liikmete peamist ootust just katusorganisatsiooni kaudu tulevas rahastuses ning vajadusel nõustamises, muidu soovivad liikmesühingud oma asjadega tegeleda. K7 “Liikmete ootused ei ole muutunud. Nemad ootavad ainult raha. Ja seda, et neid rahule jäetaks /.../ kui neil on probleem, et siis aidatakse /.../.”; K5 “Uuuh... oh jumal, nad ootavad kõike, me peaks olema nagu ma ei tea mis asjad, need ootused ja nõudlus on ikka väga...nõudmine on väga kõrge /.../.”

Kodade juhid tunnevad liikmete poolt toetava aspektina aktiivset panustamist ja kontakti. K1 “No toetav on selline liikmete poolne aktiivsus, et kui see selline infovahetus ja koostöö, see on kahepoolne, siis see selgelt toetab /.../.”

Huvikaitse käsitlus kodade poolt viimase 5-10 aasta jooksul

Uurides millal jõudis huvikaitse kodade teadlikku käsitlusele, selgub, et sarnaseid põhimõtteid ja tegevusi on kojad esindanud juba ammu. Huvikaitse kui mõiste kasutamine on rohkem kodade juhtide sõnul jõudnud kasutusse erinevatel aegadel. Pigem on kojad kasutanud sõnu: nõustamine, esindamine, toetamine, abistamine. K5 “/.../ Ega ta ei ole väga kaua olnud tegelikult kasutusel, see on see sama teadvustamine, et aa, see ongi see sama huvikaitse /.../.” Huvikaitse mõiste nõuab ka liikmete seas harjumist, sest tundub veidi võõras või väga õiguskeskne lähenemine. Samas kodade juhid toovad välja, et nende huvikaitsetöö ongi

liikunud rohkem õigustekaitse ja seadusandluse valdkonnaga ühinemise suunas. K4 “/.../ Noh see huvikaitse on vb nendele, see sõna on võõras, aga harjutakse ära. See on tervele Eestimaale võõras ma arvan /.../.” Võrgustiku harjumist huvikaitse käsitlusega ja arusaamist suurendab selle järjest aktiivsem rakendamine praktikas. K3 “/.../ Ma ütleks ka ajalooliselt, sellepärast, et sellele on ka kogu tähelepanu viimasel ajal pööratud rohkem, kui kunagi varem. /.../.”

Kodade loomise ajaloos kirjeldavad juhid, et üheksakümnendad olid organisatsioonide loomise periood ning eneseteadvustamise aeg, kus hakati õiguste eest seisma. Sellel perioodil õpiti palju Põhjamaade kogemustest, kellega tehti mitmes vallas koostööd. Kahetuhandete aastate alguses jätkus organisatsioonide töö teenuste alustamise ja arendamisega, mille eesmärk oli parandada puuetega inimeste elukvaliteeti. Lisaks sellele tõusis tähelepanu alla ligipääsetavuse tagamine kõigile ühiskonnaliikmetele. K7 “/.../ Meil nagu ei olegi seda huvikaitset seal põhikirjades, vaevalt et on, sest need on nii vanad, need sellist sõna vist ei olnudki, et me ikkagi oleme esindusorganisatsioon, ikkagi nagu katusorganisatsioon /.../.” Algusaastate arengut näevad kodade juhid ka läbi muutuvate käsitluste, kuidas puuetega inimesi toetati. Varem institutsionaalsel hooldusel põhinenud süsteem hakkas muutuma ning koos sellega tekkisid ka uued vajadused. K6 “/.../90dad oligi selline õppimise, õppimise aeg üldse, et ennast väärtustada inimesena ja, et ollakse nagu võrdsed inimesed ja, et üldse mingisugused tugisüsteemid /.../ Ja esimene generatsioon puudega lapsi jäi ju koju, varem oli ju saadeti kõik institutsioonidesse /.../.”

Organisatsiooni huvikaitse ja tegevuste analüüs toimub kodades enamasti läbi aruandluse. Kodade juhid tunnistavad, et tegelikult on selleks keeruline aega leida, et sügavamalt organisatsiooni arenguanalüüsi teha. K1 “/.../ analüüsiga on niimoodi, et ma arvan, et kõige tõsisem analüüs toimub siis /.../ aruannete esitamisega /.../.”; K5 “/.../ Meil on, jah, muid siukseid analüüse on küll läbi viidud projektipõhiselt /.../.” Projektipõhiste analüüside puhul nähakse nõrkusena seda, et see käsitleb enamasti konkreetset ajaperioodi, millal projekt toimus, ja seetõttu ei anna pikaajalisemat ülevaadet muutustest või arengutest. K6 “/.../ projektianalüüsi alati teinud, eks ole, aga siukest laiemat analüüsi küll mingisuguses ajalises perspektiivis pole tehtud /.../.”

Siiski leiavad kodade juhid võimalust ka analüüsiks, isegi kui see toimub töö kõrvalt ning keskendub juhi eneseanalüüsile. Liikmesühingute olukorra kohta saavad kodade juhid otsese suhtluse kaudu ning seda kontakti üritatakse koguaeg hoida. K7 “/.../omavaheline suhtlemine ja eneseanalüüs on pidev /.../ Et nii kaua kui sa saad aru, et su tegevusel on mõte ja üks motivatsioon on see, et sa arened. Et nii kaua kui sa arened, nii kaua on huvi teha. Et kui seda arengut ei oleks, siis võib-olla enam ei teeks.”

Ka kodad ise kirjeldasid, et huvikaitsetegevused peavad hakkama vaatama kaugemale kui ainult enda liikmetele. See on väga oluline just selle tõttu, kui ühingute enda liikmete arv väheneb ja uusi liikmeid ei liitu. Inimesed soovivad olla koja tegevustes kaasatud, kuid mitte ennast formaalselt ühinguga siduda. K1 “/.../ puuetega inimesed ja kroonilised haiged oma huvide kaitseks ei pea tingimata liituma ühinguga, vaid nad saavad olla ka mitteformaalselt teemadega kaasas /.../ see fookus, mis on olnud väga palju liikmetel ja liikmesorganisatsioonidel, peaks laienema, sest muidu me võime mingi 5 aasta pärast avastada, et neid, kelle huvisid me kaitseme ei olegi väga ja teistega me pole tegelend, et teised ei käsitle meid nende huvikaitsjatena.”

Uurides lähemalt just liikmete arvu olulisust, tõid kodade juhid välja, et liikmete arv näitab teatud mõttes tõsiseltvõetavust, kuid ei tohiks kindlasti olla ainuke argument. Mida enam liigub kodade käsitlus liikmetest kaugemale, seda enam muutub olulisemaks ka mitteformaalne kaasamine ja see ei peegeldu ainult liikmete arvus. K5 “*Ta annab kaalu, kindlasti, aga jah, et kuidas see koja roll nüüd on eestvedajana, et meil ei ole ju enam kangesti see, et ainult liikmetele, see on ainult liikmetele /.../.*”; K7 “/.../ Et kas see liikmelisus ongi nii tähtis. Ma leian, et see liikmelisus ei ole tähtis, vaid tähtis on see, et oleks mõnus sujuv koostöö /.../.”

Ühiste aluste loomine

Antud osas uurisin kodade juhtidelt, kuivõrd kodade põhimõtted on sarnased, ning kas võiks olla ühiste aluste ja põhiväärtuste ühtlustatud kasutamine kõikides kodades. Kodade juhtide arvamused olid erinevad ühiste aluste detailide osas, kuid kõik intervjueritud nägid, et sellised kokkulepped võiksid kasuks tulla. K1 “*Väga huvitav küsimus. No kindlasti igat*

tegevust, mida tehakse koos, toetab see, kui need kes koos seda teevad, saavad nagu sarnaselt aru, sellest mida nad teevad /.../.”

Uurides, kas kodadel peaksid olema ühised alused, nägid intervjuueeritavad, et sisuliselt nagu eksisteerivadki ühised alused, kuid neid ei ole kunagi konkreetselt paika pandud või omavahel määratletud. Tõsteti esile ka konventsioonis kirjeldatud õigusi kui ühiste aluste põhimõtteid. K4 *“Raudselt peaks ikkagi olema. /.../.”*; K5 *“/.../ Ma paningi täpselt kirja siia, mõtlesin selle üle. Seal olid need ühised alused, kõik koad räägivad sama juttu, et ei tule erinevat juttu Tartust, ei tule Viljandist, ei tule, et see on see - ühised alused. Ikkagi panna ta toimima ühistel alustel. Tegelikult konventsioon on ju olemas ja alusmaterjal on ju see sama /.../.”* Üks koja juht tõstis esile, et ühiseid arusaamu toetab ka kodade juhtidesse panustamine läbi koolitamise ja harimise, mis toetab huvikaitsetöö teadlikku juhtimist ning analüüsimist. K4 *“No mina arvan, et ikkagi eelkõige peaks kodade, vat siin ma hakkaks sellest peale. Kodade juhtkonnad peaksid võib-olla olema ikkagi sellised, kes ise on nii haritud ja koolitatud, et nad ise sellest asjast õigesti noh mõistaksid. Ja võib-olla peaks kodadel olema mingi ühine suunitus /.../.”* Ühiste aluste loomise juures nägid kodade juhid olulist aspekti ka selles, et info, mida inimene saab, oleks samasugune kõigis piirkondades ja kodades. See põhinebki arusaamal, et tuleb pöörata järjekindlat tähelepanu kodade inimeste koolitamisele. K5 *“/.../ Ja, ja, et see ongi see, et me kõik räägime sama ja see sama inimene ka, et kui ta tuleb näiteks, et kas ta vahetab elukohta või ajutiselt tuleb /.../.”*; K4 *“See peaks olema kõigil. Ma arvan, et meil on üldse terves Eestis probleem see, et meil ei ole paljudest asjadest ühtset arusaama selle tõttu, et meil on tõlgendused väga erinevad, et see tõlgendus peaks olema ühene /.../.”*

Esines ka arvamus, et kodade käsitus ongi sarnane, kuid peamine erinevus tekitab faktor on just nende võimekus huvikaitsetegevusi ellu viia. Koad seavad oma huvikaitsetegevuse eesmärgid vastavalt oma võimekusele. K1 *“/.../ Kui kodades, pigem ma arvan, et koad suhteliselt sarnaselt vb käsitlevad seda, neil on lihtsalt erinev võimekus seda teha. /.../.”* Lisaks võimekuse erinevusele, nägid kodade juhid, et ka piirkond, kus koda tegutseb võib mõjutada töö sisu, ja seetõttu erineda teistest seatud eesmärkide poolest. K2 *“Vat see ongi see sama teema, et üks ju, sõltuvalt ju piirkonnast on ka probleemid vb natuke erinevad /.../.”* Ühiste alustena tõlgendasid kodade juhid organisatsioonide ühiseid eesmärgid, mis põhinevad

puuetega inimeste igakülgisel toetamisel. K7 “/.../ Aga arusaam on kõik üks, et me oleme ise informeeritud ja me jagame infot ja me oleme igat moodi toeks puuetega inimestele /.../.”

Ühiste aluste parandamise kasutegurina töid kodade juhid veel kord välja omavahelise koostöö ja infovahetuse parandamise. K3 “/.../ siuke tihedam infovahetus või koostöö ja võiks nagu siuke Eesti tasandil olla piirkondade vahel. Et see asi nagu siuke ühtlasem oleks /.../.” Ühise tõlgenduse ja põhimõtete kokku leppimist kodade vahel nähti positiivse otsusena, mis võiks tulevikus realiseeruda ning ka omavahelist koostööd parandada. K7 “/.../ Tulevikuna selles mõttes, et konkreetsed võrgustikud nagu kodade võrgustik võiks tugevatel alustel olla, praegu seda alust ei ole üldse, seda võrgustikku kui sellist ei ole /.../.”; K6 “/.../ See on üks olulisemaid asju üldse, et üheselt mõistetakse seda /.../.” Samas tõi üks koja juht välja, et ühised alused võiksid olla filosoofilised või laiapõhjalised, mitte konkreetsed tegevuskavad või siduvad kohustused. K6 “Tead sa, ma olen siiski arvamusel, et organisatsioonid peaksid olema iseseisvad, /.../ No mingid üldfilosoofilised asjad küll /.../.”

Kodade juhid nägid ühiste huvikaitsetöö aluste kokku leppimises võimalust kuidas ühtlustada erinevatest regioonides tehtavat huvikaitsetööd ning seeläbi ka parandada omavahelist koostööd.

4. ARUTELU

Käesolevas peatükis arutlen analüüsitulemustel põhinevat infot ning võrdlen seda teoreetilise osaga. Kirjeldan sarnasusi ning erinevusi, mis esile kerkisid, ning püüan neid selgitada.

Minu magistritöö eesmärk on uurida Eesti puuetega inimeste kodade huvikaitse tegevust puuetega inimeste esindamisel. Lähtudes uurimistöö eesmärgist, püstitasin kolm uurimisküsimust: kuidas on mõjutanud ÜRO konventsiooni ratifitseerimine Eesti kodade tööd, kuidas on muutunud kodade huvikaitsetegevused viimase 5 – 10 aasta jooksul ning kuidas mõistavad kodad huvikaitse tegevuse tähendust?

4.1. Inimõigustel põhinev käsitlus

Murekohana nägid kodade juhid konventsiooni rakendamist ja, et siiani puudub Eestis sõltumatu komitee, mis tegeleks riiklikul tasemel järelevalvega konventsiooni üle. See seisukoht toetab Hathaway (2007) kirjeldatud olukorda, kus rahvusvahelistel kokkulepetel või konventsioonidel puudub võimalus neid ellu viia ning seetõttu on neid hakatud kutsuma “surnud kirjadeks” ehk paberiteks, millel puudub rakendamise jõud. Samas tunnevad kodade juhid konventsioonist toetust oma tööle ning selle alusel saab nõuda erinevatelt asutustelt vastutuse võtmist. See kattub eelnevalt kirjeldatud Mittler (2015) arvamusega, et konventsioon on justkui hüppelaud huvikaitsetöö arendamiseks.

Kodade võrgustik pöörab tähelepanu konventsiooni rakendamisse ja sõltumatu järelevalve seadustamisse Eestis (EPIK, 2016). See on oluline huvikaitse eesmärk, et võimaldada inimestel oma õiguste kaitseks sõltumatu komitee poole pöörduda. Konventsiooni rakendumise kohta Eestis koostab katusorganisatsioon EPIK variraportit, mille kirjutamisel tuginetakse rahvusvahelistele juhenditele (Disability Council International, i.a. ; International Disability Alliance, 2010).

Puuetega inimeste õigusi kaitsvate dokumentide üks alustala Eestis, Puuetega Inimeste Võrdsete Võimaluste Loomise Standardreeglid, intervjuerides väga palju tähelepanu ei

saanud. Kodade juhid mainisid peamiselt seda, et standardreeglid on liikmetele kohati veel tuttavamad kui konventsioon, kuid juhid ise on juba oma käsitluses siiski konventsioonile üle läinud. Ainult konventsioonis ei näinud kodade juhid lahendust diskrimineerimise vastu. Väga palju tuleb omavalitsuste ja riiklikul tasandil teha, et konventsioonis sisalduvad põhimõtted ka reaalses elus rakenduksid ning hakkaksid muutusi looma. Seega lahendused on pigem peidus praktikas, mis omakorda võivad tegelikkuses anda aluse konventsioonis kirjeldatud põhimõtete tekkeks. Kodade juhtide seisukoht kattub ka Lang (2009) arvamusega, et konventsioon on vajalik, kuid mitte umerohi diskrimineerimise vastu.

Ka kodade intervjuudest tuli välja Lang jt (2011) kirjeldus, et puue ei ole otseselt see, mis inimest õiguspõhisest vaatenurgast haavatavaks muudab. Puuet võimendavad võrdsete võimaluste puudumine, sealhulgas ligipääs teenustele, informatsiooni või toetuse puudumine. Isaac jt (2010) seisukohad, et puue omab tugevat inimõiguste dimensiooni ning seda seostatakse tõrjutuse ja kõrgendatud vaesusriskiga leidis kinnitust ka intervjuude analüüsis. Kodade juhid kirjeldasid võrdsete võimaluste loomist tihti just läbi õiguste kaitse ja valupunktidele tähelepanu juhtimise.

4.2. Inimeste võimestamine

Kodanikuühiskonna Sihtkapital (2014) uuring kirjeldab, et 75% MTÜ-dest tegeleb mingil viisil liikmete otsinguga. Ka kodade jaoks on liikmete otsing keskse tähtsusega ning üks peamisi arenguvajadusi. Organisatsioonide jaoks, kus liikmete keskmine vanus aina tõuseb on uute inimeste liitumine, eriti just organisatsiooni juhtivatele kohtadele jätkusuutlikkusest lähtudes, võtmeküsimus.

Kojad kirjeldasid oma huvikaitse ühe eesmärgina aktiivsete kodanike tekitamist (Flynn, 2010). Ka Eestis on kojad peamised puuetega inimeste ühiskonda kaasamise korraldajad (Isaac jt, 2010). Oma huvikaitsetegevustest ei lahenda kojad probleeme inimeste eest ära, vaid otsivad lahendusi koos inimesega. See kinnitab ka Holness ja Rule (2014) põhimõtet, et huvikaitse eesmärk on teadvustada inimesele, et tal on õigus võrdsele kohtlemisele. Kojad aitavad inimesel oma õiguste eest seistma ilma kontrolli võtmiseta otsuse sisu üle (Flynn, 2013). Aktiivsete kodanike tekitamise kaudu aitavad kojad kaasa puuetega inimeste

iseseisvuse ja võrdse kaasatuse suunas. Paradoksaalselt tuli analüüsis välja see, et mida tõhusam on ühing oma tegevustest, seda vähem lõpuks inimesed teda vajavad, sest nad on ühiskonda kaasatud. Seega muudab just huvikaitsele keskendunud organisatsioon oma liikmed iseseisvamaks ja seeläbi endast vähem sõltuvaks.

Kojad tõid veel välja, et valdkonnas on väga palju infot ning varasem roll lihtsalt info jagamise näol on muutunud. Nüüd on inimeste peamine ootus esindusorganisatsioonidelt, et nad selgitaksid ja teeksid info arusaadavaks. Nõuandva rolli tähtsus kodade töös aina suureneb. Inimesed võtavad kodadega ühendust lootes saada kompetentsipõhist ja spetsiifilist nõu kindlate küsimuste puhul.

4.3. Poliitikameetmete kujundamine

Poliitikameetmete kujundamise all tõid kodade juhid välja, et sisendi kogumine liikmetelt erinevate seadusemuudatuste ja eelnõude kommenteerimiseks, võib olla keeruline. See kattub Engel ja Munger (2003) käsitlusega, kus nad kirjeldavad, et suure hulga inimeste mobiliseerimine õiguste nõudmiseks või rahulolematuse väljendamiseks, on keeruline. Korraga suurelt liikmete võrgustikult info kogumine muudab protsessi anonüümsemaks ning see vähendab tagasi tulevaid vastuseid.

Samas on selge, et piiratud ressursside ning töötajatega kojad ei ole võimelised igale infokorjele või kaasamisele individuaalset lähenema ning selle kaudu kandub aktiivsuse ootus vastutuse võtnud liikmesühingute juhtidele. Ootused on kodade juhtide ning liikmesühingute puhul vastastikused.

Poliitikameetme arendamiseks peavad kojad tegema huvikaitsetööd mitme osapoolega korraga. Võrdsete võimaluste loomiseks tuleb lisaks õiguspõhisele lähenemisele tegeleda ka ühiskonna suhtumisega laiemalt. Kultuurikonteksti kirjeldas Couser (2007) tuues esile, et seadus ei saa minna liiga kaugemale ette kultuurinarratiivist, muidu inimesed ei võta seda omaks. Selle kaudu mõistame, et kojad peavad tegema teavitustööd ning tõstma inimeste teadlikkust ka konventsiooni kontekstis. Ühiskonnaliikmed on valmis rakendama seda, mida nad mõistavad.

Kojad teostavad poliitikameetmete mõjutamist mitmel tasandil (Lang jt, 2012). Samas põhineb see huvikaitsetöö enamasti konsensuse otsimisel (Holland, 2008) ja pigem otsitakse võimalusi koostöök. Konfliktiteoorial põhinev huvikaitsetöö sellisel määral intervjuude analüüsis käsitlust ei leidnud.

Poliitikameetmete kujundamise kaasatuse puhul tunnetasid koad, et võib esineda näilist kaasamist koostööpartneritelt, kus küsitakse sisendit, kuid tegelikult vastust ei oodata. Kodade juhid tõid välja, et poliitikakujundamise rolli täitmise muudab keeruliseks mitmekesine liikmete võrgustik. Liikmete seas on väga spetsiifilise huvikaitse valdkonnaga tegelevaid organisatsioone ja laiapõhjaliselt kõikide puuetega inimesi puudutavate küsimustega tegelevaid ühinguid. Selline erinevus liikmete hulgas muudab vahel keeruliseks ka liikmete kaasamiseks sisendi andmiseks. Liikmesühingute kogemused ja seisukohad on erinevad, kuid katusorganisatsiooni ülesanne on leida teatud konsensus.

4.4. Kodade huvikaitse käsitlus

Kodade huvikaitse käsitlus sarnanes (Lagerspetz, 2007) kirjeldatuga, kus huvikaitset iseloomustab mingi kindla ühenduse liikmete ja teiste selle sihtrühma kuuluvate inimeste huvide ja väärtuste kaitsmist. Intervjuude põhjal võib väita, et viimaste aastate jooksul ning eriti tulevikus, on järjest olulisemaks muutumas just sihtrühma kuuluvate inimeste huvide kaitsmine.

Nielsen (2012) järgi esineb puue siis, kui inimesel puuduvad suhted oma kogukonnaga. Kodade võrgustik koos liikmesühingutega etendab sinna kuuluvate inimeste jaoks kogukonna rolli, kus toetatakse üksteist ning jagatakse enamasti ühiseid väärtusi. Samas tuli ka kodade intervjuudest välja, et liikmeskond on väga mitmekesine ning mitte alati ei ole väärtushinnangud päris samasugused. Seda kinnitas ka Lang (2009) ning Vanhala (2015). Esiteks, võib võrgustikusisese diskrimineerimise või erimeelsuse põhjusteks pidada väga heterogeenset gruppi, kus inimeste vajadused on erinevad ning üks lahendus ei toimi kõigi jaoks. Kodade liikmeskond on läbilõige ühiskonnast koos erinevate kogemuste, maailmavaadete ning väärtushinnangutega. Teiseks, on läbi erinevate elukogemuste inimeste teadlikkus valdkondade kaupa erinev ning seetõttu ka oskus teisi aktsepteerida või nende

vajadustega arvestada. Kolmanda aspektina tuli välja, et konkreetse grupi huvikaitset tegev organisatsioon võib teadlikult oma seisukohtadega erineda, või siis esindada ainult oma sihtrühma huve. Need tulemused kinnitavad Lang (2009) seisukohta universaalse diskrimineerimise nõrkadest külgedest.

Kodade huvikaitsetöö vaatenurgast on suure muutuse toonud puuetega inimeste enesekäsitluse areng. Watson (2002) järgi ei pea arvestatav hulk puudega inimesi enda puuet enam ennast iseloomustavaks omaduseks. See tähendab, et tugevalt puudepõhised ühingud peavad oma põhimõtteid uuendama, muidu on oht, et nende liikmeskond väheneb. Inimesed soovivad ühingutega liitumiseks uusi motivaatoreid või teistsugust väljundit. Lihtsalt ühise puudenimetuse alla koondumine ei huvita enam noori inimesi, kes ei soovi ennast oma puude alusel defineerida. Noor puudega inimene identifitseerib ennast esmalt läbi oma kogemuste, oskuste ja väärtushinnangute. Ka kodade huvikaitsetöö eesmärk on aktiveerida puudega inimesi muutuma järjest rohkem aktiivseteks kodanikeks, kes panustavad ühiskonda ja seisavad ise oma õiguste eest. Paradoksaalselt tähendab selline huvikaitse, et mida tõhustamalt teatud puuetega inimeste esindusühingud oma tööd teevad, seda vähemaks jääb vajadus nende järgi. Huvikaitseorganisatsiooni tõeline eesmärk on saavutatud siis, kui vajadus tema järgi kaob.

Siiani väga liikmepõhine käsitlus on asendumas kompetentsipõhise käsitlusega, kus kojad koos liikmesühingutega pakuvad oma teadmisi ja kogemusi järjest laiemale sihtgrupile. Tähelepanu on liikunud peamiselt liikmetelt kõigile puuetega inimestele ning ka nende pereliikmetele. Huvikaitse tegevused ja korraldatavad sündmused peaksid muutuma järjest avatumaks ning ei tohiks olla enam mõeldud ainult liikmetele.

Tugevama huvikaitsetöö takistusena tajusid kodade juhid suurt töökoormust ja ressursside puudust, mis takistavad uute tegevuste algatamist ning põhjalikumalt organisatsiooni siseanalüüsi. Intervjueeritavad nägid, et kasu oleks suuremast omavahelisest koostööst (just kodade vahel) ning kestvast kogemuste jagamisest üksteisega. Seda tõid välja ka Lang jt (2011), et puuetega inimeste esindusorganisatsioonidel on juba suur koormus ning ressursside puudus. Kodade juhid lisasid, et samas tekivad erinevate püsirahastuste või koostöölepingute puhul avaliku võimuga esile sõltumatuse küsimused, selle üle arutles ka Flynn (2013).

Tegelikkuses ongi nii Eestis kui välismaal (Lang jt, 2011) organisatsioonide peamine toetaja siiski riik.

Tuginedes uuele puudekäsitlusele ja intervjuude analüüsile, ei ole suur katusorganisatsioon võimeline tegelema iga üksikisiku probleemide lahendamisega, vaid koondab enda alla kompetentsi, mis viib probleemide ennetamiseni laiemalt - ühiskondlikul tasandil. Kodade juhid kirjeldasid, et nende huvikaitsetöö võimekust toetaks, kui võrgustikus oleksid kokku lepitud ühised alused, millel huvikaitsetöö põhineb. Sarnaselt konventsioonile, mis toimib rahvusvahelisel tasandil oleks võrgustiku sees huvikaitse alusdokument, millele kõik toetuda saavad ning vajadusel üksteiselt nõu küsida.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärgiks oli kirjeldada Eesti puuetega inimeste kodade huvikaitse tegevusi puuetega inimeste esindamisel.

Töö teoreetilises osas käsitlesin huvikaitse erinevaid vorme ja sisu, ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni mõju, puude mõistet ja käsitlust ühiskonnas, ning tutvustasin puuetega inimeste kodasid.

Allikatele tuginedes andsin ülevaate, kuidas on toimunud areng huvikaitse valdkonnas, eriti just puuetega inimeste organisatsioonide kontekstis. Analüüsisin konventsiooni mõju huvikaitsele ja kodade tegevusele puuetega inimeste esindamisel. Kirjeldasin, kuidas puude käsitluse areng on muutnud kodade tööd ja väljundeid.

Magistritöö uurimismeetodina kasutasin kvalitatiivset uurimismeetodit ning poolstruktureeritud intervjuud, millele eelnes dokumendianalüüs. Kvalitatiivne meetod andis võimaluse paindlikult läheneda ning kirjeldada põhjalikumalt kodade juhtide subjektiivset kogemust huvikaitsetöös.

Tulemustest tõusid esile järgmised aspektid:

- Ühe kõige olulisema huvikaitsealase väljakutsena näevad Eesti puuetega inimeste kodad Eestis ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni rakendamist ja järelevalve seadustamist.
- Puudega inimesed ei identifitseeri enam ennast nii tugevalt läbi oma puude.
- Noored puudega inimesed vajavad täiendavaid motivaatoreid, et ühingutega liituda.
- Oma tööd tõhusalt tegev ühing muudab oma liikmed nii hästi ühiskonda kaasatuks, et vajadus ühingu järgi võib kaduda.
- Kodad peaksid hakkama tegelema järjest rohkem huvikaitsega väljaspool oma liikmeskonda, sest liikmeks olemise tähtsus on vähenemas.
- Kodade juhid nägid teadliku huvikaitse võimekuse paranemist ühiste huvikaitse aluste kokku leppimise kaudu.

- Kodade roll info edastajast on muutunud info selgitajaks ning nõuandjaks.

Kuna huvikaitsetöö on siiani Eesti puuetega inimeste valdkonnas väheuuritud teema, loodan, et minu magistr töö annab tõuke uute uurimistööde lisandumiseks. Teadliku ja analüüsitud huvikaitse tegemise oskuste areng kodades toetab puuetega inimeste õiguste kaitset Eestis.

Loodan, et magistr töö andis panuse ühise ja selge huvikaitsetöö käsitluse tekkimiseks Eesti puuetega inimeste kodade seas.

KASUTATUD KIRJANDUS

Abidi, J. (2011). Chairpersons Message. Disabled Peoples International koduleht <http://www.disabledpeoplesinternational.org/ChairpersonMessage>. 01.05.2017

Advocacy. Save the Children koduleht <https://www.savethechildren.net/advocacy>. 31.10.2016

Armstrong, S. (2003). Disability Advocacy in the Charter Era. *Journal of Law and Equality* 2:1, 33.

Barnes, C. (1991). *Disabled People in Britain and Discrimination*. London: Hurst and Co.

Baylies, C. (2002). Disability and the notion of human development: questions of rights and capabilities. *Disability and Society*, 17:7, 725 – 739.

Bickenbach, J.E. (2001). Disability human rights, law and policy. *Handbook of disability studies*, 565-584.

Bostad, I., Hanisch, H. (2016). Freedom and Disability Rights: Dependence, Independence, and Interdependence. *METAPHILOSOPHY* 47(3), 371-384.

Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2017). Elected Members of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities koduleht. <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/Membership.aspx> 15.05.2017

Couser, G.T. (2007). Undoing Hardship: Life Writing and Disability Law. *Narrative* 15:1, 71-84.

Coleridge, P. (2007). Economic empowerment. *Disability and Inclusive Development*, 11-152.

Disability Council International. (i.a.). *Shadow reporting to the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. A Practical Guide for NGOs.* <http://disabilitycouncilinternational.org/documents/DisabCouncilNGOsPracticalGuide.pdf>

02.02.2017

Eesti Puuetega Inimeste Koda võrgustik. (2016). Eesti Puuetega Inimeste Koja koduleht. <http://www.epikoda.ee/vorgustik> 02.11.2016

Eesti Puuetega Inimeste Koda. (2016). Eesti Puuetega Inimeste Koja arengukava aastateks 2017 – 2023. Eesti Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2012/04/EPIKoja-arengukava-2017-2023-PDF.pdf> 04.04.2017

Eesti Puuetega Inimeste Koda. (2015). Eesti Puuetega Inimeste Koja põhikiri. Eesti Puuetega Inimeste Koja koduleht http://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2012/04/EPIKoja-po%CC%83hikiri_10.11.2015.pdf 01.11.2016

Eesti Puuetega Inimeste Koda. (1995). Puuetega inimestele võrdsete võimaluste loomise standardreeglid. Eesti Puuetega Inimeste Koda koduleht. <http://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2012/04/EV-invapoliitika-%C3%BCldkontseptsioon.pdf> 28.02.2017

Elysee, A. (1996). *Interpretations of Advocacy.* University of Technology Sydney, 5.

Engel, M.D., Munger, F.W. (2003). *Rights of Inclusion: Law and Identity in the Life Stories of Americans with Disabilities.*

Flick, U., Kardorff, E., Steinke, I. (2004). *A Companion to Qualitative Research.* London: Sage Publications. 1 – 13.

Flynn, E. (2013). Making human rights meaningful for people with disabilities: advocacy, access to justice and equality before the law. *The International Journal of Human Rights*, 17:4, 491-510.

Flynn, E. (2010). A Socio-Legal Analysis of Advocacy for People with Disabilities – Competing Concepts of Best Interests and Empowerment in Legislation and Policy on State-operated advocacy services. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 32:1.

Garland-Thomson, R. (2013). Disability Studies: A Field Emerged. *American Quarterly*, 65:4, 915-926.

Harjumaa Puuetega Inimeste Nõukoda. (2016). Harjumaa Puuetega Inimeste Nõukoja arengukava aastateks 2017 – 2022. Harjumaa Puuetega Inimeste Nõukoja koduleht <http://www.harjupin.ee/avaleht/arengukava/> 01.11.2016

Harjumaa Puuetega Inimeste Nõukoda. (2013). Harjumaa Puuetega Inimeste Nõukoja põhikiri. Harjumaa Puuetega Inimeste Nõukoja koduleht <http://www.harjupin.ee/avaleht/pohikiri/> 01.11.2016

Hathaway, O. (2007). Why Do Countries Commit to Human Rights Treaties? *Journal of Conflict Resolution*, 51:4, 588 – 621.

Haukanõmm, M. (2011) Puuetega inimeste õiguste konventsioon – pikk tee rakendamiseni. *Kojaline*, 6, 7-9 Tallinn: Tallinna Puuetega Inimeste Koda.

Hiiumaa Puuetega Inimeste Koda. (-) Hiiumaa Puuetega Inimeste Koja põhikiri. Hiiumaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://www.hiiumaapik.ee/index.php?id=1&nav=dokumendid> 01.11.2016

Holland, D. (2008). The current status of disability activism and non-governmental organizations in post-communist Europe: preliminary findings based on reports from the field. *Disability & Society*, 23:6, 543-555.

Holness, W., Rule, S. (2014). Barriers to advocacy and litigation in the equality courts for persons with disabilities. *PER 17*: 5, 1906 – 1963.

Ida-Virumaa Puuetega Inimeste Koda. (1994). Ida-Virumaa Puuetega Inimeste Koja põhikiri. Ida-Virumaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://erivajadus.ee/organisatsioon/pohikiri/> 01.11.2016

Ida-Virumaa Puuetega Inimeste Koda. (2011). Ida-Virumaa Puuetega Inimeste Koja Arengukava. Ida-Virumaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://erivajadus.ee/organisatsioon/arengukava/> 01.11.2016

International Disability Alliance. (2010). *Guidance Document. Effective Use of International Human Rights Monitoring Mechanisms to Protect the Rights of Persons with Disabilities.* <http://www.internationaldisabilityalliance.org/sites/default/files/documents/crpd-reporting-guidance-document-english-final-print1.pdf> 02.02.2017

Isaac, R., Dharma Raja, B.W., Ramanan, M.P. (2010). Integrating people with disabilities: their right – our responsibility. *Disability & Society*. 25:5, 627-630.

Jõgevamaa Puuetega Inimeste Koda. (2015). Jõgevamaa Puuetega Inimeste Koja arengukava 2016 – 2020. Jõgevamaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://www.jogevapik.ee/upload/editor/files/Pohikiri.pdf> 01.11.2016

Jõgevamaa Puuetega Inimeste Koda. (2007). Jõgevamaa Puuetega Inimeste Koja põhikiri. Jõgevamaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://www.jogevapik.ee/upload/editor/files/Pohikiri.pdf> 01.11.2016

Järvamaa Puuetega Inimeste Koda. (2015). Järvamaa Puuetega Inimeste Koda põhikiri. Järvamaa Puuetega Inimeste Koda koduleht <http://www.jarvakoda.ee/pages/pohikiri.php> 01.11.2016

Järvamaa Puuetega Inimeste Koda. (2014). Järvamaa Puuetega Inimeste Koja arengukava aastateks 2015 – 2018. Järvamaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://www.jarvakoda.ee/pages/arengukava.php> 01.11.2016

Krahn, G., Campbell, V.A. (2011). Evolving views of disability and public health: The roles of advocacy and public health. *Disability and Health Journal*, 4, 12-18.

Kogukonna huvikaitse hea tava. (2013). Eesti Külaliikumine Kodukant koduleht <http://kodukant.kovtp.ee/documents/1727611/3730742/kogukonna+huvikaitse+hea+tava.PDF/feb6e8e8-15dd-4567-b41c-8e264888934f> 31.10.2016

Kodanikuühiskonna Sihtkapital, (2014). *Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis*. Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus, Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut. <http://www.kysk.ee/failid/Upload/files/KUAK%2014%20raport.pdf>. 01.12.2016

Lagerspetz, M. (2007). *Kodanikuühiskonna lühisõnastik*. Tallinn. Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit.

Lang, R., Kett, M., Groce, N., Trani, J-F. (2011). Implementing the United Nations Convention on the rights of persons with disabilities: principles, implications, practice and limitations. *ALTER, European Journal of Disability Research*. 5. 206-220.

Lang, R. (2009). The United Nations Convention on the right and dignities for persons with disability: A panacea for ending disability discrimination? *ALTER, European Journal of Disability Research*, 3, 266 – 285.

Leppik, E. (2011). Meenutusi sotsiaalvaldkonna arengust Eestis aastatel 1976 – 2000. *Sotsiaaltöö*, 3, 57 – 59.

Liasidou, A. (2014). Disabling discourses and human rights law: a case study based on the implementation of the UN Convention on the Rights of People with Disabilities. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*. 37:1. 149-162.

Lord, J.E., Guernsey, K.N., Balfe, J.M., Karr, V.L., deFranco, A.S., Flowers N. (2012). *Human Rights. YES! Action and Advocacy on the Rights of Persons with Disabilities*. University of Minnesota Human Rights Center.

Lord, J., Guernsey, K., Balfe, J., Karr, V., Flowers, N., (2009). *Human Rights. Yes! Action and Advocacy on the Rights of Persons with Disabilities*.

Lääne – Virumaa Puuetega Inimeste Koda. (2015). Lääne – Virumaa Puuetega Inimeste Koja arengukava aastateks 2015 – 2019. Lääne – Virumaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://www.virukoda.ee/node/2> 01.11.2016

Lääne - Virumaa Puuetega Inimeste Koda. (-). Lääne – Virumaa Puuetega Inimeste Koja põhikiri. Lääne – Virumaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://www.virukoda.ee/node/1> 01.11.2016

Läänemaa Puuetega Inimeste Koda. (2013). Läänemaa Puuetega Inimeste Koda põhikiri. Läänemaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://lpik.eu/meist/pohikiri/> 01.11.2016

Läänemaa Puuetega Inimeste Koda. (2011). Läänemaa Puuetega Inimeste Koja tegevus- ja majandusarengu kava aastateks 2012 – 2016. Läänemaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://lpik.eu/meist/arengukava-ja-tegevusprogramm/> 01.11.2016

Mackay, D. (2014). Human rights and disability advocacy. *University of Pennsylvania Press*, 11 – 13.

Mannan, H., MacLachlan, M., McVeigh, J., The Equitable Consortium. (2012). Core concepts of human rights and inclusion of vulnerable groups in the United Nations Convention on the rights of persons with disabilities. *ALTER, European Journal of Disability Research* 6, 159-177.

Mercer, S.W., MacDonald, R. (2007). Disability and human rights. *Lancet* 370:9587, 548

Mittler, P. (2015). The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Implementing a Paradigm Shift. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 12:2, 79 – 89.

Mittler, P. (2012). It's our convention: use it or lose it?. *Disability, CBR and Inclusive Development Journal*. 23:2, 7-21.

Mladenov, T. (2012). Personal assistance for disabled people and the understanding of human being. *Critical Social Policy*, 32:2, 246 – 261.

Morris, J. (2005). *Citizenship and Disabled People: A Scoping Paper Prepared for the Disability Rights Commission*. London, Disability Rights Commission.

Mänd, K., Kübar, U. (2011). *Hea huvikaitse. Kuidas kaasata liitlasi ja mõjutada otsuseid?* Tallinn. Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit.

Nielsen, K. (2012). *A Disability History of the United States*. Boston. Beacon Press.

Oliver, M., Barnes, C. (2006) *Disability Politics and the Disability Movement in Britain: Where Did It All Go Wrong?* Coalition, August.

Oliver, M. (1990). *The Politics of Disablement*. London: MacMillan.

Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise seadus. (2012). RT II, 04.04.2012, 5. Riigi Teataja koduleht <https://www.riigiteataja.ee/akt/204042012005> 01.05.2017

Puuetega inimeste õiguste konventsioon ja fakultatiivprotokoll. (2006). RT II, 04.04.2012, 6 Riigi Teataja koduleht <https://www.riigiteataja.ee/akt/204042012006> 01.05.2017

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus. (2016). RT I, 08.07.2016, 20. Riigi Teataja koduleht <https://www.riigiteataja.ee/akt/13114771?leiaKehtiv> 04.04.2017

Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda. (2015). Põlvamaa Puuetega Inimeste koja arengukava 2016 – 2020. Põlvamaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://polvakoda.ee/polvakoda/info/arengukava> 01.11.2016

Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda. (2013). Põlvamaa Puuetega Inimeste Koja põhikiri. Põlvamaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://polvakoda.ee/polvakoda/info/pohikiri> 01.11.2016

Pärnumaa Puuetega Inimeste Koda. (-). Pärnumaa Puuetega Inimeste Koja arengukava aastani 2014. Pärnumaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://xn--prnukoda-0za.ee/index.php?id=arengukava> 01.11.2016

Pärnumaa Puuetega Inimeste Koda. (-). Pärnumaa Puuetega Inimeste Koja põhikiri. Pärnumaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://xn--prnukoda-0za.ee/index.php?id=arengukava> 01.11.2016

Quinn, G. (2009). The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Toward a new international politics of disability. *Texas Journal on Civil Liberties and Civil Rights*, 15:1, 33-52.

Rapla Maakonna Puuetega Inimeste Koda. (2011). MITTETULUNDUSÜHING “Rapla Maakonna Puuetega Inimeste Koda” põhikiri. Rapla Maakonna Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://raplakoda.eu/wp-content/uploads/2013/12/Rapla-Maakonna-PIK-p%C3%B5hikiri.pdf> 01.11.2016

RFK. (2004). Rahvusvaheline funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsioon. http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Tervis/E-tervis_ja_e-tervisetoend/funktsioonid.pdf 20.04.2017

Saaremaa Puuetega Inimeste Koda. (2016). Saaremaa Puuetega Inimeste Koja arengukava aastateks 2016 – 2020. Saaremaa Puuetega Inimeste Koja koduleht http://www.saarekoda.ee/?SAAREMAA_PUUETEGA_INIMESTE_KODA:ARENGUKAVA 01.11.2016

Saaremaa Puuetega Inimeste Koda. (-). Saaremaa Puuetega Inimeste Koja põhikiri. Saaremaa Puuetega Inimeste Koja koduleht http://www.saarekoda.ee/?SAAREMAA_PUUETEGA_INIMESTE_KODA:P%D5HIKIRI 04.04.2016

Saldana, J. (2008). *Coding manual for qualitative researchers*. Los Angeles: Sage Publications. 2 – 31.

Silverman, D. (2010). *Doing Qualitative Research. Third edition*. Sage Publications. Great Britain: Cornwall.

Sotsiaalministeerium. (2015). ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni Eesti esimene aruanne. Sotsiaalministeeriumi koduleht https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/puudega_inimesele/pik_aruanne_eesti_keeles.pdf 03.01.2016

Statistikaamet. (2014). *Puudega inimeste sotsiaalne lõimumine*. Tallinn. Statistikaamet.

Tallinna Puuetega Inimeste Koda. (2016). Tallinna Puuetega Inimeste Koja Arengukava 2027 – 2021. Tallinna Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://tallinnakoda.ee/1,224> 05.01.2017

Tallinna Puuetega Inimeste Koda. (2016). Tallinna Puuetega Inimeste Koja põhikiri. Tallinna Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://tallinnakoda.ee/1,39> 01.11.2016

Tartu Puuetega Inimeste Koda. (2012). Mittetulundusühingu “Tartu Puuetega Inimeste Koda” põhikiri. Tartu Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://tartukoda.ee/pohikiri/> 04.04.2016

United Nations. (2016). *United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*. United Nations koduleht http://www.un.org/disabilities/documents/COP/cosp9_infographic.pdf 01.11.2016

United Nations Ad Hoc Committee. *Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities*. United Nations koduleht. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/resources/ad-hoc-committee-on-a-comprehensive-and-integral-international-convention-on-the-protection-and-promotion-of-the-rights-and-dignity-of-persons-with-disabilities.html> 17.04.2017

United Nations Children's Fund. (2010). *Advocacy Toolkit, A guide to influencing decisions that improve children's lives*. United Nations Children's Fund koduleht https://www.unicef.org/evaluation/files/Advocacy_Toolkit.pdf 05.01.2017

United Nations General Assembly. (1993). 48/134 Principles relating to the Status of National Institutions (The Paris Principles). United Nations Office of the High Commissioner koduleht <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/StatusOfNationalInstitutions.aspx>. 05.01.2017

United Nations General Assembly. (1993). 48/96 Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities. United Nations homepage. <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r096.htm> 04.04.2017

United Nations General Assembly. (1982). World Programme of Action Concerning Disabled Persons. Division for Social Policy and Developmental Disability koduleht. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/resources/world-programme-of-action-concerning-disabled-persons.html> 15.05.2017

United Nations General Assembly. (1989). Implementation of the World Programme of Action concerning Disabled Persons and the United Nations Decade of Disabled Persons. United Nations homepage. <http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r070.htm> 04.04.2017

United Nations General Assembly. (1976). Resolution adopted by the General Assembly: 31/123. International Year of Disabled People. United Nations homepage. <http://www.un-documents.net/a31r123.htm> 04.04.2017

Vabauhenduste elujõulisuse indeks. Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit koduleht <http://heakodanik.ee/vabauhenduste-elujouisuse-indeks/> 01.12.2016

Valgamaa Puuetega Inimeste Koda. (2011). Valgamaa Puuetega Inimeste Koja arengukava aastateks 2011 – 2015. Valgamaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://www.valgakoda.ee/?a=kojast&art=6> 04.04.2016

Valgamaa Puuetega Inimeste Koda. (2004). Valgamaa Puuetega Inimeste Koja põhikiri. Valgamaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://www.valgakoda.ee/?a=kojast&art=1> 01.11.2016

Vanhala, L. (2015). The Diffusion of Disability Rights in Europe. *Human Rights Quarterly*, 37:4, 831 – 853.

Vanhala, L. (2011). *Making Rights a Reality? Disability Rights Activists and Legal*. Cambridge, New York, Mobilization. Cambridge University Press, 25.

Viljandimaa Puuetega Inimeste Nõukoda. (2008). Viljandimaa Puuetega Inimeste Nõukoja arengukava. Viljandimaa Puuetega Inimeste Nõukoja koduleht <http://www.viljandipin.eu/Arengukava> 01.11.2016

Viljandimaa Puuetega Inimeste Nõukoda. (-). Viljandimaa Puuetega Inimeste Nõukoja põhikiri. Viljandimaa Puuetega Inimeste Nõukoja koduleht <http://www.viljandipin.eu/Pohikiri> 01.11.2016

Võrdse kohtlemise seadus. (2017). Riigi Teataja koduleht. RT I, 26.04.2017,9. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13096445?leiaKehtiv> 04.04.2017

Võrumaa Puuetega Inimeste Koda. (2015). Võrumaa Puuetega Inimeste Koja arengukava 2015 – 2025. Võrumaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://www.vorukoda.ee/arengukava-2015-2025/> 01.11.2016

Võrumaa Puuetega Inimeste Koda. (2007). MTÜ Võrumaa Puuetega Inimeste Koda Põhikiri. Võrumaa Puuetega Inimeste Koja koduleht <http://www.vorukoda.ee/arengukava-2015-2025/> 01.11.2016

Watson, N. (2002). Will, I know this is going to sound strange to you, but I dont see myself as a disabled person: identity and disability. *Disability and Society*, 17, 509-527.

Wilken, J.P. (2016). Puudega inimene kui kodanik ja tema õigused. *Mõtisklusi sotsiaaltööst. Ajakirja Sotsiaaltöö artiklite kogumik*, 26 – 28.

Wilken, J.P. (2014). *Improving Community Support and Participation of Persons with Disabilities. A study in three European countries*. RAAK International.

World Health Organization. *Disabilities*. WHO koduleht <http://www.who.int/topics/disabilities/en/> 04.04.2017.

World Health Organization. (2011). World Report on Disability. World Health Organization koduleht http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/ . 04.04.2017

World Health Organization. (2010). *Community-based rehabilitation: CBR guidelines*. 20.

World Health Organization. (1980). International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps. WHO koduleht http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/41003/1/9241541261_eng.pdf 04.04.2017

LISA 1

Intervjuu kava

1. Kuidas mõjutab ÜRO PIK kodade huvikaitse tegevust?

- 1.1. Kui palju teie inimesed teavad konventsiooni sisust?
- 1.2. Kas on olnud eraldi kohtumisi ja koolitusi? Milline võiks olla koja roll?
- 1.3. Millistel üritustel, seminaridel, nelja silma vestlustel on olnud juttu konventsiooni teemadel? Kui sageli?
- 1.4. Kuidas teie arvates inimesed mõistavad ÜRO puuetega inimeste konventsiooni olemust või väärtust?
- 1.5. Milline võiks olla koja roll puuetega inimeste esindamisel nüüd kui ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon on Eestis ratifitseeritud?
- 1.6. Mida olete oma Kojaga senini ette võtnud, et esindada puuetega inimeste huvisid?

2. Milline on Eesti puuetega inimeste kodade võrgustik/ressursid/võimekus, et tegeleda puuetega inimeste huvikaitsega?

- 2.1. Millisel määral teete koostööd teiste kodadega? (kellega, kui sageli, mis teemadel, mis küsimustes)
- 2.2. Mis hõlbustab või takistab teie omavahelist koostööd teiste kodadega?
- 2.3. Kas esineb erinevusi koostöös liikmesühingute vahel?
- 2.4. Kuidas saaks puuetega inimeste huvikaitse Eestis paremini toimida läbi kodade? Milliseid muutusi oleks vaja?
- 2.5. Kuidas saaks puuetega inimeste huvikaitse Eestis tervikuna paremini toimida?

3. Kuidas on muutunud Eesti puuetega inimeste kodade huvikaitse tegevus? (5-10 aasta jooksul)

- 3.1. Millised on peamised tegevused puuetega inimeste esindamisel, millega organisatsioonis igapäevaselt kokku puutute?
- 3.2. Kuidas on teie arvates huvikaitse töö puuetega inimeste esindamisel muutunud Kojas viimase 5-10 aasta jooksul?
- 3.3. Milliseid muutuseid olete märganud Koja liikmeskonnas viimase 5-10 aasta jooksul? (liikmete arv, aktiivsus, vanuseline struktuur)
- 3.4. Kuidas on muutunud probleemid, millega inimesed teie poole pöörduvad?
- 3.5. Milliste peamiste infokanalite kaudu toimub info edastamine teie Kojas?
- 3.6. Kuidas olete tegelenud organisatsioonis huvikaitse töö edendamise ja senise huvikaitse töö analüüsiga?
- 3.7. Kuidas teie arvates mõjutab koja liikmesorganisatsioonide liikmeskonna arvu muutus Koja rolli huvikaitse tegevuses?
- 3.8. Kuidas on muutunud liikmete ootused teile?

4. Mis ajast ja kelle kaudu jõudis huvikaitse termin Eestis teadlikult kasutusele?

- 4.1. Kuidas erineb puuetega inimeste huvikaitse teie arvates teistes valdkondades huvikaitsest? Mis on eripärad puuetega inimeste huvikaitsest? (huvikaitse eksisteerib erinevates valdkondades nt looduskaitse)
- 4.2. Mida tähendab huvikaitse teie organisatsiooni jaoks? (kokku võtta paari lausega)
- 4.3. Kui oluliseks peate, et puuetega inimeste kodadel oleks ühtne arusaam huvikaitsest?
- 4.4. Millised töö põhimõtted, tegevused, meediaga suhtluse põhimõtted või muu peaksid olema ühtsed?

Lih litsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mihkel Tõkke ,

16.07.1990

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Eesti puuetega inimeste kodade huvikaitse tegevus puuetega inimeste esindamisel, mille juhendaja on Dagmar Narusson (MA),

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **29.05.2017**